

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

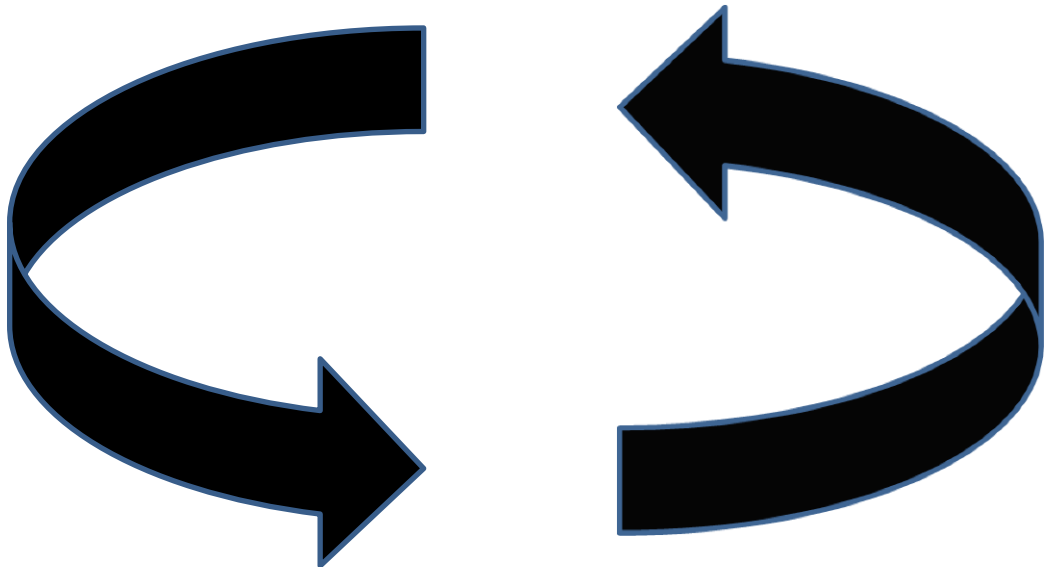
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ
ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΟΤΑΝ ΤΑ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΑ

ΠΜΣ ΔΕΣ: 'Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση & Βιώσιμη Ανάπτυξη'

Διπλωματική Εργασία της Σοφίας Βενάκη (1211M061)

Επιβλέπων Καθηγητής: Γρ. Τσάλτας

Μάϊος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^{ΟΝ} ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1.1. Ορισμός του Προβλήματος.....	4
1.2. Ορισμοί	6
1.2.1. Περιβαλλοντική υποβάθμιση.....	6
1.2.2. Ασφάλεια – Περιβαλλοντική Ασφάλεια	6
1.2.3. Σύνδεση Περιβαλλοντικής Ασφάλειας και Βιώσιμης Ανάπτυξης	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^{ΟΝ} ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	11
2.1. Η ανθρώπινη ασφάλεια.....	11
2.1.1. Σχέση Ανθρώπινης Ασφάλειας και Ανάπτυξης	12
2.2. Κριτική στη θεωρία της ανθρώπινης ασφάλειας	15
2.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις της σχέσης του περιβάλλοντος με την ασφάλεια	16
2.3.1. Η σχολή του Τορόντο.....	20
2.3.2. Το έργο για το περιβάλλον και τις συγκρούσεις (Environmental and Conflicts Project- ENCOP)	25
2.3.3. Η ανάλυση του NATO	28
2.3.4. Η προσέγγιση του Διεθνούς Ερευνητικού Ινστιτούτου για την Ειρήνη του Όσλο (PRIO).....	31
2.3.5. Η κριτική των θεωριών της περιβαλλοντικής ασφάλειας.....	32
2.4. Δείκτες μέτρησης της ανθρώπινης ασφάλειας.....	34
2.5. Νομικές και θεσμικές προσεγγίσεις για την περιβαλλοντική υποβάθμιση στο πλαίσιο της ανθρώπινης ασφάλειας.....	38
2.6 Οι περιβαλλοντικές απειλές.....	42
2.6.1. Η απώλεια της βιοποικιλότητας.....	42
2.6.2. Η παγκόσμια κλιματική αλλαγή	46
2.6.3. Η πυρηνική ενέργεια.....	48
2.6.4. Άνιση Πρόσβαση σε Φυσικούς Πόρους.....	48
2.6.5. Διασυνοριακή Ρύπανση	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^{ΟΝ} ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	52
3.1 Σύνδεση Περιβαλλοντικής Ασφάλειας και Αειφόρου Ανάπτυξης.....	52
3.2. Περιβαλλοντική Ασφάλεια και Συγκρούσεις.....	53
3.3. Περιβαλλοντικοί πρόσφυγες.....	57

3.4. Φυσικοί Πόροι και Συγκρούσεις.....	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^{ΟΝ} ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ	63
4.1. 1 ^η Μελέτη Περίπτωσης – Σουδάν (Νταρφούρ)	63
4.2. 2 ^η Μελέτη Περίπτωσης.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^{ΟΝ} ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	70
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	72
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	72
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^{ΟΝ} ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ορισμός του Προβλήματος

Η σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον και στην ανθρώπινη ασφάλεια είναι σίγουρα στενή και πολύπλοκη. Ένα μεγάλο μέρος της ανθρώπινης ασφάλειας είναι συνδεδεμένο με την πρόσβαση των λαών στους φυσικούς πόρους και την ευπάθεια του περιβάλλοντος ως προς την κλιματική αλλαγή λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας, η οποία επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα το περιβάλλον. Στην παρούσα εργασία δίνεται έμφαση στην περιβαλλοντική ασφάλεια και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Κατά τη δεκαετία του '70 η νοοτροπία του δυτικού κόσμου σχετικά με την ποιότητα της ζωής άλλαξε, παρά τους αυξανόμενους ρυθμούς ανάπτυξης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την επανεξέταση των δεικτών ανάπτυξης και την προσπάθεια εξεύρεσης δεικτών που να περιλαμβάνουν μη μετρήσιμες ποσοτικές ανθρώπινες αξίες όπως το περιβάλλον και η ανεργία (OECD, 1991). Ο Gro Harlem Brundtland, πρώην πρωθυπουργός της Νορβηγίας το 1987, διατύπωσε τον όρο 'Αειφόρος ή Βιώσιμη Ανάπτυξη'. Ο όρος αυτός διαδόθηκε κατά την Έκθεση Brundtland (WCED, 1987) η οποία υποβλήθηκε το 1987 στην Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED). Η βιβλιογραφία σχετικά με την Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι ανεξάντλητη, μερικά όμως χαρακτηριστικά της συμφωνούν όπως ο χώρος (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, και διεθνές επίπεδο ανάπτυξης καθώς και ισόρροπη ανάπτυξη των υπό ανάπτυξη χωρών -τρίτες χώρες), ο χρόνος (μακροπρόθεσμοι στόχοι/διάρκεια και βραχυπρόθεσμη δράση), οι θεματικοί πυλώνες (περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία) και η ολοκλήρωση που αποτελεί την ενσωμάτωση του περιβάλλοντος στην διαδικασία λήψης αποφάσεων και την εξέταση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που υπεισέρχονται σε αυτήν (Ζαγοριανάκος Ε. 2002).

Από περιβαλλοντική σκοπιά η «βιώσιμη ανάπτυξη» υπήρξε θεμελιώδης έννοια, για την κατανόηση των επιστημονικών και κοινωνικών αντιλήψεων, σχετικά με τη στενή σχέση της φύσης και της κοινωνίας. Αν και υπάρχουν πολλές και διαφορετικές απόψεις σχετικά με αυτήν, οι θεμελιώδεις ιδέες που προώθησαν την ιδέα της «αιφόρου ανάπτυξης» πριν

από δύο δεκαετίες είναι ακόμη πιο εδραιωμένες σήμερα: 1) οι προσπάθειες να προστατευθεί η φύση θα αποτύχουν εκτός εάν προωθούν ταυτόχρονα την αιτία της ανθρώπινης βελτίωσης 2) Οι προσπάθειες για τη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων θα αποτύχουν, εάν αποτύχουν να διατηρήσουν, εάν όχι να ενισχύσουν, τους απαραίτητους πόρους και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής (Khagram S. et al., 2003).

Η ανθρώπινη ασφάλεια προσφέρει πολλά στον τομέα της αειφόρου ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, η ανθρώπινη ασφάλεια - όπως και η ανθρώπινη ανάπτυξη, τονίζει την κοινωνική διάσταση της αειφόρου ανάπτυξης των «τριών πυλώνων» (περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία). Επιπλέον, η μεγάλη σημασία που δόθηκε στην εξάλειψη της ανέχειας και της στέρησης, κατά τη διάρκεια της σύντομης ιστορίας, που είναι ο πυρήνας για την ανθρώπινη ασφάλεια, θυμίζει στους υποστηρικτές της αειφόρου ανάπτυξης (Khagram S. et al., 2003) την ισόρροπη ανάπτυξη των υπό ανάπτυξη χωρών – τρίτες χώρες και την ισότητα ευκαιριών για ανάπτυξη ανάμεσα στις τωρινές γενιές και τις μελλοντικές (Ζαγοριανάκος Ε. 2002). Οι στόχοι λοιπόν θα πρέπει να καθοριστούν, οι δράσεις και η πρόοδος θα πρέπει να αξιολογούνται σε αναλυτικότερο επίπεδο με ανάλογο σεβασμό στην ευημερία και την αξιοπρέπεια, στις ανάγκες και στα δικαιώματα του ανθρώπου (Khagram S. et al., 2003).

Ωστόσο, οι προσπάθειες να προωθηθεί η ανθρώπινη ασφάλεια, όπως με την ανθρώπινη ανάπτυξη, θα ήταν καλύτερα να πλαισιώσουν τις δραστηριότητές τους βασισμένες σε έναν αλληλοεξαρτώμενο, και δυναμικό κοσμικό μοντέλο ανάλογο με αυτό που προσφέρεται από τη βιώσιμη ανάπτυξη απ' ό,τι με την υιοθέτηση μιας προοπτικής που βλέπει το περιβάλλον μόνο ως σύνολο απειλών στην ανθρώπινη ασφάλεια. Κατά συνέπεια, ο τομέας της ασφάλειας θα πρέπει να διευρυνθεί σε μια πιο ευρεία έννοια, αυτή της «βιώσιμης ασφάλειας». Η βιώσιμη ασφάλεια είναι λιγότερο ανθρωποκεντρική, διότι εκτιμά το περιβάλλον από μόνο του και όχι ως ένα σύνολο κινδύνων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα στη διευκόλυνση της ένταξης του κράτους, της ανθρώπινης και περιβαλλοντικής ασφάλειας, στους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης, τη κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.

1.2. Ορισμοί

1.2.1. Περιβαλλοντική υποβάθμιση

Σύμφωνα με τους Τζίκα-Χατζοπούλου κ.α. (2005), ο ορισμός της «περιβαλλοντικής υποβάθμισης», ορίζεται ως η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες οποιασδήποτε μεταβολής που είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες.

Επίσης ο όρος «υποβάθμιση του περιβάλλοντος» αναφέρεται σε εκείνες τις διαδικασίες που μπορούν να προκληθούν ή να επιδεινωθούν λόγω κλιματικών αλλαγών, όπως η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, ή λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως η υποβάθμιση του εδάφους λόγω υπερβολικής καλλιέργειας. Σε ορισμένες περιοχές, τόσο οι κλιματικές αλλαγές όσο και η ανθρώπινη δραστηριότητα συντελούν στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος (I.O.M. 2009).

Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος έχει ενισχύσει την καταστροφική δύναμη των φυσικών καταστροφών και που σε μερικές περιπτώσεις οδηγούν σε ολοκληρωτική καταστροφή. Η δραματική αύξηση των φυσικών καταστροφών τα τελευταία 50 χρόνια έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις. Πάνω από δύο δισεκατομμύρια άνθρωποι επλήγησαν από τέτοιες καταστροφές την τελευταία δεκαετία, και κατά την ίδια περίοδο, η οικονομική δυσπραγία ξεπέρασε εκείνη των προηγούμενων τεσσάρων δεκαετιών. Η αλλαγή του κλίματος έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία: περισσότερων πλημμυρικών φαινομένων, καύσωνες, ξηρασίες και καταιγίδες, με επιταχυνόμενο πάντα ρυθμό.

1.2.2. Ασφάλεια – Περιβαλλοντική Ασφάλεια

«Ασφάλεια» σύμφωνα με τον Edward Page, σημαίνει ελευθερία από τις απειλές, τον κίνδυνο, το φόβο, την ανάγκη και τη στέρηση (Page, 2000). Η γενικότερη αντίληψη για τον ορισμό της ασφάλειας περικλείεται γύρω από τα όρια της εξασφάλισης της ελευθερίας από οποιοσδήποτε απειλές που μπορούν να πλήξουν βασικές αξίες. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονη συζήτηση γύρω από τον ορισμό της ασφάλειας και

ταυτόχρονα της οριοθέτησής της σε κάποιο από τα τρία επίπεδα: ατομικό, εθνικό, διεθνές (Levy, 1995).

Σύμφωνα με μελέτη της Floyd, 2008, μέχρι τη διάρκεια της Ψυχροπολεμικής Περιόδου, οι περισσότερες αναφορές γύρω από τον όρο «ασφάλεια» ήταν συνώνυμη με την «εθνική ασφάλεια». Μετά το Ψυχρό Πόλεμο, με τη λήξη της αντιπαλότητας μεταξύ υπερδυνάμεων, η ασφάλεια δεν είχε πλέον μόνο εθνική και στρατιωτική σημασία αλλά περιελάμβανε και ζητήματα, όπως την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική ασφάλεια.

Ο όρος της ανθρώπινης ασφάλειας εισάγει μη στρατιωτικές και εθνικές απειλές, που συνδέονται με οικονομικούς, διατροφικούς, περιβαλλοντικούς παράγοντες αλλά και με θέματα όπως: εξάρτηση από ουσίες, το οργανωμένο έγκλημα, τα ναρκωτικά και την εθνικιστική βία (Page 2000; HSJ, 2006; Bruderlein C., 2001). Ανθρώπινη ασφάλεια σημαίνει ότι οι άνθρωποι μπορούν να ασκούν τις επιλογές τους με ασφάλεια και ελευθερία. Ο ορισμός της ανθρώπινης ασφάλειας από το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (United Nations Development Program – UNDP), συμπεριλαμβάνει την ασφάλεια της πρόσβασης στους όρους διαβίωσης, την τροφή, την υγεία και τα περιβαλλοντικά αγαθά και υπηρεσίες όπως την προσωπική, κοινωνική και πολιτική ασφάλεια. (UNDP, 1994). Τα είδη των απειλών για την ανθρώπινη ασφάλεια είναι: η οικονομική ασφάλεια με βασικό μέλημα την εξασφάλιση του βασικού εισοδήματος, η διατροφική ασφάλεια με την ταυτόχρονη φυσική και οικονομική πρόσβαση στην τροφή, η ασφάλεια στην υγεία, η περιβαλλοντική ασφάλεια που περιλαμβάνει την πρόσβαση σε πόσιμο νερό, καθαρό αέρα και μη υποβαθμισμένο εδαφικό σύστημα, η προσωπική ασφάλεια από φυσική βία και απειλές, η ασφάλεια από φυλετικές - εθνικές διακρίσεις και η προσωπική ασφάλεια που αφορά στην προστασία των βασικών ανθρώπινων δικαιωμάτων και ελευθεριών (Brauch, 2005).

Στον πίνακα 1 φαίνεται η σταδιακή επέκταση της έννοιας της ασφάλειας από εθνική σε ανθρώπινη και περιβαλλοντική και ακολούθως σε περιβαλλοντική και ασφάλεια του φύλου (Brauch, 2005).

Πίνακας 1: Η σταδιακή εξέλιξη της ασφάλειας, Πηγή: Brauch, 2005

	Αντικείμενο αναφοράς(ασφάλεια σε ποιον;)	Αξία που διακινδυνεύεται (ασφάλεια σε τι;)	Πηγή (έξ) απειλής (ασφάλεια από ποιον ή τι;
Εθνική Ασφάλεια (πολιτικής, στρατιωτικής διάστασης)	Το Κράτος	Κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα	Άλλα κράτη, τρομοκρατία
Κοινωνική Ασφαλεία	Έθνη, Κοινωνικές Ομάδες	Εθνική ενότητα, ταυτότητα	(Κράτη) Έθνη, μετανάστες, ξένες κουλτούρες
Ανθρώπινη Ασφάλεια	Άτομα, ανθρωπότητα	επιβίωση, ποιότητα ζωής	κράτος, παγκοσμιοποίηση, GEC, τη φύση, τρομοκρατία, την παγκόσμια κλιματική αλλαγή.
Περιβαλλοντική ασφάλεια	Οικοσύστημα	Αειφορία	ανθρωπότητα
Ασφάλεια Φύλου	Φύλο σχέσεις, ιθαγενείς, μειονότητες	Ισότητα, την ταυτότητα, αλληλεγγύη	πατριαρχία, απολυταρχικοί θεσμοί (κυβερνήσεις, θρησκείες, ελίτ, πολιτισμοί), μισαλλοδοξία

Σε ένα βιβλίο με τίτλο «Οι άνθρωποι, τα κράτη και ο φόβος» που δημοσιεύθηκε το 1983, από τον Barry Buzan αναπτύσσεται ένα πλαίσιο στο οποίο υποστηρίζετε ότι η ασφάλεια των συλλογικών ανθρώπων επηρεάζεται από πέντε κυρίως παράγοντες-τομείς, καθένας από τους οποίους έχει το δικό του σημείο εστίασης και το δικό του βαθμό προτεραιοτήτων. Οι πέντε τομείς είναι (Williams P. D, 2008):

1. Στρατιωτικός: ασχολείται με την αλληλεπίδραση μεταξύ των ενόπλων και αμυντικών δυνάμεων των κρατών και τις αντιλήψεις των κρατών σχετικά με τις προθέσεις των άλλων.
2. Πολιτικός: επικεντρώνεται στην οργανωτική σταθερότητα των κρατών, τα συστήματα της κυβέρνησης και τις ιδεολογίες της που της δίνουν τη νομιμότητά της.
3. Οικονομικός: Περιστρέφεται γύρω από την πρόσβαση στους πόρους, τη χρηματοδότηση και τις όποιες ανάγκες, για τη διατήρηση αποδεκτών επιπέδων

ευημερίας και κρατικής εξουσίας.

4. Κοινωνικός: Επικεντρώνεται στη βιωσιμότητα και την εξέλιξη των παραδοσιακών μορφών της γλώσσας, του πολιτισμού, και της θρησκευτικής και εθνικής ταυτότητας και εθίμων.
5. Περιβάλλοντος: Ασχολείται με τη διατήρηση της τοπικής και της πλανητικής βιόσφαιρας ως το βασικό σύστημα υποστήριξης από το οποίο εξαρτώνται όλες οι άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες.

Ως εκ τούτου, η περιβαλλοντική ασφάλεια συνεπάγεται την προστασία των ανθρώπων από τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες καταστροφές της φύσης, της τεχνητές απειλές στη φύση, και την επιδείνωση του φυσικού περιβάλλοντος. Το Ινστιτούτο Περιβαλλοντικής Ασφάλειας (IES, 2011) ορίζει την περιβαλλοντική ασφάλεια ως: «Την υφιστάμενη και μελλοντική διαθεσιμότητα (που καθορίζεται από τους παράγοντες - εφόδια, δυνατότητες πρόσβασης και διαχείρισης) των υπηρεσιών και των αγαθών του οικοσυστήματος που υποστηρίζουν τη ζωή, τις ανθρώπινες ανάγκες και τις φυσικές διαδικασίες που συμβάλλουν στην ανακούφιση από τη φτώχεια και την αποτροπή των πολεμικών συγκρούσεων. Ο ορισμός θεσπίστηκε επίσημα το 1994 από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) στο Human Development Report (UNDP, 1994). Η έκθεση όρισε την περιβαλλοντική ασφάλεια ως ένα από τα επτά πεδία της παγκόσμιας και της ανθρώπινης ασφάλειας (οι άλλοι έξι είναι η οικονομική ασφάλεια, η ασφάλεια των τροφίμων, η ασφάλεια της κοινότητας, η υγειονομική ασφάλεια, η πολιτική ασφάλεια και η προσωπική ασφάλεια) (UNDP, 1994).

Η Floyd (2008) προτείνει ότι θα μπορούμε να εφαρμοστεί ένας γενικός κανόνας προκειμένου να επιτευχθεί με σαφήνεια ο ορισμός της περιβαλλοντικής ασφάλειας. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει την γνώση: 1) του αντικειμένου που χρειάζεται ασφάλεια, 2) ποια είναι η φύση των απειλών προς το αντικείμενο και 3) ποιος θα παρέχει την ασφάλεια. Έτσι οι άνθρωποι α) είναι το αντικείμενο αναφοράς της περιβαλλοντικής ασφάλειας β) η πηγή της απειλής είναι οι αλλαγές στο οικοσύστημα που οφείλονται τόσο στην ανθρώπινη παρέμβαση όσο και στις φυσικές δραστηριότητες γ) αυτοί που

παρέχουν περιβαλλοντική ασφάλεια είναι περιβαλλοντικοί φορείς και υπηρεσίες καθώς επίσης και διεθνείς οργανώσεις και χορηγοί. (IES, 2011)

Ο ορισμός της περιβαλλοντικής ασφάλειας σύμφωνα με IES, διαχωρίζεται σε δυο μέρη (IES, 2011):

1. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στις υπηρεσίες και τα αγαθά του οικοσυστήματος. Οι υπηρεσίες και τα αγαθά συχνά ομαδοποιούνται, για παράδειγμα, σε επίπεδο οικολογικής οργάνωσης, με τις οποίες συνδέονται (οργανισμός, πληθυσμός, κοινότητα κλπ.), στις γενικές λειτουργίες τους, δηλαδή προσωρινή ρύθμιση πολιτιστικών και υποστηρικτικών υπηρεσιών ή ανάλογα με τα περιγραφικά χαρακτηριστικά όπως τα ανανεώσιμα και μη ανανεώσιμα αγαθά, φυσικές δομές κλπ (Millennium Ecosystem Assessment 2003). Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω οι υπηρεσίες του οικοσυστήματος κατηγοριοποιούνται σε τέσσερις κύριες ομάδες ανανεώσιμων φυσικών πόρων: βλάστηση, νερό, έδαφος και αέρα.
2. Το δεύτερο μέρος αφορά στους δύο λόγους διατήρησης της διαθεσιμότητας των υπηρεσιών και αγαθών των οικοσυστημάτων. Αυτοί αποτελούν τις φυσικές διεργασίες και τις ανθρώπινες δραστηριότητες (η ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών).

1.2.3. Σύνδεση Περιβαλλοντικής Ασφάλειας και Βιώσιμης Ανάπτυξης

Από το 1987, όπου και είχε οριστεί η έννοια της (WCED, 1987), η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί όλο και πιο δημοφιλής έννοια. Ο όρος περιγραφόταν ως η ανάπτυξη που επιτρέπει την ικανοποίηση των σημερινών αναγκών χωρίς να συμβιβάζονται οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών για ανάπτυξη. Επίσης υποστήριξε ότι τα φυσικά συστήματα της Γης έχουν πεπερασμένες ικανότητες να υποστηρίξουν την ανθρώπινη παραγωγή και την κατανάλωση και ότι η συνέχιση των υφιστάμενων οικονομικών πολιτικών ενέχουν τον κίνδυνο μη αναστρέψιμων βλαβών στο φυσικό σύστημα στο οποίο στηρίζεται όλη η ζωή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^{ΟΝ} ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1. Η ανθρώπινη ασφάλεια

Στις αρχές του 1990, επινοήθηκε ο όρος της ανθρώπινης ασφάλειας και χρησιμοποιήθηκε από διάφορους μελετητές, που προσπάθησαν να μετακυλήσουν την έννοια της ασφάλειας, πέραν από την παραδοσιακή μορφή της, στην προστασία και την προαγωγή των ατόμων στο εσωτερικό των κοινωνιών (Macfarlane S. N. & Foong Khong Y. 2007). Η έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας αναδείχθηκε ως μια νέα πρόκληση για της ιδέες που προωθούσε η παραδοσιακή ασφάλεια, ωστόσο η ανθρώπινη και η παραδοσιακή ή εθνική ασφάλεια δεν αποτελούν αλληλοαποκλειόμενες έννοιες. Έχει υποστηριχθεί ότι, χωρίς την ανθρώπινη ασφάλεια, δεν μπορεί να επιτευχθεί η παραδοσιακή εθνική ασφάλεια και αντίστροφα (UNTFHS 2009).

Η παραδοσιακή ασφάλεια αποτελεί την ικανότητα ενός κράτους να υπερασπιστεί τα εθνικά του συμφέροντα από τις εξωτερικές του απειλές. Η παραδοσιακή ασφάλεια (που συχνά αναφέρεται ως εθνική ασφάλεια ή ασφάλεια του κράτους), περιγράφει τη φιλοσοφία της διεθνούς κυριαρχίας της ασφάλειας από την Ειρήνη της Βεσφαλίας το 1648 και την άνοδο των εθνών-κρατών. Ενώ η θεωρία των διεθνών σχέσεων περιλαμβάνει πολλές παραλλαγές της παραδοσιακής ασφάλειας, από τον ρεαλισμό στο φιλελευθερισμό, το θεμελιώδες χαρακτηριστικό της είναι ότι εστιάζει στην υπεροχή του έθνους-κράτους (Ghanbari S., 2011).

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι τέσσερις σημαντικότερες διαφορές μεταξύ παραδοσιακής (εθνικής) και ανθρώπινης ασφάλειας (Bajrai K., 2000)

	Παραδοσιακή Ασφάλεια	Ανθρώπινη Ασφάλεια
Σε τι αναφέρεται	Οι παραδοσιακές πολιτικές ασφάλειας αποσκοπούν στην προώθηση των αιτημάτων που αποδίδονται στο κράτος. Τα άλλα συμφέροντα υποτάσσονται σε εκείνα του κράτους. Η παραδοσιακή ασφάλεια	Η Ανθρώπινη ασφάλεια έχει επίκεντρο τον άνθρωπο. Η εστίασή της μετατοπίζεται για την προστασία των φυσικών προσώπων. Οι σημαντικές διαστάσεις της είναι να επιφέρει την ευημερία των ανθρώπων και να ανταποκριθεί στις ανάγκες τους με

	προστατεύει τα όρια ενός κράτους τους ανθρώπους, τους θεσμούς και τις αξίες.	σκοπό την αντιμετώπιση των πηγών των απειλών.
Έκταση	Η παραδοσιακή ασφάλεια προσπαθεί να προασπίσει τα κράτη από τις εξωτερικές επιθέσεις . Ο Walter Lippmann εξήγησε ότι η εθνική ασφάλεια είναι η ικανότητα ενός κράτους να αποτρέψει ή να ματαιώσει μια επίθεση (Walter Lippmann 1943). Η παραδοσιακή ασφάλεια κάνει χρήση των στρατηγικών αποτροπής για τη διατήρηση της ακεραιότητας του κράτους και την προστασία του από τις εξωτερικές απειλές.	Εκτός από την προστασία του κράτους από εξωτερικές επιθέσεις, η ανθρώπινη ασφάλεια επεκτείνεται στο πεδίο εφαρμογής της προστασίας σε ένα ευρύτερο φάσμα απειλών, συμπεριλαμβανομένης της ρύπανσης του περιβάλλοντος, τα λοιμώδη νοσήματα καθώς και την οικονομική δυσχέρεια.
Φορείς	Το κράτος είναι ο μοναδικός φορέας. Η εξουσία της λήψης αποφάσεων συγκεντρώνεται στην κυβέρνηση.	Η υλοποίηση της ανθρώπινης ασφάλειας περιλαμβάνει όχι μόνο τις κυβερνήσεις αλλά και την ευρύτερη συμμετοχή των διαφόρων φορέων, (Jeong Ho-Won, 2003) δηλαδή, περιφερειακών και διεθνών οργανώσεων, μη-κυβερνητικών οργανώσεων και τοπικών κοινωνιών.
Μέσα	Η παραδοσιακή ασφάλεια βασίζεται στη δημιουργία εθνικής δύναμης και στρατιωτικής άμυνας. Οι κοινές μορφές που παίρνει είναι αγώνες εξοπλισμών, συμμαχιών, στρατηγικών ορίων, κλπ.	Η ανθρώπινη ασφάλεια όχι μόνο προστατεύει, αλλά και ενδυναμώνει τους ανθρώπους και τις κοινωνίες ως μέσο ασφάλειας. Οι άνθρωποι συμβάλλουν με τον προσδιορισμό και την εξεύρεση λύσεων στη μείωση της ανασφάλειας.

2.1.1. Σχέση Ανθρώπινης Ασφάλειας και Ανάπτυξης

Παραδοσιακά, η φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς θεωρείται ότι αποτελεί το σημαντικότερο τρόπο για την οικονομική ανάπτυξη και συνεπώς για την ανάπτυξη όλης της ανθρωπότητας (Thomas C. 2001). Ωστόσο, οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις και οι

παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το γεγονός ότι τα 2/3 του παγκόσμιου πληθυσμού φαίνεται να έχουν κερδίσει ελάχιστα από τα οικονομικά οφέλη της παγκοσμιοποίησης, οδήγησε σε θεμελιώδη ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο που ασκήθηκε η ανάπτυξη. Κατά συνέπεια, η ανθρώπινη ανάπτυξη έρχεται να αμφισβητήσει το κυρίαρχο έως τότε παράδειγμα της συμβολής της φιλελεύθερης οικονομίας στην ανάπτυξη των κοινωνιών. Υποστηρικτές της ανθρώπινης ανάπτυξης ισχυρίζονται ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν επαρκεί στην επέκταση των επιλογών ή δυνατοτήτων των ανθρώπων σε τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η τεχνολογία, το περιβάλλον και η απασχόληση, που δεν πρέπει να περιθωριοποιούνται.

Σύμφωνα με τον Frances Stewart 2004 η ασφάλεια και η ανάπτυξη είναι βαθιά αλληλένδετες έννοιες:

- Η Ανθρώπινη ασφάλεια αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της ευημερίας ενός λαού και ως εκ τούτου αποτελεί στόχο της ανάπτυξης. Ένας στόχος της ανάπτυξης είναι «η διεύρυνση των ανθρώπινων επιλογών». Η ανασφάλεια και οι επακόλουθες ενέργειες, επηρεάζουν την επίτευξη αυτού του στόχου.
- *Η έλλειψη της ανθρώπινης ασφάλειας έχει αρνητικές συνέπειες στην οικονομική ανάπτυξη, και επομένως στην ανάπτυξη.* Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια των πολέμων οι άνθρωποι που εντάσσονται στο στρατό ή φεύγουν δεν μπορούν πλέον να εργαστούν και να προσφέρουν έτσι στην ανάπτυξη της χώρας. Επίσης καταστρέφονται οι υποδομές και μειώνεται η παραγωγική ικανότητα της οικονομίας.
- Η *Ισόρροπη ανάπτυξη που περιλαμβάνει οριζόντιες ανισότητες.*
- Επιπλέον η ανθρώπινη ανάπτυξη και η ανθρώπινη ασφάλεια περιλαμβάνει τρία θεμελιώδη στοιχεία (Alkire S., 2003):
 1. Πρώτον, η ανθρώπινη ασφάλεια και ανάπτυξη έχουν και οι δύο ως επίκεντρο τον άνθρωπο. Αμφισβητούν την ορθόδοξη προσέγγιση για την ασφάλεια και την ανάπτυξη, δηλαδή την εθνική ασφάλεια και την φιλελεύθερη οικονομική ανάπτυξη, αντίστοιχα. Και οι δύο τονίζουν ότι ο άνθρωπος είναι ο τελικός δέκτης

και όχι το μέσο για την επίτευξη του στόχου. Αντιμετωπίζουν και οι δύο τον άνθρωπο ως παράγοντα που πρέπει να ενθαρρύνεται προκειμένου να συμμετάσχει στην πορεία εξέλιξης και ανάπτυξης.

2. Δεύτερον, και οι δύο προοπτικές είναι πολυδιάστατες. Και οι δύο αντιμετωπίζουν με αξιοπρέπεια τον άνθρωπο, καθώς και τις υλικές και φυσικές τους ανάγκες.
3. Τρίτον, και οι δύο θεωρούν τη φτώχεια και την ανισότητα ως τις βασικές αιτίες της ευαισθησίας του ατόμου.

Παρά τις ομοιότητες, η σχέση της ανθρώπινης ασφάλειας με την ανάπτυξη είναι μια αμφισβητούμενη ενότητα. Ο Andrew Mack, υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη ασφάλεια θα πρέπει να επικεντρώνεται στους επιτεύξιμους στόχους των ατομικών αναγκών, παρά στην ευρεία έννοια των στόχων της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Άλλοι πάλι, όπως οι Tadjbakhsh και Chenoy, υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη και ανθρώπινη ασφάλεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένες, δομένου ότι η πρόοδος σε μία αυτές αυξάνει τις πιθανότητες προόδου στην άλλη, ενώ η βλάβη της μίας αυξάνει τον κίνδυνο αποτυχίας της άλλης (Tadjbakhsh S. & Chenoy A.M. 2006).

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την διαφοροποίηση και τη σχέση μεταξύ των δύο αυτών εννοιών (Tadjbakhsh S. 2008):

Μεταβλητές	Ανθρώπινη Ανάπτυξη	Ανθρώπινη Ασφάλεια
<u>Αξίες</u>	Ευημερία	Ασφάλεια, σταθερότητα, βιωσιμότητα αναπτυξιακών οφελών
<u>Προσανατολισμός</u>	Κινείται προς τα εμπρός, είναι προοδευτική και συνολικά: "Μαζί μπορούμε αναδυθούμε"	Κοιτάζει ποιος είχε μείνει πίσω σε ατομικό επίπεδο.
<u>Χρονοδιάγραμμα</u>	Μακροπρόθεσμη	Συνδυάζει βραχυπρόθεσμα μέτρα για την αντιμετώπιση των κινδύνων με μακροχρόνιες προσπάθειες πρόληψης.
<u>Γενικοί στόχοι</u>	Ανάπτυξη με ίδια κεφάλαια. Η διεύρυνση των επιλογών και των δυνατοτήτων των ανθρώπων να οδηγηθούν στη ζωή που τους	"Εξασφάλιση" ύφεσης με ασφάλεια. Προσδιορισμός των κινδύνων, πρόληψη για την αποφυγή τους μέσα από την

	αξιίζει.	αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων, προετοιμασία για το μετριασμό τους, και προστασία όταν ξεσπά μια καταστροφή.
<u>Πολιτική των Στόχων</u>	Ενδυνάμωση , βιωσιμότητα, ισότητα και παραγωγικότητα.	Η προστασία και προαγωγή της ανθρώπινης επιβίωσης (ελευθερία από το φόβο), καθημερινή ζωή (ελευθερία από την ένδεια), και η αποφυγή της ταπεινώσεως (ζωή με αξιοπρέπεια).

2.2. Κριτική στη θεωρία της ανθρώπινης ασφάλειας

Σε έναν ιδανικό κόσμο, καθεμία από τις επτά κατηγορίες των ανθρώπινων απειλών, θα λάμβανε την απαραίτητη προσοχή. Ωστόσο, οι προσπάθειες για την υλοποίηση αυτής της ατζέντας ανθρώπινης ασφάλειας έχουν οδηγήσει στην εμφάνιση δύο μεγάλων σχολών σκέψης σχετικά με τον καλύτερο τρόπο εφαρμογής της ανθρώπινης ασφάλειας, η σχολή "Ελευθερία από το φόβο" και η σχολή "Ελευθερία από την Φτώχεια". Ενώ η έκθεση του UNDP 1994, αρχικά υποστήριξε ότι η ανθρώπινη ασφάλεια απαιτεί προσοχή τόσο για την ελευθερία από τον φόβο και την ελευθερία από τη στέρηση, σταδιακά προέκυψαν διαφωνίες όσον αφορά στην ορθή εφαρμογή της εν λόγω προστασίας (π.χ. από το ποιες απειλές δύναται να προστατευθούν) θα χρησιμοποιηθούν και οι κατάλληλοι μηχανισμοί για την αντιμετώπιση αυτών των απειλών (UNDP, 1994). Οι σχολές αυτές είναι (Ghanbari S., 2011):

Ελευθερία από το φόβο Η σχολή αυτή επιδιώκει να οριοθετήσει την εφαρμογή της Ανθρώπινης Ασφάλειας για την προστασία των ανθρώπων από βίαιες συγκρούσεις, αναγνωρίζοντας παράλληλα ότι αυτές οι βίαιες απειλές συνδέονται στενά με τη φτώχεια, την έλλειψη ικανότητας του κράτους και άλλες μορφές ανισοτήτων. Αυτή η προσέγγιση υποστηρίζει ότι ο περιορισμός και η εστίαση στη βία είναι μια ρεαλιστική και διαχειρίσιμη προσέγγιση για την Ανθρώπινη Ασφάλεια. Η παροχή έκτακτης βοήθειας, η πρόληψη και επίλυση συγκρούσεων, η οικοδόμηση της ειρήνης είναι οι κύριες ανησυχίες της προσέγγισης αυτής.

Ελευθερία από την Φτώχεια Η σχολή αυτή υποστηρίζει μια ολιστική προσέγγιση για την επίτευξη της ανθρώπινης ασφάλειας και υποστηρίζει ότι πρέπει να διευρυνθεί η ατζέντα της απειλής για να συμπεριλάβει την πείνα, τις ασθένειες και τις φυσικές καταστροφές, επειδή είναι αλληλένδετες έννοιες για την αντιμετώπιση της ρίζας της ανθρώπινης ανασφάλειας και σκοτώνουν πολύ περισσότερους ανθρώπους από ό,τι ο πόλεμος, οι γενοκτονίες και η τρομοκρατία, ή συνδυασμός αυτών. Σε αντίθεση με τη σχολή «Ελευθερία από το φόβο», διευρύνει την εφαρμογή της ανθρώπινης ασφάλειας πέραν από τη βία, στους στόχους της ανάπτυξης.

Παρά τις διαφορές τους, οι δύο αυτές προσεγγίσεις για την ανθρώπινη ασφάλεια είναι δυνατόν να θεωρηθούν συμπληρωματικές και όχι αντιφατικές. Αυτό περικλείουν και οι παρακάτω εκφράσεις:

- Η περίφημη ομιλία του Franklin D. Roosevelt το 1941, στην οποία η «Ελευθερία από την Φτώχεια» χαρακτηρίζεται ως η Τρίτη και η «Ελευθερία από το φόβο» ως η τέταρτη θεμελιώδης, καθολική ελευθερία.
- Η κυβέρνηση της Ιαπωνίας θεωρεί την ελευθερία από το φόβο και την Ελευθερία από τη Φτώχεια ίσες στην ανάπτυξη της εξωτερικής πολιτικής της Ιαπωνίας (M.F.A.J. 2010).
- Σε ομιλία του ο Surin Pitsuwan, αναφερόμενος σε θεωρητικούς όπως οι Hobbes, Locke, Rousseau και Houme συμπεραίνει ότι « η ανθρώπινη ασφάλεια είναι ο πρωταρχικός σκοπός της αρχικής οργάνωσης ενός κράτους» (Pitsuwan Surin 2007).

2.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις της σχέσης του περιβάλλοντος με την ασφάλεια

Η ολοκληρωμένη ανθρώπινη ασφάλεια προσπαθεί να ενοποιήσει την περιβαλλοντική ασφάλεια με την κοινωνική ασφάλεια. Ένας μεγάλος αριθμός αλληλένδετων περιβαλλοντικών και κοινωνικών συνιστωσών δημιουργούν μαζί, το πλαίσιο για την ολοκληρωμένη ανθρώπινη ασφάλεια, με την παραδοχή ότι καμία από αυτές τις δύο κατηγορίες δεν είναι εφικτή μακροπρόθεσμα χωρίς τη συμμετοχή και της άλλης

(Westing, A., 2013). Αυτό σημαίνει ότι οι σημερινές τάσεις όσον αφορά στο περιβάλλον, τους φυσικούς πόρους και την πληθυσμιακή αύξηση τονίζουν την εντατικοποίηση της προστασίας του περιβάλλοντος και καθορίζουν όλο και περισσότερο τη σημασία της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής στον πλανήτη μας, αποτελώντας έτσι σημαντικό και καθοριστικό παράγοντα της κοινωνικής ασφάλειας. (Pirages D. & DeGeest T. 2004).

Ο Westing A., 1989; 2013 προϋποθέτει ότι οι δύο αλληλένδετοι κλάδοι της συνολικής ανθρώπινης ασφάλειας (κοινωνική και περιβαλλοντική ασφάλεια) μπορεί να αναλυθούν σε μια σειρά από επιμέρους κλάδους για την καλύτερη κατανόηση της περιβαλλοντικής και κοινωνικής ασφάλειας. Η περιβαλλοντική ασφάλεια αποτελείται από δύο υποκατηγορίες: (α) η πρώτη κατηγορία αποτελεί την «Περιβαλλοντική Προστασία», η οποία με τη σειρά της περιλαμβάνει τρεις παράγοντες: 1) την περιβαλλοντική προστασία σε περιπτώσεις πολέμου και παρόμοιων καταστάσεων (βανδαλισμοί κλπ), 2) την περιβαλλοντική προστασία από απόβλητα της ιατρικής και 3) προστασία των ειδικών ζώων –περιοχών, από τις επικίνδυνες δραστηριότητες των ανθρώπων. Η δεύτερη κατηγορία περιβαλλοντικής ασφάλειας είναι η ορθολογική αξιοποίηση των πόρων, η οποία περιλαμβάνει τη χρήση εκείνη η οποία θα ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος πληθυσμού, χωρίς όμως να διακυβεύεται η ικανότητα των φυσικών πόρων για τις μελλοντικές γενιές, προκειμένου να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες (Westing A., 1989; Westing A., 2013)

Η κοινωνική ασφάλεια διαιρείται στις παρακάτω υποκατηγορίες α) την πολιτική ασφάλεια β) την οικονομική ασφάλεια, γ) την προσωπική ασφάλεια και δ) την στρατιωτική ασφάλεια (Westing A., 2013).

Το Διεθνές Ινστιτούτο για την Αειφόρο Ανάπτυξη (IISD) αναφέρει ότι ένας σημαντικός στόχος της ολοκληρωμένης ανθρώπινης ασφάλειας είναι να "μεταδώσει πρακτικές συμβολές προς τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικών σχετικά με το πώς μπορεί να ενισχυθεί η ανθρώπινη ασφάλεια μέσω της καλύτερης περιβαλλοντικής διαχείρισης και της αποτελεσματικότερης διαχείρισης των φυσικών πόρων». (IISD, 2010). Ο πρωταρχικός στόχος λοιπόν είναι η δημιουργία μιας παγκόσμιας νοοτροπίας η οποία θα αναγνωρίζει τις αλληλοεξαρτώμενες φύσεις του φυσικού περιβάλλοντος και της

συλλογικής κοινωνικής ασφάλειας.

Αρχικά το περιβάλλον συνδέθηκε με την ανθρώπινη ασφάλεια προκειμένου να δοθεί μια επείγουσα προτεραιότητα και πολιτική σημασία στα περιβαλλοντικά ζητήματα. Ακολούθως η σύνδεση του περιβάλλοντος με την ανθρώπινη ασφάλεια, οδηγήθηκε στην εξέταση των περιβαλλοντικών απειλών και τη σχέση τους με την ανθρώπινη ασφάλεια, και συγκεκριμένα με τις επιδράσεις τους στην ανθρώπινη επιβίωση, ευημερία και παραγωγικότητα. Κατά τις δεκαετίες του '70 και '80 η μελέτη επικεντρώθηκε στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των πολέμων (Branch, 2005). Τις δύο τελευταίες δεκαετίες εμφανίστηκαν νέες αντιλήψεις για την περιβαλλοντική ασφάλεια.

Μία τέτοια αντίληψη επικεντρώθηκε κυρίως στη σχέση της περιβαλλοντικής αλλαγής με τη βίαιη σύγκρουση και ιδιαιτέρως στη σπανιότητα των φυσικών πόρων. Κατά τον Page (2000), η διερεύνηση των αιτιών για τις οποίες οι συγκρούσεις για την κατανομή των φυσικών πόρων αποτελούν απειλή για την ασφάλεια των κρατών, αποτελεί μια πτυχή μελέτης της περιβαλλοντικής ασφάλειας. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση ενώ υπεισέρχονται περιβαλλοντικοί παράγοντες ως μορφές απειλών αντίθετα από τη μεριά των οφελών έμεινε κυρίως η επιβίωση του κράτους. Μία δεύτερη πτυχή της προσέγγισης «περιβάλλον και σύγκρουση» ή της συνολικής έννοιας «περιβαλλοντική ασφάλεια» αποτελεί η κατανόηση των απειλών, που οφείλονται στην περιβαλλοντική υποβάθμιση, προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια των ατόμων, οικογενειών, κοινοτήτων και κρατών (Page, 2000).

Σύμφωνα με τους Homer-Dixon (1994) και Schwartz & Singh (1999), τα δύο στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη ανάλυση για τη σύνδεση του περιβάλλοντος με τις συγκρούσεις είναι: α) ο καθοριστικός ρόλος της πληθυσμιακής αύξησης και β) ο διαχωρισμός των ανανεώσιμων και μη ανανεώσιμων πόρων.

Πληθυσμιακή Αύξηση

Η πληθυσμιακή αύξηση αποτελεί τη σύγχρονη παγκόσμια απειλή, αρκεί μόνο να αναφερθεί ότι τον επόμενο αιώνα, υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός της γης θα διπλασιαστεί, και το 90% εξ αυτού θα λάβει χώρα στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Κρίνεται λοιπόν απαραίτητη η λήψη κατάλληλων μέτρων προκειμένου να προληφθεί η

επακόλουθη επιδείνωση της φτώχειας και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης των χωρών του αναπτυσσόμενου κόσμου. Αυτό σε συνδυασμό με τα σύγχρονα καταναλωτικά πρότυπα, θα προκαλέσει ανυπόφορες πιέσεις στους πεπερασμένους φυσικούς πόρους. (Ezeonu I. & Ezeonu F., 2000).

Μετά τη δεκαετία του '70 η έρευνα στο «περιβάλλον και τη σύγκρουση» επικεντρώνεται στο ρόλο που παίζει η πληθυσμιακή αύξηση στη διακύβευση της σπανιότητας των πόρων (Schwartz & Singh 1999; Maxwell & Reuveny 2001). Η σπανιότητα των πόρων η οποία είναι αποτέλεσμα της ζήτησης, δύναται να ωθήσει τα κράτη σε επεκτατισμό, με κίνητρο την εξερεύνηση άλλων περιοχών για πόρους ή να δημιουργήσει εσωτερικές συγκρούσεις εντός των κρατών, γεγονός που θα οφείλεται σε διαμάχες του πληθυσμού που επηρεάζονται περισσότερο από τη σπανιότητα των πόρων. Η σπανιότητα των πόρων είναι μεγαλύτερη σε χώρες με μειωμένο κατά κεφαλήν εισόδημα, με αποτέλεσμα να προκαλούνται κοινωνικές διαμάχες, ανατρέποντας το θεσμικό και πολιτικό περιβάλλον, στοιχεία απαραίτητα προκειμένου να δημιουργήσουν οι χώρες αυτές ανθρώπινο κεφάλαιο, να αναπτύξουν δυναμικό έρευνας και ανάπτυξης, να χρησιμοποιήσουν την υφιστάμενη τεχνολογική γνώση και να παραχθούν και διαδοθούν νέες τεχνολογίες (Barbier E. & Homer- Dixon T. 1999).

Ανανεώσιμοι και μη ανανεώσιμοι Πόροι

Η αναφορά στους ανανεώσιμους και μη ανανεώσιμους πόρους, αφορά κυρίως στο πετρέλαιο και στα ορυκτά όσον αφορά τους μη ανανεώσιμους, ενώ η σχολή του Τορόντο δίνει έμφαση τους ανανεώσιμους πόρους όπως η αρδεύσιμη γη, η αλιεία τα δάση, ο αέρας και το νερό (Homer-Dixon, 2000).

Προκειμένου να καταστεί δυνατή η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ σπανιότητας ανανεώσιμων πόρων και σύγκρουσης έχουμε δύο αξιολογών διακρίσεων α) άμεση σε σχέση με έμμεση σύγκρουση και β) διεθνής σε σχέση με την εσωτερική σύγκρουση ενός κράτους. Η άμεση σύγκρουση προέρχεται από τον ανταγωνισμό δύο ή περισσότερων μερών για την επίβλεψη ή πρόσβαση των ανανεώσιμων πόρων. Η έμμεση σύγκρουση προέρχεται από την αλληλεπίδραση της σπανιότητας των ανανεώσιμων πόρων με ένα ή και περισσότερους κοινωνικό-οικονομικούς παράγοντες όπως για παράδειγμα η ανέχεια

και οι εθνικές πιέσεις. Η άμεση διεθνής σύγκρουση είναι το αποτέλεσμα των εντάσεων, εξαιτίας της πληθυσμιακής αύξησης λαμβανομένου υπόψιν και της μείωσης των φυσικών πόρων λόγω της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και της μείωσης της οικολογικής ισορροπίας (Schwartz & Singh 1999).

Κατά τον Page 2000, το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής θεωρείται έμμεση αιτία βίαιης σύγκρουσης, ενώ η εξουσία που ασκείται από κάποιους προκειμένου να καρπωθούν σπάνιους φυσικούς πόρους θεωρείται άμεση απειλή. Όσον αφορά στην *έμμεση διεθνή σύγκρουση*, αυτή επικεντρώνονται κυρίως στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, όπως το φαινόμενο του θερμοκηπίου και της μείωσης της στοιβάδας του όζοντος, τα οποία μπορεί να προκαλέσουν με τη σειρά τους μείωση της αγροτικής παραγωγής, φτώχεια μετανάστευση και εν' τέλη σε διεθνή σύγκρουση. Άμεση διεθνής σύγκρουση μπορεί προκληθεί εξαιτίας της αλληλεπίδρασης περιβαλλοντικών (διάβρωση εδάφους, γεωργική ρύπανση, ρύπανση νερού) και κοινωνικών προβλημάτων (φτώχεια, εθνικές διακρίσεις, ανισότητα) (Schwartz & Singh 1999).

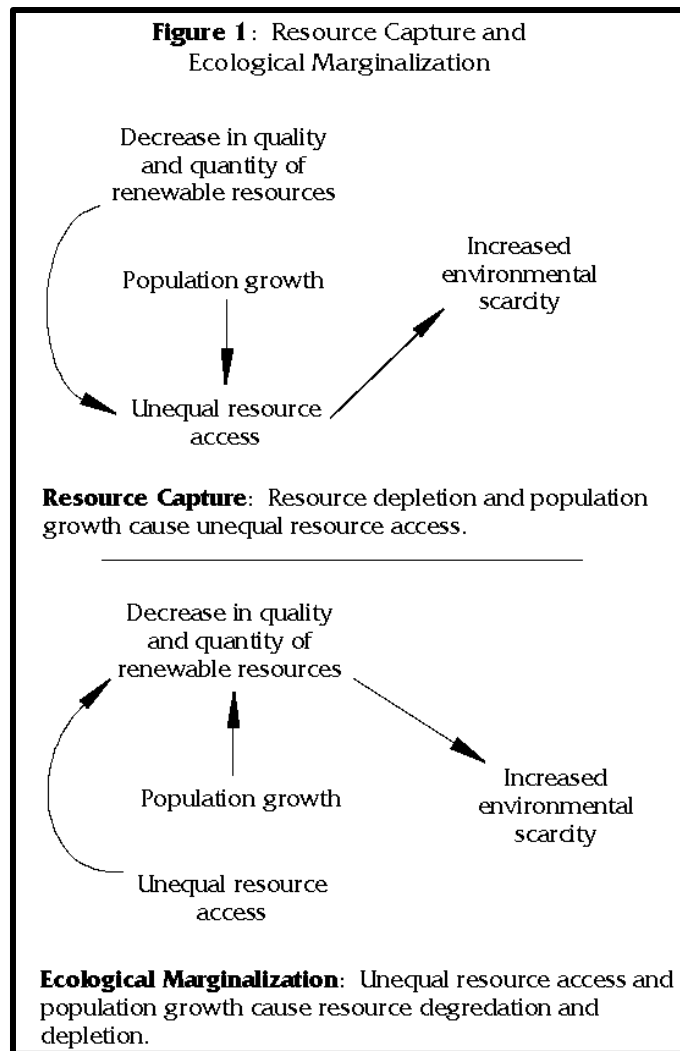
2.3.1. Η σχολή του Τορόντο

Κύριος εκπρόσωπος της σχολής του Τορόντο ήταν ο Thomas Homer-Dixon ενώ επηρεάστηκε σημαντικά από τον Thomas Robert Malthus, έναν Άγγλο εφημέριο, ο οποίος το 1798 δημοσίευσε το βιβλίο με τίτλο «Πραγματεία Περί Πληθυσμού» (An Essay on the Principle of Polulation). Κατ' αυτούς η σπανιότητα των πόρων είναι αποτέλεσμα της περιβαλλοντική – κλιματικής αλλαγής ενώ η πληθυσμιακή αύξηση θεωρείται ότι αποτελεί ένα τμήμα του ευρύτερου πλαισίου αλληλεπίδρασης φυσικών και κοινωνικών φαινομένων. Υποστηρίζουν επίσης ότι οι ανανεώσιμες πλουτοπαραγωγικές πηγές φθίνουν χρόνο με το χρόνο κυρίως σε περιοχές που λείπει η τεχνολογική, κοινωνική και πολιτική τεχνοτροπία. Η συνεχής αύξηση του πληθυσμού του πλανήτη οδηγήσει επίσης με τη σειρά της αύξηση της ζήτησης πόρων ενώ ταυτόχρονα η περιβαλλοντική υποβάθμιση θα μειώσει τη προσφορά πόρων. Ταυτόχρονα η ανισοκατανομή των πόρων, στα χέρια των λίγων θα δημιουργήσει συνθήκες εσωτερικής σπανιότητας για πολλές περιοχές, κυρίως αυτές που αντιμετωπίζουν τη λεγόμενη «οικολογική περιθωριοποίηση». Η σχολή λοιπόν του Τορόντο εισήγαγε για πρώτη φορά

τον όρο της στέρησης (deprivation) εξαιτίας της περιθωριοποίησης μεγάλου πληθυσμού από τους πόρους. Αποτέλεσμα της περιθωριοποίησης και της στέρησης του πληθυσμού αυτού από τους πόρους είναι η εκδήλωση βίαιων συγκρούσεων, οι οποίες δύναται να είναι διακρατικές, μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων ή ακόμα και κατά του κράτους (Homer-Dixon T.F., 2000). Σύμφωνα με τον Homer-Dixon T.F., 1996:

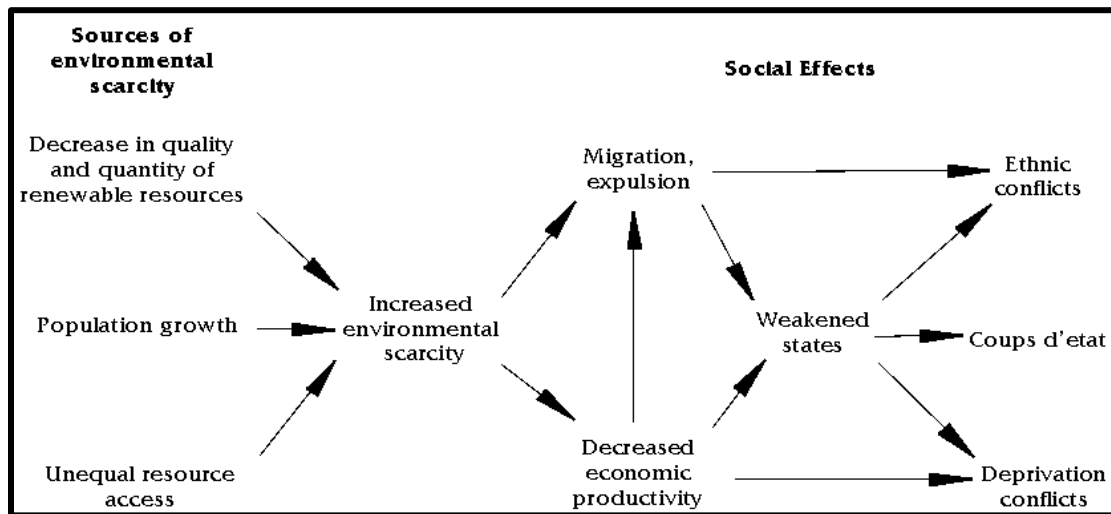
«η άνιση πρόσβαση στους πόρους είναι δυνατό να συνδυαστεί με την αύξηση του πληθυσμού και να προκαλέσουν μεγάλης κλίμακας και διάρκειας μεταναστεύσεις των φτωχότερων ομάδων μιας κοινωνίας. Οι ομάδες αυτές μετακινούνται σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές. Οι υψηλές πληθυσμιακές πυκνότητες στις περιοχές αυτές, σε συνδυασμό με την έλλειψη γνώσεων και κεφαλαίου ώστε να προστατευθεί το τοπικό οικοσύστημα προκαλούν σημαντική περιβαλλοντική σπανιότητα και φτώχεια».

Στην παρακάτω εικόνα 1 φαίνεται η αλληλεπίδραση των παραπάνω παραγόντων και η αύξηση της περιβαλλοντικής στέρησης εξαιτίας της άνισης πρόσβαση στους πόρους και της αύξησης του πληθυσμού.

Εικόνα 1. Στέρηση Πόρων και Οικολογική Περιθωριοποίηση, Πηγή: Homer-Dixon T., 1994.

Στην εικόνα 2 φαίνεται διαγραμματικά το μοντέλο περιβαλλοντικής στέρησης της σχολής του Τορόντο, το οποίο αποτελείται από τις πηγές και τις συνέπειες της Περιβαλλοντικής Στέρησης. Η μείωση της ποσότητας και της ποιότητας των πόρων, ταυτόχρονα με την πληθυσμιακή αύξηση και την άνιση κατανομή των πόρων, αυξάνουν την περιβαλλοντική στέρηση, με αποτέλεσμα να προκαλέσουν μεγάλης κλίμακας και διάρκειας μεταναστεύσεις των φτωχότερων ομάδων μιας κοινωνίας σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές. Τα φαινόμενα αυτά προκαλούν με τη σειρά τους εθνικές συγκρούσεις, πραξικοπήματα, και εν τέλει συγκρούσεις περιβαλλοντικής στέρησης.

Εικόνα 2: Μοντέλο Περιβαλλοντικής Στέρησης της Σχολής του Τορόντο, Πηγή: Homer-Dixon T., 1994.

Σύμφωνα με τον Homer-Dixon (1994), υπάρχουν έξι τύποι περιβαλλοντικής αλλαγής που μπορεί να συμβάλουν θετικά στη βίαιη εσωτερική σύγκρουση:

1. Η κλιματική αλλαγή που προκαλείται από τη αύξηση της συγκέντρωση των αερίων του θερμοκηπίου
2. Η μείωση του όζοντος
3. Η υποβάθμιση και η απώλεια της αγροτικής γης
4. Η υποβάθμιση και αποψίλωση των δασών
5. Η μείωση και ρύπανση των υπόγειων υδάτων και
6. Η μείωση των αλιευμάτων

Τέλος ο Homer-Dixon, θεωρεί ότι οι σχέσεις μεταξύ της ανθρώπινης δραστηριότητας, της περιβαλλοντικής αλλαγής και των κοινωνικών αποτελεσμάτων εξαρτώνται από τους θεσμούς, τις κοινωνικές σχέσεις, αντιλήψεις και προτιμήσεις των ανθρώπων (Homer-Dixon 1994, 2000).

Ο Homer-Dixon υποστηρίζει ότι η περιβαλλοντική στέρηση θα γίνει πιο εμφανής σε μελλοντικές συγκρούσεις καθώς ο πληθυσμός και το κατά κεφαλήν ποσοστό κατανάλωσης πόρων αυξάνεται. Τα οκτώ βασικά συμπεράσματα του μοντέλου

περιβαλλοντικής στέρησης της σχολής του Τορόντο συνοψίζονται παρακάτω (Matthew R. & Fraser L. 2002):

1. Κάτω από ορισμένες συνθήκες, η στέρηση ανανεώσιμων πόρων, όπως η καλλιεργήσιμη γη, και η αποψίλωση των δασών δύναται να οδηγήσει σε βίαιες συγκρούσεις και εθνική αστάθεια. Ωστόσο , ο ρόλος της «περιβαλλοντικής στέρησης» είναι συχνά ασαφής.
2. Η Περιβαλλοντική στέρηση προκαλείται από την υποβάθμιση ή και εξάντληση των ανανεώσιμων πόρων, της αυξημένης ζήτησης πόρων και της άνισης κατανομής τους. Αυτές οι τρεις αιτίες παράγοντες που προκαλούν περιβαλλοντική στέρηση συχνά αλληλεπιδρούν και ενισχύουν η μία την άλλη .
3. Η κυρίευση των πόρων και η οικολογική περιθωριοποίηση με τη σειρά τους ενισχύουν την περιβαλλοντική στέρηση και ενισχύουν τις πιθανότητες για κοινωνική αστάθεια.
4. Αν η κοινωνική και οικονομική προσαρμογή είναι ανεπιτυχής, «ανεπάρκεια περιβαλλοντικών πόρων» περιορίζεται η οικονομική ανάπτυξη συμβάλλοντας έτσι στις μεταναστεύσεις .
5. Σε περίπτωση απουσίας κοινωνικοοικονομικής προσαρμογής, η περιβαλλοντική στέρηση οξύνει τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των κοινωνικών ομάδων .
6. Σε περίπτωση απουσίας κοινωνικοοικονομικής προσαρμογής, η περιβαλλοντική στέρηση αποδυναμώνει τα κυβερνητικά όργανα και τα κράτη.
7. Οι παραπάνω κοινωνικές επιπτώσεις της περιβαλλοντικής στέρησης συμπεριλαμβανομένων της περιορισμένης οικονομικής παραγωγικότητας, τις μετακινήσεις πληθυσμών, τις κοινωνικές διαιρέσεις και την αποδυνάμωση των θεσμών και των κρατών μπορεί να προκαλέσουν εθνικές συγκρούσεις, εξεγέρσεις και πραξικοπήματα.
8. Οι συγκρούσεις παράγονται εν μέρει και από την ανεπάρκεια περιβαλλοντικών

πόρων που μπορεί να έχει σημαντικές έμμεσες επιπτώσεις στην διεθνής κοινότητα.

2.3.2. Το έργο για το περιβάλλον και τις συγκρούσεις (Environmental and Conflicts Project- ENCOP)

Μια άλλη προσέγγιση γύρω από την περιβαλλοντική ασφάλεια πραγματοποιήθηκε υπό μορφή μελέτης (Environmental and Conflicts Project- ENCOP) από το Ελβετικό Ινστιτούτο Ειρήνης και το Gunther Baechler, το 1999 (Matthew R. & Fraser L. 2002). Η μελέτη αυτή περιελάμβανε 40 περιπτώσεις ανά τον κόσμο και τη σχέση μεταξύ περιβαλλοντικής υποβάθμισης, υπανάπτυξης και βίαιης σύγκρουσης. Σύμφωνα με το έργο ENCOP η περιβαλλοντική στέρηση ορίζεται ως εξής: α) η υπερβολική χρήση των ανανεώσιμων πόρων, β) η ρύπανση του περιβάλλοντος και γ) η εξαθλίωση του χώρου διαβίωσης.

Η μελέτη ENCOP στηρίζεται σε μια σειρά παραγόντων που ενεργοποιούν και αναστέλλουν τη δημιουργία συγκρούσεων, προκειμένου να καθορίσει ποια είναι η αιτία της υπανάπτυξης (κοινωνική, οικονομική, πολιτική ή θεσμική) που έχει οδηγήσει σε μια συγκεκριμένη σύγκρουση. Πιο κάτω περιγράφονται οι παράγοντες που ενεργοποιούν και αναστέλλουν, μια σύγκρουση (Baechler G. 1999):

Παράγοντες Ενεργοποίησης

1. Αναπόφευκτες περιβαλλοντικές συνθήκες - όταν μια ομάδα εξαρτάται από ένα υποβαθμισμένο πόρο για τον οποίο δεν υπάρχει υποκατάστατο.
2. Έλλειψη ρυθμιστικών μηχανισμών και ανεπάρκειας του κράτους - όταν ένα πολιτικό σύστημα δεν είναι σε θέση να παράγει ορισμένες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, καθιστώντας την αειφόρο διαχείριση των πόρων ανέφικτη.
3. Έλεγχος του Περιβάλλοντος από Ομάδα συμφερόντων
4. Ευκαιρίες για τη δημιουργία οργανώσεων και εξεύρεσης συμμάχων.
5. Ιστορικές επιδράσεις μιας προϋπάρχουσας σύγκρουσης που συνδέεται με το περιβάλλον.

Ανασταλτικοί Παράγοντες

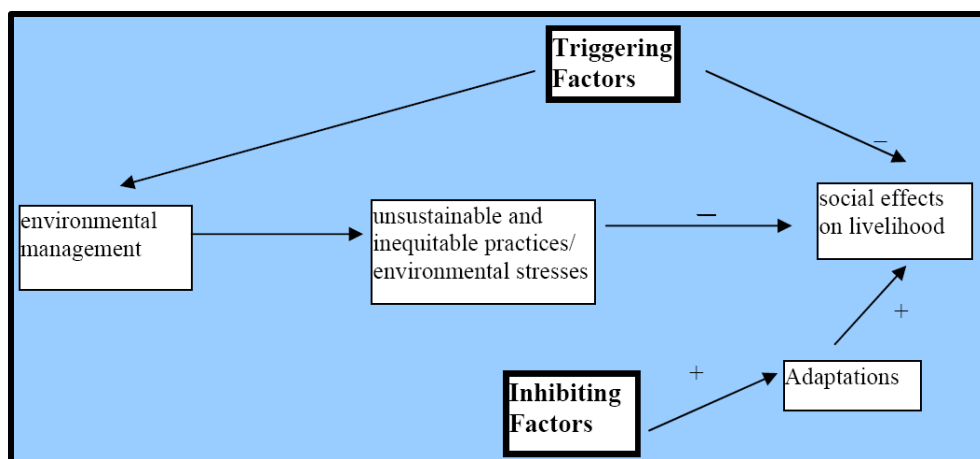
1. Νομικοί και Πολιτικοί

- Πολιτικός Πλουραλισμός
- Ικανότητα της αντιπολιτευτικής τακτικής
- Καθιέρωση Νομικών Κανόνων

2. Ικανότητα του Κράτους

- Ενεργούν με συνέπεια όσον αφορά στην αλλαγή του περιβάλλοντος: την αξιολόγηση της καταλληλότητας των καλλιεργειών και υποστήριξη των επιλογών, να ενισχυθεί η λειτουργικότητα της γης, η παροχή πρόσβασης στις αγορές, να δημιουργήσει πίστωση και ταμειακά διαθέσιμα, και να εισαγάγει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας της γης.
- Ικανότητα προσαρμογής υφιστάμενων διεθνών καθεστώτων στις νέες προκλήσεις και προκλήσεις και να αναθέσει αισθητή εξουσία σε υπερεθνικές περιφερειακές οργανώσεις.
- Αναλάβει την πολιτική ευθύνη για την περιβαλλοντική κρίση.

Το μοντέλο της περιβαλλοντικής σύγκρουσης φαίνεται στην εικόνα 3, σύμφωνα με το έργο ENCOP.

Εικόνα 3. Μοντέλο ENCOP, Πηγή: Matthew R. & Fraser L. 2002

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω παραγόντων δημιουργούνται επτά είδη περιβαλλοντικών συγκρούσεων (Matthew R. & Fraser L. 2002):

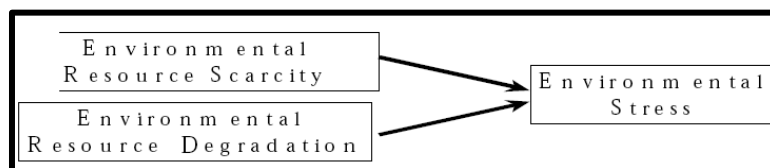
1. Εθνο-πολιτικές συγκρούσεις, στις οποίες οι εθνικές συγκρούσεις και οι συγκρούσεις για το περιβάλλον ταυτίζονται. Π.χ. Δύο ή περισσότερες εθνικές ομάδες μοιράζονται μια οικοζώνη με υποβαθμισμένους πόρους, μια εθνοτική ομάδα κινείται στο έδαφος μιας περισσότερο ευνοούμενης ομάδας
2. Συγκρούσεις Κέντρου-περιφέρειας: οι άνθρωποι που εξαρτώνται από τους τοπικούς πόρους συγκρούονται με τις κυβερνήσεις, τις ελίτ και τις πολυεθνικές εταιρείες, οι οποίες ιδιωτικοποιούν τους τοπικούς πόρους (φράγματα, ορυχεία , κλπ).
3. Συγκρούσεις Εσωτερικών μετακινήσεων: η υποβάθμιση των πόρων κάνουν τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν σε άλλες περιοχές της ίδιας χώρας προκαλώντας πιέσεις στις περιοχές υποδοχής .
4. Διασυνοριακές συγκρούσεις μετανάστευσης: η υποβάθμιση των πόρων κάνουν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν σε άλλες περιοχές γειτονικών χωρών προκαλώντας πιέσεις στη χώρα υποδοχής.
5. Συγκρούσεις μετακίνησης λόγω πληθυσμιακής αύξησης: η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού ασκεί πίεση στους υπάρχοντες πόρους ή η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού προκαλεί τοπική μετανάστευση .

6. Οι διεθνείς συγκρούσεις για το νερό: συγκρούσεις μεταξύ χωρών που μοιράζονται την ίδια λεκάνης απορροής ποταμού.
7. Παγκόσμιες περιβαλλοντικές συγκρούσεις: διεθνείς συγκρούσεις που προκύπτουν από μακροπρόθεσμες πηγές, όταν η κλιματική αλλαγή συμβάλλει στην κατάρρευση των τοπικών αγροτικών δομών και των περιφερειακών πολιτικών αρχών.

2.3.3. Η ανάλυση του NATO

Βασιζόμενοι στα συμπεράσματα του προτεινόμενου μοντέλου περιβαλλοντικής στέρησης της σχολής του Τορόντο, το NATO μαζί με Γερμανούς μελετητές της κλιματικής αλλαγής, στα τέλη του 1990, ανέλυσαν τη σχέση περιβάλλοντος και ασφάλειας με σκοπό να εντοπίσουν περιοχές όπου η πολιτική θα μπορούσε να εμποδίσει τη σύγκρουση με επιτυχία μέσω της ολοκληρωμένης συνεργασίας (Matthew R. & Fraser L. 2002). Σύμφωνα με το NATO, το περιβάλλον αποτελεί ένα καθοριστικό παράγοντα της σύγχρονης κοινωνικής αλλαγής.

Σύμφωνα με το NATO, η περιβαλλοντική ασφάλεια ορίζεται ως μια κράτο-κεντρική έννοια με τρεις άξονες: 1) την ακεραιότητα της εδαφικής επικράτειας, 2) την πολιτική ανεξαρτησία και την προστασία των δικαιωμάτων κυριαρχίας και 3) την παγκόσμια σταθερότητα. Οι παράγοντες που προκαλούν με τη σειρά τους περιβαλλοντικές πιέσεις είναι η μείωση της ποσότητας των ανανεώσιμων φυσικών πόρων και η υποβάθμισή τους. Τα αίτια μπορεί να είναι είτε πολιτικά είτε κοινωνικοοικονομικά και δύναται να λειτουργήσουν ως πηγή σύγκρουσης ή ως έναυσμα μιας σύγκρουσης (Lietzmann K. & Vest G. 1999).

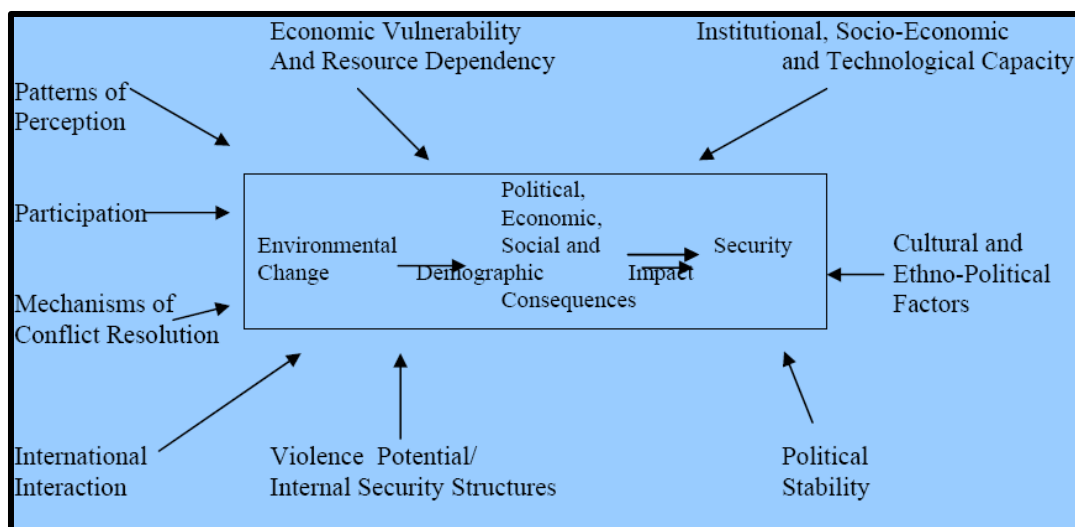
Εικόνα 4: Παράγοντες περιβαλλοντικών Πιέσεων, Πηγή: Lietzmann K. & Vest G. 1999.

Το μοντέλο του NATO, καθορίζεται από παράγοντες που συνοδεύουν την περιβαλλοντική αλλαγή με την ασφάλεια είναι (Lietzmann K. & Vest G. 1999) (Εικόνα 5):

- **Αντιληπτικά Μοτίβα:** Το αν ή όχι το περιβαλλοντικό στρες συμβάλλει στην ενδεχόμενη επίπτωση ή κλιμάκωση της σύγκρουσης, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις αντιλήψεις των ανθρώπων. Για παράδειγμα, εάν το περιβαλλοντικό στρες γίνεται αντιληπτό ως άμεσο αντίκτυπο στα συμφέροντα και τις προτεραιότητες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών για τη σωματική ή οικονομική ευημερία ενός ανθρώπου, οι άνθρωποι είναι πιο πρόθυμοι να κλιμακώσουν τη σύγκρουση .
- **Οικονομική Τρωτότητα και εξάρτηση από τους πόρους:** Η ένδεια και η εξάρτηση από τους πόρους διαφέρουν πάρα πολύ μεταξύ των χωρών, αλλά και μεταξύ περιφερειών ή των κοινωνικών ομάδων. Η ευπάθεια προκαλείται από την εξάρτηση από υποβαθμισμένους πόρους, όπως του γλυκού νερού - μπορεί να αυξήσει την πιθανότητα εμφάνισης της σύγκρουσης. Η μετανάστευση ή μετακίνηση είναι συχνά το αποτέλεσμα της εξαιρετικά μεγάλης εξάρτησης από υποβαθμισμένους πόρους, προκαλώντας κοινωνικό-οικονομικές και πολιτικές πίεσης.
- **Κοινωνικό- οικονομικές και τεχνολογικές δυνατότητες.** Η ικανότητα νομοθετικών ρυθμίσεων ενός κράτους αποτελεί προϋπόθεση για συνεργατική δράση των περιβαλλοντικών πιέσεων και των συνεπειών τους. Οι κοινωνικό - οικονομικές και τεχνολογικές δυνατότητες μιας κοινωνίας και μιας κυβέρνησης συμβάλλουν περαιτέρω στη μείωση του περιβαλλοντικού στρες και στη βελτίωση των αρνητικών επιπτώσεων του.
- **Πολιτιστικοί και εθνό- πολιτικοί παράγοντες:** Η ύπαρξη εθνοτικών, πολιτιστικών ή θρησκευτικών διαφορών δεν μπορούν οδηγήσουν σε σύγκρουση, αλλά μπορούν να συνεισφέρουν στην εμφάνιση ή στην κλιμάκωση της σύγκρουσης, εφόσον εξελιχθούν σε ένα πολιτικό πρόβλημα. Οι διαφορές αυτές μπορεί να οξυνθούν από μια άνιση κατανομή του πλούτου, υπηρεσιών ή πρόσβασης.
- **Βία και δομές εσωτερικής ασφάλειας:** Η συχνότητα της σύγκρουσης ή της

κλιμάκωσης της βίας μπορεί να καθορίζεται εν μέρει από το από το βαθμό του πολιτικού ελέγχου του στρατού, των υπηρεσιών εσωτερικής ασφάλειας και επιβολής του νόμου.

- Πολιτική σταθερότητα: Οι κοινωνικοί και οι οικονομικοί παράγοντες είναι στενά συνδεδεμένοι με την πολιτική διάσταση του κράτους. Πολιτική αστάθεια υπάρχει όταν το πολιτικό σύστημα και η κυβέρνηση δεν είναι σε θέση να ελέγχουν αποτελεσματικά τις εντάσεις μεταξύ των διαφόρων ομάδων στην κοινωνία ή μεταξύ της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης.
- Συμμετοχή: Εμπειρικές έρευνες για περιπτώσεις περιβαλλοντικού στρες έχουν αποδείξει ότι σε πολλές περιπτώσεις οι τοπικές ομάδες που επηρεάζονται άμεσα από τις αποφάσεις, όπως για παράδειγμα η εκμετάλλευση των πόρων, και οι οποίοι δεν συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, είχαν χαμηλό ποσοστό αποδοχής της ίδιας της απόφασης. Η συμμετοχή μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω μηχανισμών όπως εκλογές, αιτήσεων ή μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω παραδοσιακών ή πολιτιστικών ειδικών μηχανισμών.
- Διεθνής αλληλεπίδρασης: Η εποικοδομητική συμμετοχή της χώρας σε διεθνείς αλληλεπιδράσεις ενισχύει την επίλυση των αρνητικών συνεπειών του περιβαλλοντικού στρες, ενθαρρύνει μια κατάσταση να προσχωρήσει σε διεθνείς περιβαλλοντικές συνθήκες και ταυτόχρονα να συμμορφωθεί με τα διεθνή πρότυπα και καθεστώτα.
- Μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων: Η παρουσία αποτελεσματικών και νόμιμων νομικών, πολιτικών και κοινωνικών μηχανισμών επίλυσης των συγκρούσεων ενισχύει τη δυνατότητα επίλυσης των συγκρούσεων στο εσωτερικό ενός κράτους και μεταξύ των κρατών. Σε ορισμένες κοινωνίες, μερικές φορές, σοβαρές περιβαλλοντικές συγκρούσεις επιλύονται από νομικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς μηχανισμούς, όταν η διαπραγμάτευση, ο συμβιβασμός και η διαμεσολάβηση διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο.

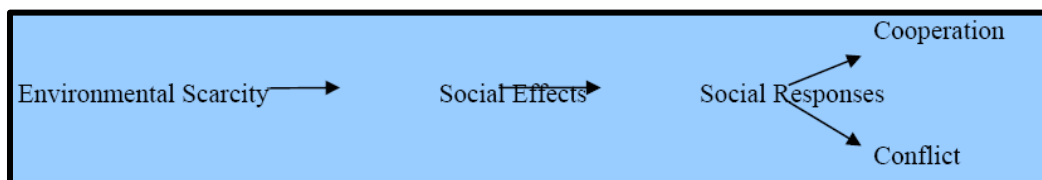

Εικόνα 5: Μοντέλο του NATO για το Περιβαλλοντικό Στρες, Πηγή: Matthew R. & Fraser L. 2002

Οι συγκρούσεις διακρίνονται σε πέντε γενικούς τύπους. Αυτοί είναι: 1) εθνοπολιτικές συγκρούσεις, 2) μεταναστευτικές συγκρούσεις, 3) συγκρούσεις από τη μετανάστευση λόγω της πληθυσμιακής αύξησης, 4) διεθνείς συγκρούσεις και 5) συγκρούσεις που οφείλονται στην περιβαλλοντική αλλαγή (Matthew R. & Fraser L. 2002).

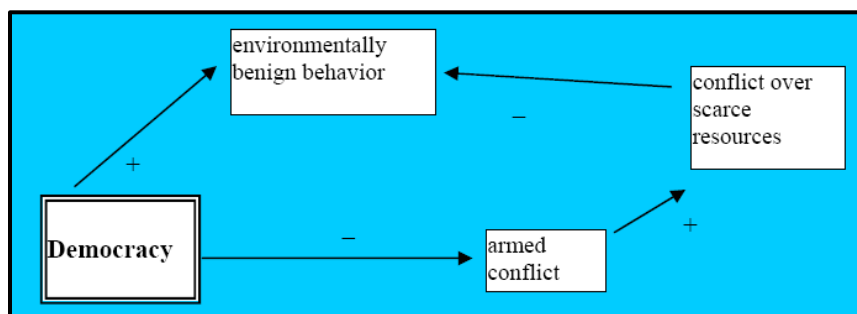
2.3.4. Η προσέγγιση του Διεθνούς Ερευνητικού Ινστιτούτου για την Ειρήνη του Όσλο (PRIO)

Οι De Soysa I. et al., (1999), επιχείρησαν σε μελέτη τους να ενσωματώσουν τα θέματα του εκδημοκρατισμού και της γεωργία στη στην περιβαλλοντική ασφάλεια. Η προσέγγιση αυτή υποστηρίζεται από το Διεθνές Ερευνητικό Ινστιτούτο για την Ειρήνη του Όσλο (International Peace Research Institute in Oslo – PRIO), και υποστηρίζει ότι η βία που συνδέεται με τους φυσικούς πόρους στο Νότο εκδηλώνεται στην προσπάθεια ελέγχου πόρων που βρίσκονται σε αφθονία. Το μοντέλο PRIO παρουσιάζεται στην εικόνα 6 (De Soysa I., Gleditsch N. , Gibson M. & Sollenberg M. 1999).

Εικόνα 6. Το μοντέλο PRIO, Πηγή: Matthew R. & Fraser L. 2002

Ο Gleditsch, 1998 παρουσιάζει έξι μηχανισμούς που περιορίζουν την περιβαλλοντική υποβάθμιση: 1) την ελευθερία πληροφόρησης και έκφρασης, 2) τον πλουραλισμό, 3) τις πολιτικές δοκιμής-λάθους, 4) τη διεθνή συνεργασία 5) την οικονομία της αγοράς και 6) τον μεγαλύτερο σεβασμό για την ανθρώπινη ζωή. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με το μοντέλο του, η δημοκρατία μπορεί να έχει διπλή συμβολή στην πρόληψη των περιβαλλοντικών συγκρούσεων (Εικόνα 7).

Εικόνα 7. Το διπλό αποτέλεσμα της δημοκρατίας στην περιβαλλοντική σύγκρουση, Πηγή: Matthew R. & Fraser L. 2002

Επίσης υποστηρίζεται ότι τα τοπικά και εθνικά περιβαλλοντικά προβλήματα δεν οφείλονται στην ανεπάρκεια των πόρων και αντιμετωπίζονται μέσω πολιτικών και κοινωνικών μηχανισμών. Το διπλό αποτέλεσμα της δημοκρατίας στη περιβαλλοντική σύγκρουση είναι ότι (Matthew R. & Fraser L. 2002).

2.3.5. Η κριτική των θεωριών της περιβαλλοντικής ασφάλειας

Η επέκταση του ορισμού της ασφάλειας σε διάφορους τομείς είχε ορισμένες αντιδράσεις και έγινε αντικείμενο κριτικής από πολλούς ερευνητές. Υπάρχει πλούσια ακαδημαϊκή προσέγγιση της ασφάλειας προέκυψε μέσω της επέκτασης της έννοιας της ασφάλειας από κονστρουκτιβιστική, μετα-μοντέρνα, νεο-ρεαλιστική, περιβαλλοντική σκοπιά και ταυτόχρονα από τη σκοπιά της ισότητας των φύλων. Παράλληλα, όμως, η αέναη επέκταση της έννοιας της ασφάλειας έχει επικριθεί (Gropa, 2003). Οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι που ανταπάντησαν στις θεωρίες και τα μοντέλα περιβαλλοντικής ασφάλειας είναι ο Mark Levy, Simon Dalby και Daniel Deudney (Levy 1995; Matthew R. & Fraser L. 2002).

Ο Levy κριτικάρει τα συμπεράσματα της Σχολής του Τορόντο και του Ελβετικού Ινστιτούτου Ειρήνης και ισχυρίζεται ότι η σε βάθος κατανόηση των απειλών για την ασφάλεια εξαρτάται από την έρευνα ενός πλήθους παραγόντων που σε συσχέτιση με τους περιβαλλοντικούς παράγοντας, οδηγούν σε βίαιη σύγκρουση. Αποδέχεται το γεγονός ότι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος έχει ως συνέπεια την απώλεια της ευμάρειας των κοινωνιών και αυτό με το σειρά του έχει ως αποτέλεσμα την απειλή της ασφάλειας. Αμφισβητεί όμως την πολιτική διάσταση της σχέσης του περιβάλλοντος και της ασφάλειας, υποστηρίζοντας ότι κερδίζουμε περισσότερα εάν διαχειριστούμε τα περιβαλλοντικά προβλήματα ως ζητήματα χαμηλής πολιτικής, παρά αν επιχειρήσουμε να τα συνδέσουμε με την εθνική ασφάλεια και να τα διαχειριστούμε ως ζητήματα υψηλής πολιτικής (Levy 1995). Επίσης θεωρεί σημαντικότερες περιβαλλοντικές απειλές τη μείωση της στοιβάδας του όζοντος και την κλιματική αλλαγή καθώς επίσης και τη σπανιότητα των πόρων, θεωρώντας καλύτερο, τη λήψη μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας, που οδηγούν στη σπανιότητα των πόρων, παρά την πλήρη πρόληψη των προβλημάτων που δημιουργούν τη σπανιότητα των πόρων (Lavy 1996).

Ο Dalby αντιμετωπίζει με αβεβαιότητα την περιβαλλοντική ασφάλεια, εκφράζοντας την ανησυχία ότι ο όρος περιβαλλοντική ασφάλεια ενδέχεται να έχει εντελώς διαφορετικά αποτελέσματα από αυτά που πρέπει, όταν αυτή χρησιμοποιείται όχι γι' αυτή καθαυτή την περιβαλλοντική ασφάλεια αλλά χρησιμοποιείται στο βωμό πολιτικών σκοπιμοτήτων.. Σύμφωνα με τον Dalby σκόπιμο είναι κάθε φορά να προσδιορίζεται αυτός που απειλείται, που και με ποιο τρόπο θα διασφαλιστεί η ασφάλειά του (Dalby, 2002).

Ο Deudney το 1990, δεν παραδέχεται την αιτιώδη σχέση μεταξύ περιβαλλοντικής αλλαγής και εσωτερικής σύγκρουσης καθώς και τον καθοριστικό ρόλο των καθιερωμένων τακτικών ασφαλείας που χρησιμοποιούνται προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι περιβαλλοντικές πιέσεις. Κατά τον Deudney η περιβαλλοντική απειλή και η ασφάλεια από τη βία αποτελούν διαφορετικές καταστάσεις όσον αφορά στη διάρκεια, στις προσδοκώμενες επιθυμίες και στην αντιμετώπισή τους. Τέλος αναφέρει ότι δεν αποτελεί ορθή πρακτική η χρήση του όρου της περιβαλλοντικής απειλής για το χαρακτηρισμό οιασδήποτε κατάστασης που επιφέρει μείωση της κοινωνικής ευμάρειας

(Page, 2000)

2.4. Δείκτες μέτρησης της ανθρώπινης ασφάλειας

Η Ανθρώπινη Ασφάλεια μετριέται για τους ακόλουθους πέντε λόγους (Eldering, 2010):

- ✓ *Πρώτον*, η μέτρηση βοηθά τον ορισμό της έννοιας της Ανθρώπινης Ασφάλειας. Πέραν από την εμπειρική σημασία της μέτρησης έχει και θεωρητική αξία. Η θεωρητική συνιστώσα της μέτρησης δύναται να ωθήσει τους αναλυτές να διευκρινίσουν τις βασικές έννοιες και θεωρίες περί ανθρώπινης ασφάλειας.
- ✓ *Δεύτερον*, η μέτρηση της Ανθρώπινης Ασφάλειας μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη χαρτογράφηση και την αναγνώριση προτύπων που αλλιώς δεν θα μπορούσαν να παρατηρηθούν. Βοηθά να αναγνωριστούν και να εντοπιστούν οι ανασφάλειες και μπορεί να αποκαλύψει ευρεία πρότυπα ανασφάλειας εντός και μεταξύ διαφόρων χωρών .
- ✓ *Τρίτον*, η μέτρηση της Ανθρώπινης Ασφάλειας μπορεί να χρησιμεύσει ως εργαλείο υπεράσπισης παρουσιάζοντας βελτιώσεις ή αρνητικές εξελίξεις των διαφόρων χωρών ή σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό τομέας, όπως η υγεία - περίθαλψη.
- ✓ *Τέταρτον*, γι' αυτούς που στοχεύουν στον προσδιορισμό των σχέσεων συνάφειας και διασύνδεσης μέσω ενός θετικιστικού σχεδιασμού έρευνας, οι μετρήσεις είναι ζωτικής σημασίας .
- ✓ *Τέλος ο σημαντικότερος λόγος* μέτρησης της ανθρώπινης ασφάλειας είναι για να ανταποκριθεί σωστά στις απειλές της ανθρώπινης ασφάλειας μέσω της δημιουργίας μιας σαφούς εικόνας για το ποιες είναι αυτές οι απειλές και πού συμβαίνουν.

Το 1994 δημοσιεύτηκε ο πρώτος «Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης» από το Αναπτυξιακό πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος όριζε την ανθρώπινη ασφάλεια υπό το πρίσμα του περιβάλλοντος (UNDP 1994). Άλλοι δείκτες επέκτειναν τη χρήση του περιβάλλοντος στη μέτρηση της ανθρώπινης ανάπτυξης, όπως ο δείκτης που δημιουργήθηκε από το Έργο για την Παγκόσμια Αλλαγή και την Ανθρώπινη Ασφάλεια

(Global Environmental Change and Human Security Project-GECHSH).

Από το 1990, ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης έχει επιφέρει επαναστατικές συζητήσεις σχετικά με την ανθρώπινη ανάπτυξη. Ωστόσο, πάσχει από δύο ελλείψεις, οι οποίες μπορεί πλέον να διορθωθούν: γεωγραφική έλλειψη και ανεπάρκεια εκπροσώπησης της οικονομίας, της γνώσης και της υγείας στο επίπεδο του ατόμου. Η έκθεση του Hastings (2009a) συνοψίζει τις προσπάθειες που έγιναν για την διόρθωση αυτών των ελλείψεων. Επιπλέον, η συνεχιζόμενη πρόοδος στις προσπάθειες για το χαρακτηρισμό διαφόρων πτυχών της ανθρώπινης κατάστασης έχει οδηγήσει σε δείκτες, που καλύπτουν μεγάλο αριθμό χωρών, σε μια ευρεία ποικιλία θεμάτων. Ο συντονιστής του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, Hastings σημειώνει ότι «αν κάποιος κληθεί να δημιουργήσει ένα δείκτη για την κατάσταση των ατόμων με επίκεντρο την Ανθρώπινη Ασφάλεια, όπως οι συντάκτες του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, που εμφανίστηκε το 1990 και επεκτάθηκε ποιοτικά το 1994, θα μπορούσε κανείς να αρχίσει να το κάνει τώρα». Ένας πρωτότυπος Δείκτης Ανθρώπινης Ασφάλειας παρουσιάστηκε και εκτιμήθηκε το 2008 (Hastings, 2009a).

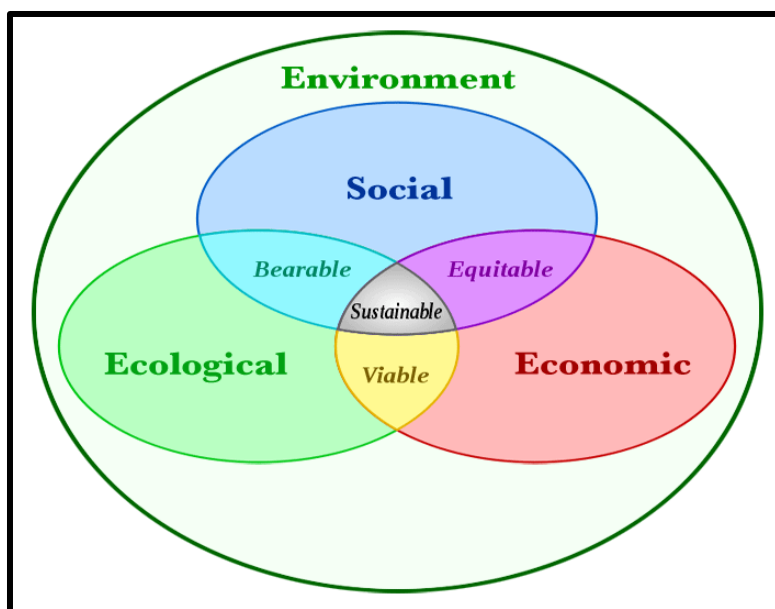
Ο πρωτότυπος δείκτης της ανθρώπινης ασφάλειας και το έγγραφο εργασίας των Ηνωμένων Εθνών στη Μπανγκόκ (Hastings, 2009b) δημοσιεύουν και πραγματεύονται την αρχική προσέγγιση, η οποία βασίζεται εν μέρει στα παρακάτω:

1. Ο αρχικός Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, αναφέρεται γεωγραφικά σε 230 χώρες, όπως περιγράφεται στην έκθεση που εξέδωσε η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Ασία και τον Ειρηνικό (Hastings, 2009c).
2. Το δοκίμιο για την Ανθρώπινη Ασφάλεια της Έκθεσης Ανθρώπινης Ανάπτυξης του 1994.
3. Ένα Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, ο οποίος χρησιμοποιείται για να κατατάσσει τις χώρες με βάση την "ανθρώπινη ανάπτυξη" (UNDP, 1999). Βασικοί παράγοντες της ανθρώπινης ανάπτυξης είναι αυτοί που μπορούν: α) να οδηγήσουν σε μακροζωία και υγιεινή διαβίωση β) να επιφέρουν διεύρυνση της

γνώσης και γ) να έχουν προσβάσεις σε πόρους, ώστε να πετύχουν μία ποιοτική στάθμη διαβίωσης. Επομένως, η επίτευξη των παραπάνω στόχων θα έχει ως φυσικό επακόλουθο την άνοδο της ανθρώπινης ανάπτυξης. Έτσι, προκύπτει ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), ως ένα εναλλακτικό μέτρο ανάπτυξης που επικεντρώνεται στους πιο κάτω τρεις στόχους: 1) μέση διάρκεια ζωής 85 χρόνια, 2) πρόσβαση στην εκπαίδευση όλων των παιδιών ηλικίας 5 έως 19 ετών και 3) επίπεδο ζωής μετρούμενο με ένα παγκόσμιο κατώφλι του πραγματικού κατά κεφαλή Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) προσαρμοσμένου σε όρους PPP (Πανά & Νιννή, 2004).

4. Ένα Δείκτης Κοινωνικής Διάρθρωσης, ο οποίος μετρά την ανθρώπινη ασφάλεια, όσον αφορά το περιβάλλον, την πολυπολιτισμικότητα, την ειρήνη, την ελευθερία από τη διαφθορά καθώς και πληροφορίες ενδυνάμωσης. Αυτό αθροιστικά με το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης αποτέλεσαν τον πρωτότυπο Δείκτη Ανθρώπινης Ασφάλειας (Hastings, 2009a).

Το 2010 πραγματοποιήθηκε αναδιατύπωση του Δείκτη Ανθρώπινης Ασφάλειας γύρω από τρεις πυλώνες: την Οικονομία, το Περιβάλλον και την Κοινωνική Διάρθρωση (Hastings, 2012). (Εικόνα 8) Έτσι διαμορφώθηκε ένα ολοκληρωμένος δείκτης μέτρησης της ανθρώπινης ασφάλεια (Πίνακας 2).

Εικόνα 8: Οι τρεις άξονες του Δείκτη Ανθρώπινης Ασφάλειας. Πηγή: Hastings, 2012

Πίνακας 2: Συνιστώσες του Παγκόσμιου Δείκτη Ανθρώπινης Ασφάλειας (Πηγή: Hastings, 2012)

Πεδία Εισαγωγής	Συνιστώσα	Δείκτης
• Πόροι εισοδήματος ενός τυπικού ανθρώπου: Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης και ισότητα εισοδήματος • Προστασία από οικονομική καταστροφή 1. Συναλλαγματικά αποθέματα 2. Το εξωτερικό χρέος % του ΑΕΠ 3. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών % του ΑΕΠ 4. Χρηματοδότηση υγειονομικής περίθαλψης 5. Εθνικό ποσοστό αποταμίευσης (% του ΑΕΠ)	Δείκτης Οικονομικής Διάρθρωσης	Δείκτης Ανθρώπινης Ασφάλειας
• Περιβαλλοντικός δείκτης ευπάθειας • Δείκτης Περιβαλλοντικής Επίδοσης • Κατά κεφαλήν εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου • Ρυθμός αύξησης του πληθυσμού 2010-2050	Δείκτης Περιβαλλοντικής Διάρθρωσης	
• Ποσοστό αλφαριθμητισμού • Δείκτης σύνδεσης (που προέρχεται τον	Δείκτης Κοινωνικής Διάρθρωσης (Μόρφωση & Ενδυνάμωση)	

αριθμό σταθερών γραμμών τηλεφώνου ανά κάτοικο, κατά κεφαλήν λογαριασμούς κινητής τηλεφωνίας και χρήστες του Διαδικτύου ανά κάτοικο • Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου		
Δείκτης Ισότητας των Φύλων	Δείκτης Κοινωνικής Διάρθρωσης (πολυπολιτισμικότητα)	
• Παγκόσμιος Δείκτης Ειρήνης • Παγκόσμιος Πληθυσμός Φυλακισμένων • Πολιτική Κλίμακα Τρομοκρατίας	Δείκτης Κοινωνικής Διάρθρωσης (Ειρήνη)	
• % των ανθρώπων που υποσιτίζονται • % των ανθρώπων κάτω από το όριο της φτώχειας • Εισαγωγές τροφίμων σε σύγκριση με τις εξαγωγές και το ΑΕΠ • % του πληθυσμού σε κατάσταση επισιτιστικής ανασφάλειας (χρειάζονται επείγουσα βοήθεια) % της παραγωγικής γης ανά κάτοικο το 2000 • % Μεταβολή της παραγωγικής γης μεταξύ του 2000-1960	Δείκτης Κοινωνικής Διάρθρωσης (Ασφάλεια των τροφίμων)	
• Το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση • % του προσδόκιμου ζωής που ασθενεί • % του πληθυσμού που χρησιμοποιεί βελτιωμένα συστήματα ύδρευσης • Αποτελέσματα Ισότητας της υγείας	Δείκτης Κοινωνικής Διάρθρωσης (Υγεία)	
• Πολιτική σταθερότητα • Έλεγχος της παράνομης διαφθοράς • Νομική διαφθορά	Δείκτης Κοινωνικής Διάρθρωσης (Διακυβέρνηση)	

2.5. Νομικές και θεσμικές προσεγγίσεις για την περιβαλλοντική υποβάθμιση στο πλαίσιο της ανθρώπινης ασφάλειας

Η ευρύτερη κατανόηση των σχέσεων μεταξύ των διασυνοριακών θεμάτων των φυσικών πόρων καθώς και του τρόπου που οι σχέσεις αυτές επηρεάζουν την ειρήνη και την ασφάλεια άρχισε να εμφανίζεται τη δεκαετία του 1970. Η αναφορά της Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη και το Περιβάλλον (United Nations Conference on Human Development and Environment) που έγινε το 1972 στην Ελβετία,

περιλαμβάνει αναλύσεις για την περιβαλλοντική αλλαγή και τη φτώχεια, την άνοδο της κοινωνικής ανησυχίας και τη βίαιη σύγκρουση. Το 1982η Ανεξάρτητη Επιτροπή για τον Αποπλισμό και την Ασφάλεια, γνωστή ως επιτροπή Palme, δημοσίευσε την αναφορά Κοινή ασφάλεια (Common Security), όπου δίνεται έμφαση στην ανάγκη για υγεία και ασφάλεια των πολιτών και την περιβαλλοντική υγεία και τον ρόλο της για μεγαλύτερη ελευθερία και καλύτερη ζωή. Η επιτροπή Palme συμπεριέλαβε τη σπανιότητα των πόρων και την περιβαλλοντική καταστροφή στον ορισμό της Κοινής Ασφάλειας (Hartmann, 2002)

Τα έγγραφα πολιτικών κατευθύνσεων όπως το «Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τις ουσίες που περιορίζουν τη στοιβάδα του όζοντος, η «Συνθήκη Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή», η «Συνθήκη για τη Βιοποικιλότητα» και η «Συνθήκη για την Ερημοποίηση» εμπεριέχουν πολιτικές που αποτελούν τις αρχικές δραστηριότητες αντιμετώπισης της περιβαλλοντικής ανασφάλειας. Κατά την παγκόσμια Συνδιάσκεψη (Earth Summit), επισημάνθηκε ότι απαιτείται συντονισμένη προσπάθεια για να ξεπεραστούν τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η εφαρμογή των πολιτικών, εμπόδια που οφείλονται στο χαρακτήρα των σύγχρονων θεσμών και δομών διακυβέρνησης. Κατά τη συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης το 1972, επισημάνθηκε η σημασία του περιβάλλοντος και η ευθύνη των κρατών να το να το προστατεύσουν (Hartmann, 2002).

Με την αναφορά της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη ξεκίνησε μια νέα εποχή παγκόσμια περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και δράσης (WCED, 1987). Η ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης το 1987 στην αναφορά της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, ως το Κοινό μας Μέλλον, ως η ικανότητα της ανθρωπότητας να «διασφαλίσει ότι καλύπτει τις ανάγκες τους (Hartmann, 2002). Η Επιτροπή αναγνώρισε ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι εφικτή μόνο σε συνθήκες ειρήνης και ασφάλειας και προσδιόρισε σαν πηγές σύγκρουσης τις γεωγραφικές ανισότητες στην κατανομή των φυσικών πόρων. Η επιτροπή θεώρησε τις περιβαλλοντικές πιέσεις ως αιτία και αποτέλεσμα των πολιτικών εντάσεων και της ένοπλης επιθετικότητας και προέβλεψε την ανάγκη για την ανάπτυξη νέων κυβερνητικών προσεγγίσεων, πολυμερών συμφωνιών, κοινών πλαισίων διαχείρισης και δικτύων έγκαιρης προειδοποίησης (Klubnikin & Causey, 2002).

Η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών το 1992 για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη που διοργανώθηκε στο Rio de Janeiro, αποτέλεσε την πρώτη σύνοδο των ηγετών του κόσμου που εμβάθυνε στα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα της περιβαλλοντικής καταστροφή και της κοινωνικοοικονομικής υπανάπτυξης. Κατά τη διάσκεψη αυτή συνδέθηκε η προστασία του περιβάλλοντος με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αρνήθηκαν να υπογράψουν τη συνθήκη της βιοποικιλότητας και έτσι η συμφωνία για τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα εξασθένησε σημαντικά. Οι συμμετέχοντες στη Σύνοδο Κορυφής υιοθέτησαν τη Διακήρυξη του Ρίο και την Ατζέντα 21, που αποτελούσε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης που είχε σαν στόχο την άμεση ενημέρωση σχετικά με την κρισιμότητα της κατάστασης και την ανάγκη για βιώσιμη ανάπτυξη στον κόσμο (Hartmann, 2002).

Οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν για την εφαρμογή της Ατζέντα 21, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για τη σταδιακή ενσωμάτωση των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης στη χάραξη, το σχεδιασμό και την υλοποίηση κυβερνητικών πολιτικών σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Η συνέχεια που δόθηκε στην Ατζέντα 21 συνέβαλε στην ευρεία αποδοχή και υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης, δια-τομεακής και συμμετοχικής προσέγγισης για τη βιώσιμη ανάπτυξη (Χατζηπαρασκευαΐδης, 2007).

Δέκα χρόνια αργότερα, το 2002, οι ηγέτες του κόσμου συγκεντρώθηκαν ξανά, στην Παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ προκειμένου να αξιολογήσουν την πρόοδο που επιτεύχθηκε επί της Ατζέντα 21 και του Προγράμματος για την περαιτέρω εφαρμογή της Ατζέντα 21, δηλαδή της ενδιάμεσης έκθεσης της Ατζέντα 21, που προετοιμάστηκε από την Επιτροπή Βιώσιμης Ανάπτυξης (CSD). Η Επιτροπή αποτελεί λειτουργικό όργανο του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου (ECOSOC), το οποίο έχει αναλάβει τον κύριο όγκο των εργασιών για τη βιώσιμη ανάπτυξη εντός του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, μια σειρά από συγκεκριμένους στόχους, σε πλήρη αντιστοιχία με τους ήδη υπάρχοντες για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, έχουν συμπεριληφθεί στη Διακήρυξη της Χιλιετίας, που υιοθετήθηκε το 2000 από τη Σύνοδο Κορυφής της Χιλιετίας.

Στο Γιοχάνεσμπουργκ, η διεθνής κοινότητα αναγνώρισε τη σοβαρότητα της κατάστασης στο τομέα των κοινωνικό-οικονομικών και περιβαλλοντικών συνθηκών και την αδυναμία που είχαν πολλές χώρες, κυρίως αναπτυσσόμενες, να εφαρμόσουν την Ατζέντα 21. Εκεί υιοθετήθηκε το Johannesburg Plan of Implementation (JPOI), που είχε ως στόχο την επιτάχυνση της υλοποίησης των στόχων που τέθηκαν από την Ατζέντα και ωθούσε τα κράτη να πετύχουν απτούς στόχους μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά πλαίσια. Ο βασικός σκοπός του JPOI's είναι να προωθήσει την ολοκλήρωση των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης – της προστασίας του περιβάλλοντος, της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας - και να συμβάλει περαιτέρω στη πραγματοποίηση των παρακάτω σημαντικών στόχων:

- προστασία και διαχείριση της του φυσικού πλούτου στο πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης,
- μεταβολή των μη βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης και
- εξάλειψη φτώχειας

Επιπλέον το JPOI επιδιώκει να αντιμετωπίσει ορισμένα οριζόντια ζητήματα εξαιρετικής σημασίας για την βιώσιμη ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως είναι η σταθερή οικονομική και δημοσιονομική βάση, η σωστή διακυβέρνηση, η απόκτηση ικανοτήτων και η μεταφορά τεχνογνωσίας, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, δεδομένου ότι αυτά τα ζητήματα είναι απαραίτητα για την επιτυχία του φιλόδοξου σχεδίου JPOI's.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενθαρρύνει την προώθηση των ζητημάτων σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και οικολογική βιώσιμη ανάπτυξη και είναι πολύ δραστήρια στον τομέα της εφαρμογής σχετικών πολιτικών. Το 2001 υιοθέτησε τη Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μια μακροπρόθεσμη πρόταση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, που περιείχε διάφορες συγκεκριμένες εισηγήσεις για τη βελτίωση της χάραξης πολιτικής, προκειμένου να γίνει συνεπέστερη, εστιάζοντας στα μακροπρόθεσμα οφέλη της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς επίσης και στους συγκεκριμένους στόχους και στα μέτρα που έπρεπε να επιτευχθούν. Η στρατηγική της ΕΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη χρησιμεύει ως κατευθυντήρια γραμμή για την επίτευξη των στόχων και των προτεραιοτήτων, που η ΕΕ έχει θέσει για την προώθηση όλων των πτυχών της βιώσιμης ανάπτυξης, σε

περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Στη 11η Σύνοδο, που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πρώτη προεδρία της ΕΕ μετά την παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής για τη βιώσιμη ανάπτυξη (WSSD, 2002), η Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (CSD-11) αποφάσισε ότι το πολυετές πρόγραμμα εργασίας πέραν του 2003 (2004-2017) θα οργανωνόταν βάσει επτά διετών κύκλων. Κάθε κύκλος εστιάζει σε επιλεγμένες θεματικές ομάδες ζητημάτων καθώς επίσης και σε σημαντικά θεμελιώδη ζητήματα που αναδείχθηκαν από το WSSD και που είναι κοινά για όλους τους θεματικούς κύκλους. Κάθε διετής θεματικός κύκλος αποτελείται από ένα Έτος Αξιολόγησης της προόδου για την εκπλήρωση των στόχων που έχουν συμφωνηθεί σε διεθνές επίπεδο, όπως ορίζονται από τους Στόχους Ανάπτυξης της Χιλιετίας και του WSSD, και ένα Έτος προώθησης Πολιτικής για την εφαρμογή. Αυτό καταδεικνύει τη στενή σχέση των σημαντικών παγκόσμιων ζητημάτων, όπως είναι η φτώχεια, με συγκεκριμένες θεματικές όπως το νερό, η υγιεινή και οι ανθρώπινοι οικισμοί. Αυτό αποτέλεσε επίσης ισχυρή απόδειξη για την ανάγκη εντατικοποίησης των προσπαθειών, σε όλα τα επίπεδα, για τη βελτίωση της αποδοτικότητας, της αποτελεσματικότητας και της ολοκλήρωσης πολιτικών, κυρίως τοπικών, την παγίωση συνεργασιών, με έμφαση στα κοινά δημόσια-ιδιωτικά σχέδια, την ενίσχυση δημιουργίας υποδομών, την αύξηση της χρηματοδότησης και την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας, καθώς επίσης και τη βελτίωση μέσων και μηχανισμών αξιολόγησης της προόδου.

2.6 Οι περιβαλλοντικές απειλές

2.6.1. Η απώλεια της βιοποικιλότητας

Σύμφωνα με τη Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (Άρθρο 2 «Ορισμοί»), ως «Βιολογική ποικιλότητα» ή «βιοποικιλότητα» νοείται η ποικιλία των ζώντων οργανισμών πάσης προελεύσεως περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, χερσαίων, θαλασσίων και άλλων υδατικών οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων, των οποίων αποτελούν μέρος. Επίσης, περιλαμβάνεται εδώ η ποικιλότητα εντός των ειδών, μεταξύ ειδών και οικοσυστημάτων.

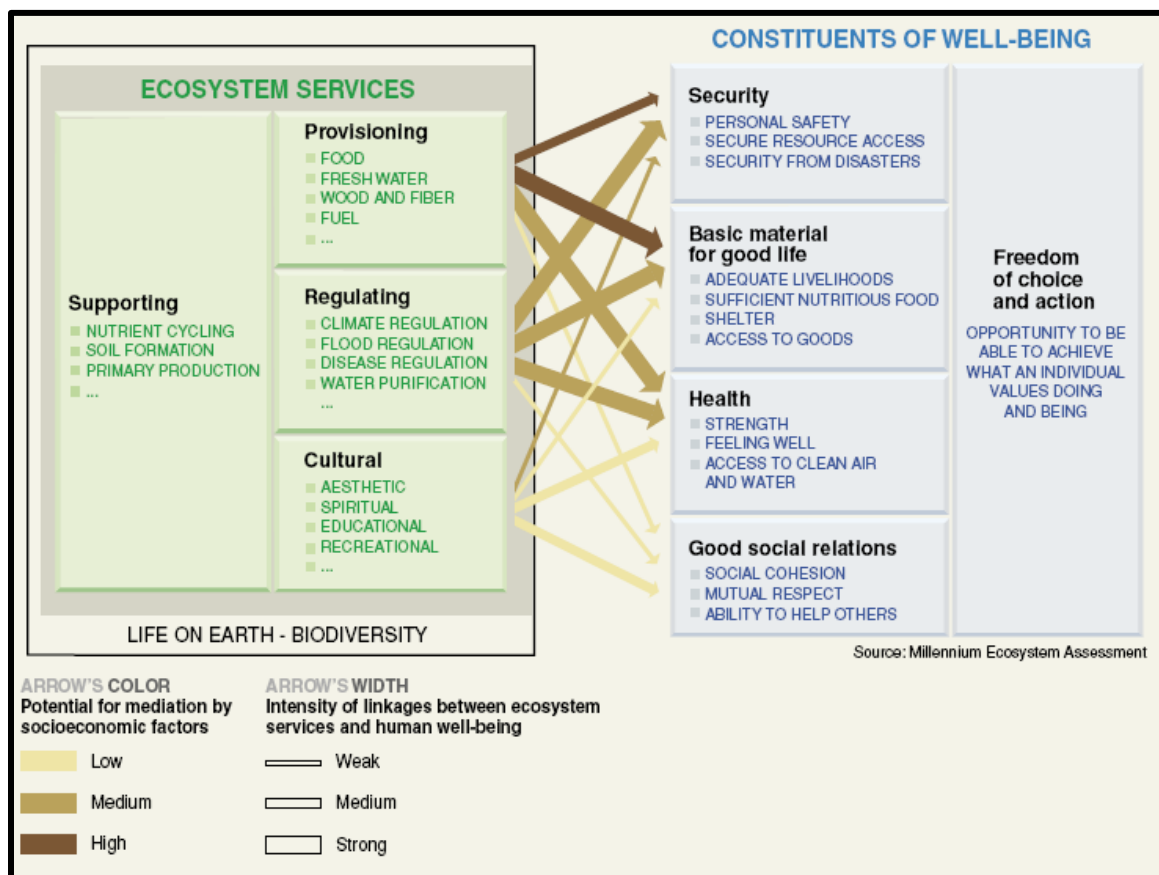
Η αναγκαιότητα ύπαρξης συντονισμένης διεθνούς δράσης για την προστασία της βιοποικιλότητας διαμορφώθηκε αφενός εξαιτίας της επιστημονικής επαλήθευσης της απώλειας της βιοποικιλότητας παγκοσμίως και αφετέρου εξαιτίας της διεθνούς αναγνώρισης της αξίας της βιοποικιλότητας για την ανθρωπότητα. Η διάσκεψη του Ρίο το 1992 αποτέλεσε το σημείο ζενίθ της παγκόσμιας αναγνώρισης για την ανάγκη διατήρησης της βιοποικιλότητας και της διεθνούς πολιτικής αναγνώρισης του όρου «βιοποικιλότητα». Ο σκοπός της διεθνούς Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα, η οποία υπεγράφη στο Ρίο το 1992, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 αυτής, είναι «η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, η αιφορική χρήση των συστατικών της και ο δίκαιος και ισότιμος καταμερισμός των πλεονεκτημάτων, που θα προκύψουν από τη χρήση των γενετικών πόρων ...». Επίσης το 2001, οι αρχηγοί των κρατών μελών των κυβερνήσεων της έθεσαν ως στόχο, «να αναχαιτίσουν την απώλεια της βιοποικιλότητας [στην ΕΕ] έως το 2010». Ακολούθως το 2002, οι ηγέτες από 130 κράτη υποσχέθηκαν να «μειώσουν ουσιαστικά τον ρυθμό απώλειας της βιοποικιλότητας σε παγκόσμιο επίπεδο έως το 2010».

Η βιοποικιλότητα είναι αναγκαία για τη διατήρηση της ζωής πάνω στη Γη και ως εκ εντάσσεται στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής ασφάλειας του ανθρώπου. Η αληθινή αξία της βιοποικιλότητας είναι ανεκτίμητη, δεδομένου ότι δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους ζώντες οργανισμούς να εναρμονίζονται σε ένα καθόλα μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Επίσης η βιοποικιλότητα θεωρείται ζωτικής σημασίας για την υγεία και ευημερία των ανθρώπων. Βελτιώνει την ποιότητα ζωής τους ενισχύοντας το βιοτικό τους επίπεδο, συντελεί στην κοινωνική ευημερία και συνοχή προσφέροντας καινούργιες ευκαιρίες για επενδύσεις και εργασία. Τις τελευταίες δεκαετίες η ανθρωπότητα επωφελήθηκε κατά πολύ από την ανάπτυξη, η οποία εμπλούτισε τη ζωή τους, αλλά παράλληλα με την εν λόγω ανάπτυξη εμφανίστηκε και η υποβάθμιση της βιοποικιλότητας (Βέλλα κ.α., 2010).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006 η απώλεια βιοποικιλότητας θα πρέπει να διαχειριστεί με σοβαρότητα και προβληματισμό, αφενός λόγω της ιδιαίτερης εγγενούς αξίας της, και αφετέρου επειδή η βιοποικιλότητα αποτελεί παράγοντα της βάσης επί της οποίας βασίζονται η ανταγωνιστικότητα, η ανάπτυξη και η απασχόληση, καθώς και η

βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

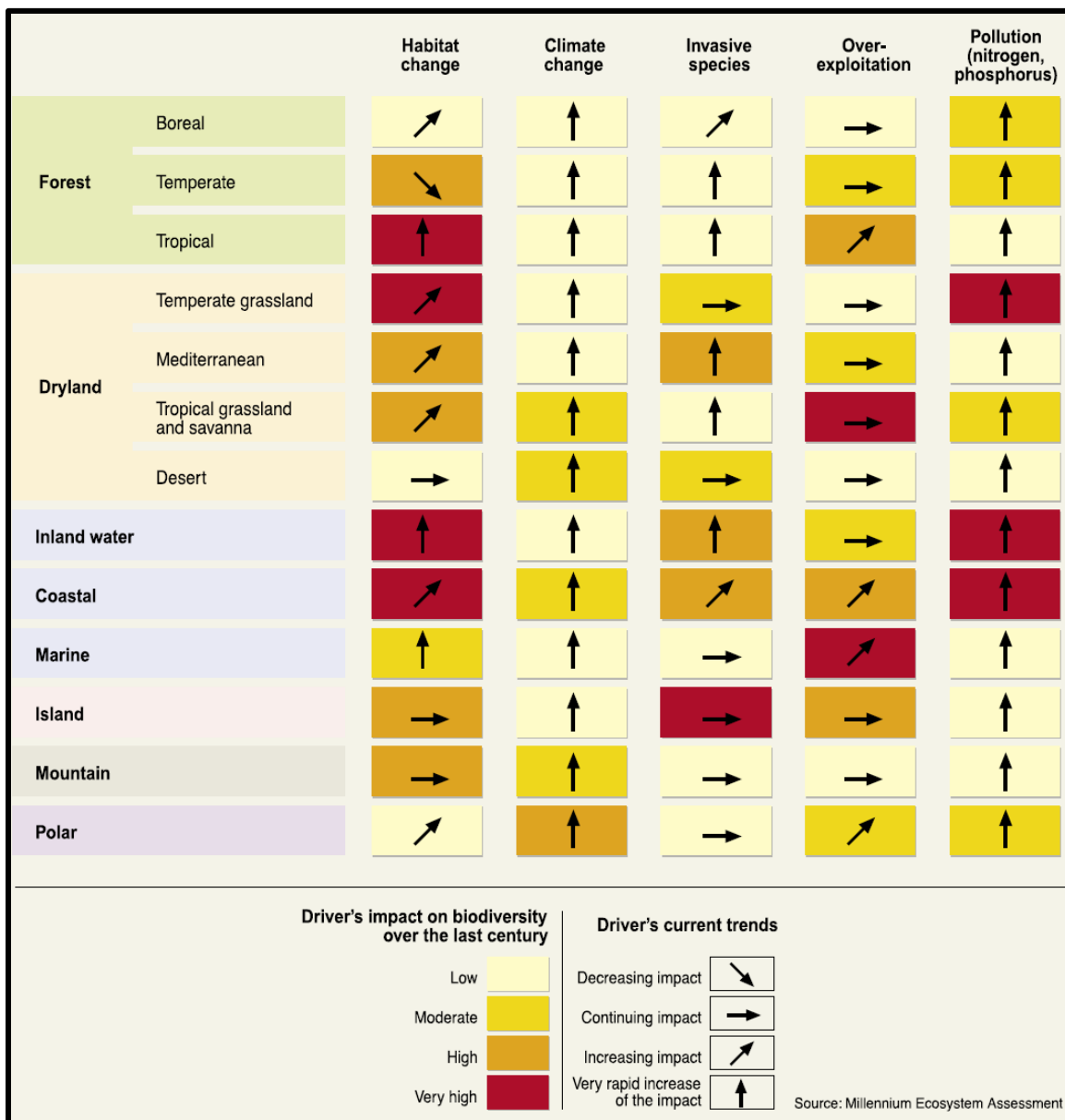
Η απώλεια βιοποικιλότητας έχει ως επακόλουθο την υποβάθμιση των υπηρεσιών που προσφέρουν τα οικοσυστήματα. (Εικόνα 9). Οι υπηρεσίες αυτές αποτελούν τις διαδικασίες και λειτουργίες που προσφέρονται από το φυσικό περιβάλλον και ωφελούν τον άνθρωπο. Μεταξύ αυτών είναι και η παραγωγή τροφίμων, καυσίμων, ινών και φαρμακευτικών ουσιών, η ρύθμιση των υδάτων, του αέρα και του κλίματος, η διατήρηση της γονιμότητας του εδάφους και του κύκλου των θρεπτικών στοιχείων (Βέλλα κ.α., 2010).

Εικόνα 9. Προσφερόμενες Υπηρεσίες του Οικοσυστήματος και Στοιχεία Ευημερίας του Ανθρώπου (Πηγή: Millennium Assessment 2005)

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της πρόσφατης αξιολόγησης της Χιλιετίας (Millennium Assessment 2005), αποδεικνύεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των προαναφερθέντων

υπηρεσιών υποβαθμίζονται. (Εικόνα 10).

Εικόνα 10. Απώλεια της Βιοποικιλότητας και Μοχλοί Αύξησης του Φαινομένου. Πηγή: Millennium Assessment 2005

Οι σημαντικότερες αιτίες της απώλειας της βιοποικιλότητας και της αλλαγής στον τομέα των υπηρεσιών του οικοσυστήματος είναι η αλλαγή των ενδιαιτημάτων (όπως η αλλαγή στη χρήση γης, η φυσική τροποποίηση των ποταμών ή η απόσυρση του νερού από

ποτάμια, η απώλεια των κοραλλιογενών υφάλων, καθώς και της καταστροφής των θαλάσσιων πυθμένων βλάβη εξαιτίας της αλιείας με τράτες), η κλιματική αλλαγή, τα χωροκατακτητικά ξενικά είδη, η υπερεκμετάλλευση των ειδών και η ρύπανση. Στην εικόνα 9 φαίνεται η παρούσα κατάσταση των μοχλών πίεσης για την απώλεια της βιοποικιλότητας καθώς και τις μελλοντικές τάσεις αύξησης, μείωσης ή σταθεροποίησης της κατάστασης. Κάθε ένα από αυτά θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα κατά τον εικοστό πρώτο αιώνα (Millennium Assessment 2005).

Σε πανευρωπαϊκή κλίμακα, σύμφωνα με την Τέταρτη Αξιολόγηση για το Περιβάλλον του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος (2007), οι κύριες πιέσεις στη βιοποικιλότητα, είναι η αστική διασπορά, η ανάπτυξη υποδομών, η οξίνιση, ο ευτροφισμός, η ερημοποίηση, η υπερεκμετάλλευση των πόρων, η εντατικοποίηση της γεωργίας και η εγκατάλειψη της γης. Η κλιματική αλλαγή όλο και περισσότερο αναγνωρίζεται ως σοβαρή απειλή, ιδίως σε ό,τι αφορά τα παράκτια, αλπικά και αρκτικά είδη και ενδιαιτήματα.

Συμπερασματικά λοιπόν φαίνεται ότι ο άνθρωπος ξοδεύει χωρίς μέτρο τους φυσικούς πόρους της γής και θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των οικοσυστημάτων να υποστηρίξουν τις μέλλουσες γενεές.

2.6.2. Η παγκόσμια κλιματική αλλαγή

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί μία παγκόσμια απειλή. Οι σοβαρές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής γίνονται ολοένα και πιο ορατές. Ο επιστημονικός κόσμος θεωρεί ότι στην κλιματική αλλαγή οφείλονται τα ολοένα και αυξανόμενα φαινόμενα ξηρασία και πλημμυρών. Επίσης φαινόμενα που οφείλονται στην κλιματική αλλαγή είναι η αύξηση των περιστατικών τυφώνων και των δασικών πυρκαγιών. Μακροπρόθεσμα στην κλιματική αλλαγή οφείλονται: η ανύψωση της στάθμης της θάλασσας, οι ζημιές στις καλλιέργειες και της επακόλουθες ελλείψεις τροφίμων. Πρόσφατες μελέτες έχουν επιβεβαιώσει τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, μεταξύ άλλων στη γεωργία, την αλιεία, το έδαφος, τη βιοποικιλότητα, τους υδάτινους πόρους, τις παράκτιες ζώνες, τη θνησιμότητα που συνδέεται με τον καύσωνα και το ψύχος, και τις ζημιές από

πλημμύρες (Millennium Assessment 2005).

Η πράσινη βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2007), καταδεικνύει τις περιοχές της Ευρώπης που αποτελούν τις πιο ευάλωτες στην κλιματική αλλαγή:

- Η νότια Ευρώπη και το σύνολο της λεκάνης της Μεσογείου εξαιτίας της μεγάλης αύξησης των θερμοκρασιών αλλά και λόγω της ελαχιστοποίησης των βροχοπτώσεων στις περιοχές αυτές.
- Οι ορεινές περιοχές, και ιδίως οι Άλπεις, όπου η γρήγορη άνοδος των θερμοκρασιών προκαλεί εκτεταμένη τήξη των χιονιών και των πάγων, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται η ροή των ποταμών.
- Οι παράκτιες ζώνες, λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας σε συνδυασμό με την αύξηση του φαινομένου των καταιγίδων.
- Οι πυκνοκατοικημένες περιοχές, όπου εξαιτίας της αύξησης του φαινομένου των καταιγίδων, των έντονων βροχοπτώσεων και των στιγμιαίων πλημμυρών δύναται να προκληθούν μεγάλου βαθμού ζημιές τόσο στους οικισμούς όσο και στις υποδομές.
- Η Σκανδιναβία, στην οποία προβλέπεται αύξηση των βροχοπτώσεων, που θα αντικαταστήσουν σε μεγάλο βαθμό τις χιονοπτώσεις.
- Η περιοχή της Αρκτικής, όπου θα σημειωθούν οι εντονότερες μεταβολές θερμοκρασιών ανά τον κόσμο.

Στην τέταρτη έκθεση για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) (Alcamo κ.ά. 2007) αποφάνθηκε ότι το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής θα προκαλέσει σημαντικές και πολύπλευρες επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα και ειδικότερα στα οικοσυστήματα, τα είδη, τη γενετική ποικιλότητα εντός των ειδών και στις οικολογικές αλληλεπιδράσεις. Η βιοποικιλότητα δύναται να επηρεαστεί συνδυάζοντας: τις άμεσες επιπτώσεις στους οργανισμούς (η θερμοκρασία επηρεάζει τα ποσοστά επιβίωσης, την αναπαραγωγική διαδικασία, τα πρότυπα διασποράς και συμπεριφοράς), τις επιπτώσεις μέσω βιοτικών αλληλεπιδράσεων (παραχώρηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος) και επιπτώσεις μέσω της μεταβολής των

αβιοτικών παραγόντων (κατάκλυση με νερό, μεταβολές σε ωκεάνια ρεύματα). Παρά ταύτα όπως προαναφέρθηκε το φαινόμενο της κλιματικής δεν αποτελεί τη μόνη αιτία απώλειας της βιοποικιλότητας αλλά δρα συνοδευτικά με άλλες αιτίες όπως η αλλαγή των χρήσεων γης και η απώλεια ενδιαιτημάτων που θεωρούνται παγκοσμίως κύριες απειλές προς τη βιοποικιλότητα (Millennium Assessment 2005).

2.6.3. Η πυρηνική ενέργεια

Ένα άλλο ζήτημα που εντάσσεται στα προβλήματα της περιβαλλοντικής ασφάλειας είναι η πυρηνική ενέργεια και η πιθανότητα ενός πυρηνικού ατυχήματος. Μέχρι σήμερα, έχουν υπάρξει πέντε σοβαρά πυρηνικά ατυχήματα στον κόσμο από το 1970 (ένα στο Three Mile Island το 1979; ένα στο Τσερνομπίλ το 1986; και τρία στη Fukushima Daiichi το 2011), που αντιστοιχούν στην έναρξη της λειτουργίας των αντιδραστήρων τέταρτης γενιάς II. Αυτό δείχνει ότι συμβαίνει κατά μέσο όρο, ένα σοβαρό πυρηνικό ατύχημα, κάθε οκτώ έτη σε όλο τον κόσμο (Diaz Maurin, F. 2011).

Η περιβαλλοντική ασφάλεια σε σχέση με την πυρηνική ενέργεια έγκειται κυρίως ότι τα απόβλητα που παράγονται από την πυρηνική ενέργεια είναι τοξικά και πολύ επικίνδυνα τόσο για τον άνθρωπο όσο και για το οικοσύστημα. Σύμφωνα με πυρηνικούς εμπειρογνώμονες η πυρηνική ενέργεια πρέπει να διατηρείται ασφαλής μέχρι η ραδιενέργεια να φτάσει σε ασφαλή επίπεδα, κάτι το οποίο μπορεί να πάρει χιλιάδες χρόνια. Επίσης είναι υψηλό το κόστος που σχετίζεται με την ασφάλεια της πυρηνικής ενέργειας, και αν ένα ατύχημα συμβεί οι περιβαλλοντικές συνέπειες θα είναι καταστροφικές όπως στις περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν (Groumpos P. 2013).

2.6.4. Άνιση Πρόσβαση σε Φυσικούς Πόρους

Σύμφωνα με τον Homer-Dixon (1996) «η άνιση πρόσβαση στους πόρους είναι δυνατό να συνδυαστεί με την αύξηση του πληθυσμού και να προκαλέσουν μεγάλης κλίμακας και διάρκεια μεταναστεύσεις των φτωχότερων ομάδων μιας κοινωνίας. Οι ομάδες αυτές μετακινούνται σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές... Οι υψηλές πληθυσμιακές πυκνότητες στις περιοχές αυτές, σε συνδυασμό με την έλλειψη γνώσεων και κεφαλαίου ώστε να προστατευθεί το τοπικό οικοσύστημα, προκαλούν σημαντική περιβαλλοντική

σπανιότητα και χρόνια φτώχεια».

Σύμφωνα με τον Myers 2004, η άνιση πρόσβαση σε πόρους, δεν δεσμεύεται μόνο από φυσικά όρια. Αποτελεί αντανάκλαση των κοινωνιών προτιμήσεων, των πεποιθήσεων και των προτύπων. Σύμφωνα με στοιχεία που παρουσίασε η Γενική Γραμματεία Ισότητας, οι γυναίκες εμφανίζονται δυσανάλογα ευαίσθητες στις κλιματικές αλλαγές και τις φυσικές καταστροφές, όχι μόνο επειδή εκπροσωπούν περίπου το 70% του φτωχού πληθυσμού παγκοσμίως, αλλά και γιατί αναλογικά εξαρτώνται περισσότερο από τους απειλούμενους φυσικούς πόρους (Γενική Γραμματεία Ισότητας, 2008).

Η άνιση πρόσβαση και η έλλειψη ελέγχου των πόρων καθιστά τις γυναίκες δυσανάλογα ευαίσθητες στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, γεγονός που πυροδοτεί μία σειρά αντιδράσεων: όπου οι κλιματικές αλλαγές διαταράσσουν τους πόρους από τους οποίους εξαρτώνται οι γυναίκες, αυτές έχουν λιγότερο χρόνο για να κερδίσουν εισόδημα, να μορφωθούν ή να παρέχουν φροντίδα στην οικογένειά τους. Η διαπραγματευτική τους δύναμη στο σπίτι και στην κοινότητα επηρεάζεται αρνητικά, κοινωνικά στερεότυπα τους στερούν τη δυνατότητα μετανάστευσης για καταφύγιο και δουλειά, φαινόμενα οικογενειακής και σεξουαλικής βίας αυξάνονται, καλούνται να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες υποχρεώσεις τους για τη φροντίδα των μελών της οικογένειας, την περιορισμένη πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη αλλά και τις ψυχολογικές συνέπειες της καταστροφής. Με λίγα λόγια, οι κλιματικές αλλαγές αντιπροσωπεύουν μια πολύ συγκεκριμένη απειλή για την ασφάλεια των γυναικών (Γενική Γραμματεία Ισότητας, 2008).

2.6.5. Διασυνοριακή Ρύπανση

Η διασυνοριακή ρύπανση ορίζεται η ρύπανση που προέρχεται από κάποια χώρα αλλά δύναται να προκαλέσει καταστροφή στο περιβάλλον κάποιας άλλης χώρας, διαπερνώντας τα σύνορα των χωρών μέσω του νερού ή του αέρα (EEA Report No 2/2007). Διασυνοριακή ρύπανση μπορεί να προκληθεί όπως αναφέρθηκε παραπάνω από ένα πυρηνικό ατύχημα. Οι τεράστιες αποστάσεις στις οποίες μπορεί να εξαπλωθεί η

ρύπανση αυτού του είδους υποδεικνύουν ότι δεν είναι δυνατόν να περιοριστεί στα σύνορα ενός και μόνο έθνους.

Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της διασυνοριακής ρύπανσης είναι το ενδεχόμενο μεταφοράς ρύπων από μία χώρα με βαριές εκπομπές σε μία χώρα τις οποίας οι συγκεντρώσεις των εκπομπών βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα. Έτσι ενώ το πρόβλημα της ρύπανσης συνδέεται με τα ανεπτυγμένα κράτη, σε αυτή την περίπτωση γίνεται ορατό και σε πιο απομακρυσμένες περιοχές.

Σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες και έρευνες, η ατμοσφαιρική ρύπανση σε διοξείδιο του θείου και οξειδίων του αζώτου, λόγω της χρήσης ορυκτών καυσίμων μεταφέρεται μέσω του αέρα και σε άλλες περιοχές. Η διασυνοριακή αυτή ρύπανση, με τη μετατροπή των αερίων ρύπων σε όξινη βροχή (θειικά και νιτρικά άλατα) μεταβάλλουν το pH (λιμνών, ποταμών και υδροτόπων) με ταυτόχρονα σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Το ευρέως γνωστό πρόβλημα της διασυνοριακής ρύπανσης είναι η εκπομπή αιωρούμενων σωματιδίων δεδομένου ότι μεταφέρονται διάμεσο του αέρα από σε χώρα. Οι φυσικές και χημικές ιδιότητες των αιωρούμενων σωματιδίων διαφέρουν χρονικά και τοπικά. Δύναται να προκαλέσουν σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα αλλά και σοβαρά προβλήματα υγείας στους ανθρώπους. Τα αιωρούμενα σωματίδια, θεωρούνται ο πιο επικίνδυνος αέριος ρυπαντής στην Ευρώπη και ευθύνονται για 300.000 θανάτους ετησίως (EMEP Report 4/2013).

Ένα άλλο θέμα διασυνοριακής ρύπανσης αποτελεί και πρόβλημα της ρύπανσης των ποταμών. Επακόλουθο της βιομηχανικής ανάπτυξης, είναι η εμφάνιση του προβλήματος της εποχιακής μείωσης του οξυγόνου, στα μεγάλα ποτάμια της Ευρώπης, το οποίο οφείλεται στην υπερφόρτωση των ποταμών με αποικοδομούμενα οργανικά λύματα αστικής και βιομηχανικής προέλευσης, προκαλώντας έτσι υποβάθμιση της ποιότητας των νερών τους. Επακόλουθο του προβλήματος αυτού ήταν προβλήματα ευτροφισμού, συσσώρευσης βαρέων μετάλλων και οργανικών ρυπαντών καθώς και αύξησης των επιπέδων συγκέντρωσης νιτρικών οξέων στους ποταμούς.

Τέλος διασυνοριακή ρύπανση δύναται να πραγματοποιηθεί λόγω της κατασκευής έργων υποδομής όπως φραγμάτων τα οποία εν γένει δημιουργούν αλλαγές στη μορφολογία του ίδιου του οικοσυστήματος (Τσιχριντζής Β. Α. 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^{ΟΝ} ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

3.1 Σύνδεση Περιβαλλοντικής Ασφάλειας και Αειφόρου Ανάπτυξης

Οι συζητήσεις σχετικά με τα θέματα της αειφόρου ανάπτυξης εξελίσσονται γύρω από τις κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της ανάπτυξης. Υπάρχουν ελάχιστες αναφορές σχετικά με σύνδεση της αειφόρου ανάπτυξης με την περιβαλλοντική ασφάλεια, παρά το γεγονός ότι και οι δύο έννοιες έχουν λάβει παγκόσμιας προσοχής από δεκαετίες πιο πριν. Στην πραγματικότητα, χρησιμοποιώντας την έννοια της περιβαλλοντικής ασφάλειας, μπορούμε να έχουμε μια ευρύτερη και σαφέστερη εικόνα της αειφόρου ανάπτυξης. Επιπλέον, με την κατανόηση της απαραίτητης διασφάλισης του περιβάλλοντος, θα υπάρχει περισσότερος χώρος για να υποστηρίξει τη σημασία και τον επείγοντα χαρακτήρα της αειφόρου ανάπτυξης.

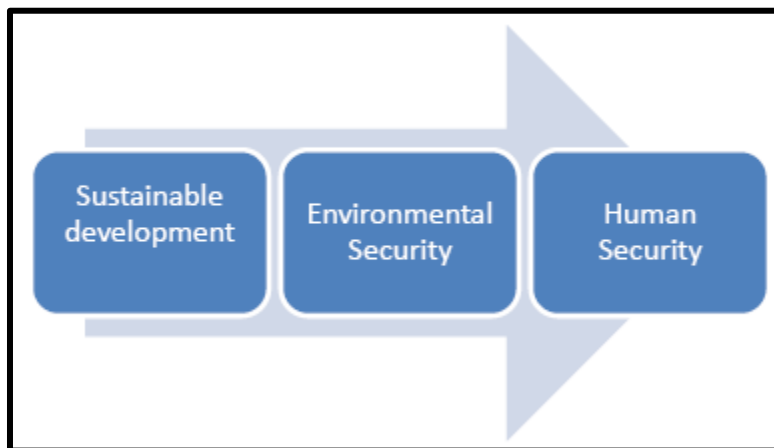
Η αειφόρος ανάπτυξη αναδείχτηκε ως μια ξεχωριστή έννοια όχι πριν από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 (IUCN/UNEP/WWF/FAO/UNESCO, 1980). Αργότερα, το 1987, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη δημοσίευσε μια έκθεση με τίτλο «Το κοινό μας μέλλον» η οποία στη συνέχεια κωδικοποιήθηκε με ορισμένες από τις κεντρικές πεποιθήσεις της αειφόρου ανάπτυξης. Από τότε, η βιώσιμη ανάπτυξη ως έννοια γίνεται όλο και πιο δημοφιλής. Το κοινό μας μέλλον όρισε την αειφόρο ανάπτυξη ως την ανάπτυξη που είναι «σύμφωνη με το μέλλον, καθώς και τις σημερινές ανάγκες." Ισχυρίστηκε ότι τα φυσικά συστήματα της γης έχουν πεπερασμένες δυνατότητες για να υποστηρίξει την ανθρώπινη παραγωγή και κατανάλωση και ότι η συνέχιση των υφιστάμενων οικονομικών πολιτικών ενέχουν τον κίνδυνο μη αναστρέψιμων βλαβών στο φυσικό οικοσύστημα από το οποίο εξαρτάται όλη η ζωή (Clark and Munn, 1986; World Commission on Environment and Development, 1987).

Οι προσπάθειες που γίνονται για να υπάρχει βιωσιμότητα αντιμετωπίζουν σήμερα σημαντικές προκλήσεις. Αυτές έχουν να κάνουν με (Trevor C. and Mark F., 2008):

1. Την υποβάθμιση του περιβάλλοντος που μπορεί να αποδοθεί στην υπερβολική κατανάλωση φυσικών πόρων.

2. Το σημερινό νεοφιλελεύθερο οικονομικό κλίμα επιταχύνει αυτή τη διαδικασία.
3. Την σπατάλη των φυσικών πόρων, σαν υποπροϊόντα των αποβλήτων μας, που θάβονται σε χωματερές και πετιούνται στους ωκεανούς.
4. Τη λανθασμένη εκτίμηση των φυσικών πόρων, σύμφωνα με οικονομικά κριτήρια.
5. Την άνιση κατανάλωση, η οποία προκαλεί παγκόσμια ανισότητα και δημιουργεί παγκόσμια οικονομία αποβλήτων
6. Τη δύσκολη εξεύρεση λύσης εξαιτίας της μη ύπαρξης διασύνδεσης καταναλωτή και προϊόντος.

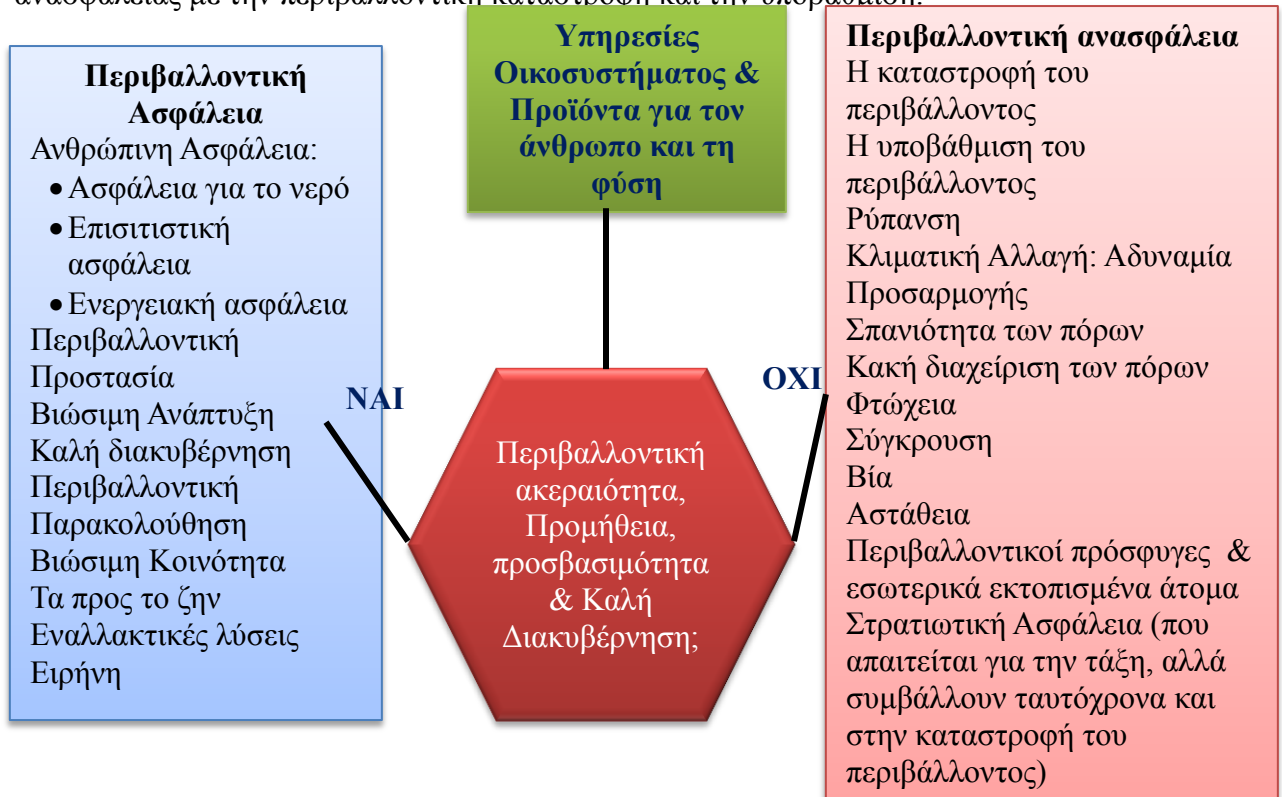
Κατά μία έννοια, η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί ως ένας τρόπος για την επίτευξη της περιβαλλοντικής ασφάλειας. Για την επίδιωξη της βιώσιμης ανάπτυξης, για ένα περιβάλλον πράσινο και καθαρό, απαιτείται θέσπιση μηχανισμών για την αειφόρο ανάπτυξη και για την εξασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος, της αειφορίας των φυσικών πόρων και της υψηλής ποιότητας της ζωής των ανθρώπων (Muhammad A., 2011).

3.2. Περιβαλλοντική Ασφάλεια και Συγκρούσεις

Το παρακάτω διάγραμμα 3.1. παρέχει τη δυνατότητα παρακολούθησης της έννοιας της περιβαλλοντικής ασφάλειας και ανασφάλειας και τη σύνδεση της περιβαλλοντικής ασφάλειας με την αειφόρο ανάπτυξη καθώς και τη σύνδεση της περιβαλλοντικής

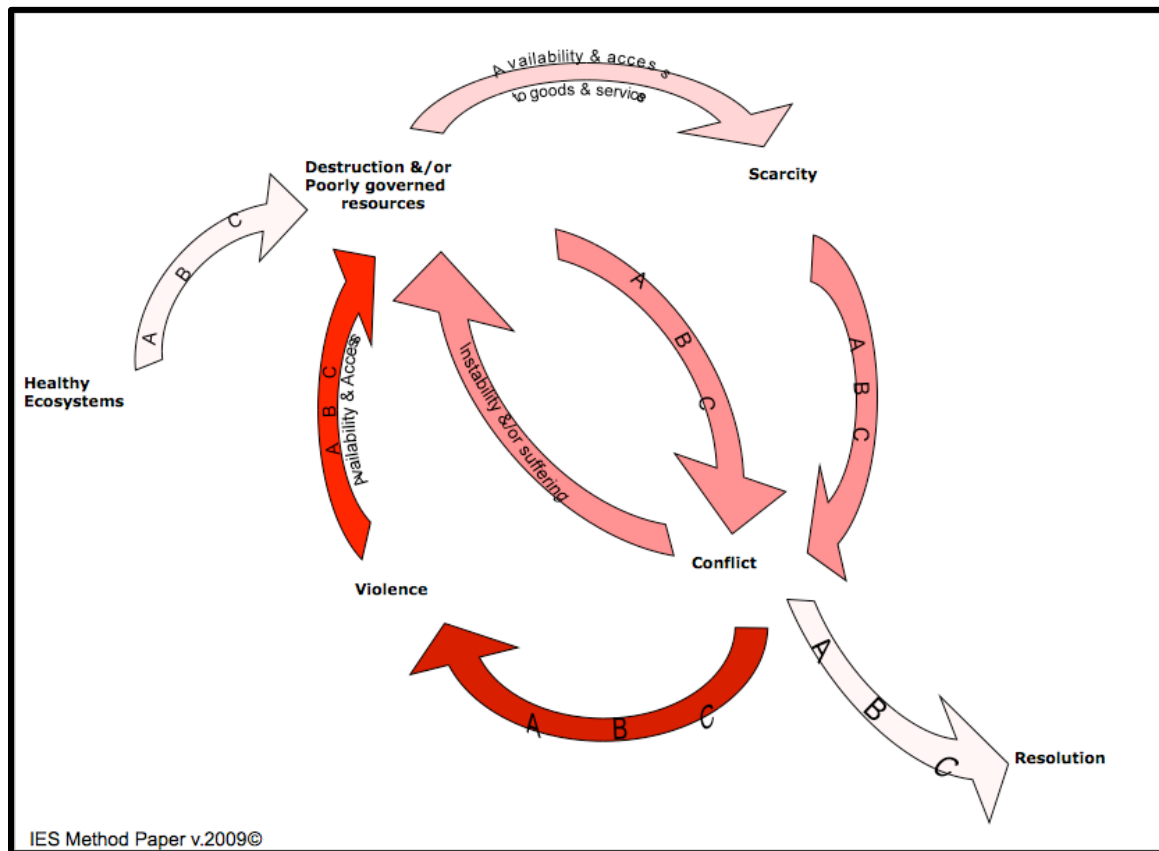
ανασφάλειας με την περιβαλλοντική καταστροφή και την υποβάθμιση.

Διάγραμμα 3.1. Σύνδεσης της Περιβαλλοντικής Ασφάλειας και Ανασφάλειας με τις συγκρούσεις, Πηγή: Επεξεργασία μετά την Hecker J. H. 2011

Η σύγκρουση μπορεί να οριστεί ως «ένας αγώνας υπέρ των αξιών και αξίωσης της ανεπάρκειας θέσεων, δύναμης και πόρων». Όπως αναφέρθηκε πριν, το περιβάλλον μπορεί να είναι ένας παράγοντας που συμβάλλει στη σύγκρουση. Μπορεί επίσης να αποτελέσει και μέσο για την μείωση της φτώχειας ή την πρόληψη των συγκρούσεων. Η περιβαλλοντική αλλαγή, όπως η υποβάθμιση και ρύπανση των υπηρεσιών και των αγαθών του οικοσυστήματος μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη πόρων ή και έλλειψη ή κακή διαχείριση των πόρων σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως η στάση και η συμπεριφορά, οι πολιτιστικές πρακτικές και οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες μπορούν να συμβάλλουν θετικά στις συγκρούσεις. Η ίδια η σύγκρουση είναι «ούτε καλό ούτε κακό» και, επομένως, αν διαχειρίζεται σωστά μπορεί να επιλυθεί αλλά αυτό απαιτεί το ανάλογο ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων φορέων και της πολιτικής βούλησης στην επίλυση τέτοιων συγκρούσεων. Εάν, ωστόσο, η σύγκρουση δεν έχει

επιλυθεί μπορεί να κλιμακωθεί σε βία (Διάγραμμα 3.2). (Hecker J. H. 2011).

Διάγραμμα 3.2. Μοντέλο της σχέσης μεταξύ περιβάλλοντος και συγκρούσεων. A= Παράγοντες στάσεων B = παράγοντες συμπεριφοράς και C = Κοινωνικοί παράγοντες
Πηγή: Hecker J. H. 2011

Μεγάλης κλίμακας περιβαλλοντικής αλλαγής, όπως η μη αναστρέψιμη καταστροφή του οικοσυστήματος, θα οδηγήσει σε περιβαλλοντική ανασφάλεια. Η περιβαλλοντική αλλαγή δύναται να συμβάλλει στη σύγκρουση και την αστάθεια, χωρίς όμως να παίζει καθοριστικό ρόλο στη σύγκρουση για παράδειγμα, όταν υπάρχει κάποια διαταραχή ή καταπάτηση εδαφών ή εκβιασμός της ιδιοκτησίας και των δικαιωμάτων των φυσικών πόρων (Πίνακας 3).

Επίσης, η ανακάλυψη των πολύτιμων φυσικών πόρων σε μια περιοχή που κατοικείται από μια συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα θα μπορούσε να οδηγήσει σε εξέγερση μέσω της συμμετοχής στην αποχώρηση. Αναμφίβολα, δεν προκαλούνται όλες οι συγκρούσεις από

περιβαλλοντικούς παράγοντες, αλλά η περιβαλλοντική συνιστώσα θα μπορούσε θεωρηθεί ως το χέρι βοηθείας σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες συγκρούσεων. Οι συγκρούσεις θα μπορούσαν να προκληθεί από άλλους παράγοντες, όπως κοινωνικές, οικονομικές ή πολιτικές διαφορές. Παρ'όλα αυτά, είναι απαραίτητο να ενσωματωθεί η περιβαλλοντική διάσταση σε οποιαδήποτε εκτίμηση προβλήματος ως μια πιθανή σύγκρουση που αποτελεί παράγοντα που συμβάλλει ή επιλύει στη σύγκρουση (Matthew, et al., 2009).

Πίνακας 3: Τύποι χρήσης των οικοσυστημάτων και η πιθανότητα για σύγκρουση, Πηγή: Hecker J. H. 2011

Τύποι οικοσυστήματος– Χρήση/Υπηρεσίες	Πιθανές Συγκρούσεων
1. Εξορυκτικής αξία: μη βιώσιμη εξόρυξη πόρων	Σύγκρουση πιθανόν μεταξύ των ομάδων που εμπλέκονται σε όλους τους τύπους χρήσης
2. Εξορυκτικής αξία: το ανώτατο δυνατό όριο να εξαχθεί χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ικανότητα αναγέννησης.	Η βιωσιμότητα θα πρέπει να υπολογιστεί συμπεριλαμβανομένου των κύριων χρηστών ενός πόρου. Διαφορετικά, ακόμη και αν η εξαγωγή είναι βιώσιμη από μία ομάδα χρηστών, η αποτυχία να συμπεριληφθούν και άλλοι χρήστες μπορεί να οδηγήσει σε υπερφόρτωση των οικοσυστημάτων πέρα από την αναγεννητική τους ικανότητα. Οι περιορισμένοι πόροι θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν μία σύγκρουση μεταξύ των ομάδων που βασίζονται σε αυτούς τους πόρους.
3. Μη καταναλωτική αξία: πνευματική, αισθητική / αναψυχή	Το Χρονοδιάγραμμα του σημείου 2, για την εξόρυξη πόρων, ωστόσο η βιωσιμότητα μπορεί να συγκρούεται με το σημείο 3 και 4.
4. Μη αξία συγκομιδής ξύλου: οι σπόροι, αυξήσεις φυτικών φαρμάκων.	
5. Φυσικές διεργασίες: Ενδιατήματα για την πανίδα, τη βιοποικιλότητα και τους κύκλους ζωής του νερού, των θρεπτικών συστατικών και του άνθρακα.	Εάν η εξαγωγή δεν είναι βιώσιμη, θα παρεμβαίνει με αυτές τις διαδικασίες που μπορούν να οδηγήσουν σε σύγκρουση μεταξύ των ομάδων που εμπλέκονται στα 1, 2, 3, 4.

6. Φυσικές καταστροφές: μπορεί να μειώσουν ή να εξαλείψουν τους φυσικούς πόρους του οικοσυστήματος.	Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε έλλειψη φυσικών πόρων και η μη αντικατάσταση αυτών, να κλιμακώσει τις συγκρούσεις.
---	--

3.3. Περιβαλλοντικοί πρόσφυγες

Ο ορισμός του περιβαλλοντικού πρόσφυγα εμφανίστηκε το 1985 ως μία έννοια κοντά στα χαρακτηριστικά του πρόσφυγα (El Hinnawi 1985). Σε μία έκθεση του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP), το 1985 ο El-Hinnawi όρισε τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες ως τους ανθρώπους «που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την παραδοσιακή τους κατοικία, προσωρινά ή μόνιμα, εξαιτίας μιας σημειούμενης περιβαλλοντικής διατάραξης (φυσικής ή/και προκαλούμενης από τον άνθρωπο), η οποία θέτει σε κίνδυνο την ύπαρξή τους ή/και έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής τους».

Η κατηγοριοποίηση που τότε υιοθετήθηκε από το UNEP περιελάμβανε τρεις κατηγορίες (El-Hinnawi 1985):

1. Η πρώτη κατηγορία αφορούσε τους ανθρώπους που μετανάστευαν προσωρινά λόγω για παράδειγμα μιας προσωρινής περιβαλλοντικής πίεσης (π.χ πλημμύρες, ξηρασίες).
2. Η δεύτερη κατηγορία αφορούσε τους ανθρώπους που μετανάστευαν μόνιμα από μία περιοχή μέσα στα όρια της χώρας τους λόγω μίας μόνιμης περιβαλλοντικής διατάραξης (π.χ κατασκευή φραγμάτων, ορυχείων).
3. Η Τρίτη κατηγορίας αφορούσε τους ανθρώπους ή τις ομάδες εκείνες που μετεγκαθίστανται προσωρινά ή μόνιμα λόγω μίας σταδιακής υποβάθμισης του περιβάλλοντος, (π.χ ερημοποίηση, άνοδος θαλάσσιας στάθμης). Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται και οι άνθρωποι που μεταναστεύουν λόγω ανθρωπογενών καταστροφών (π.χ πυρηνικό ατύχημα) και σε μία επιμέρους μικρότερη κατηγορία που περιλαμβάνει τους ανθρώπους που αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν λόγω της καταστροφής που προκλήθηκε από κάποια πολεμική

σύγκρουση.

Σύμφωνα με τον Bates, 2002, οι αιτίες της δημιουργίας των περιβαλλοντικών προσφύγων οφείλονται σε τρεις κατηγορίες περιβαλλοντικών αλλαγών: 1) τις καταστροφές 2) τις υποβαθμίσεις και 3) τις απαλλοτριώσεις (Πίνακας 4)

Πίνακας 4: Περιβαλλοντικοί Πρόσφυγες και περιβαλλοντικές Αλλαγές (Πηγή: Bates, 2002)

Περιβαλλοντικές καταστροφές	Υποβάθμιση του περιβάλλοντος	Απαλλοτριώσεις του περιβάλλοντος
Καταστροφικά γεγονότα που προκαλούν μετακινήσεις πληθυσμών	Σταδιακή υποβάθμιση του περιβάλλοντος που δημιουργεί συνθήκες μετανάστευσης	Ανθρώπινες παρεμβάσεις που στοχεύουν σε εξώσεις πληθυσμών
Βιομηχανικά Ατυχήματα π.χ. Ατύχημα σε εργοστάσιο φυτοφαρμάκων το 1984 στο Bhopal της Ινδίας κατέληξε στον θάνατο 7.000 ανθρώπων και σε μαζική έξοδο	Κλιματική αλλαγή και Μετανάστευση π.χ. Η άνοδος του επιπέδου της θάλασσας αναμένεται μέχρι το 2050 να μετατοπίσει 15 εκατομμύρια κατοίκους παράκτιων περιοχών στο Μπαγκλαντές	Οι συνέπειες του πολέμου (οικοκτονία) π.χ. Η επέμβαση στο Βιετνάμ (1967 – 1973) εμπεριείχε τη στρατηγική καταστροφή σοδειών και δασών μέσω ψεκασμού ζιζανιοκτόνων, οι οποίες εκτόπισαν 7 εκατομμύρια ανθρώπους
Φυσικές καταστροφές π.χ. Έκρηξη του ηφαιστείου Soufriere Hills το 1995 στο νησί της Καραϊβικής Θάλασσας Μονσεράτ προκάλεσε την μετατόπιση 7.000 κατοίκων του	Υποβάθμιση χερσαίων πόρων π.χ. Η αποδάσωση στο Εκουαδόρ της Αμαζονίας ευθύνεται για την μετανάστευση κοινοτήτων και έχει δημιουργήσει συνθήκες μετανάστευσης έως και 115.000 ανθρώπων π.χ.	1) Μετατόπιση 1,3 εκατομμυρίων ανθρώπων εξαιτίας της κατασκευής του φράγματος Three Georges στην Κίνα 2) Στην Μποτσουάνα η δημιουργία του καταφυγίου θηραμάτων Central Kalahari Game Reserve είχε ως αποτέλεσμα την εκδίωξη 39.000 Βουσμάνων

3.4. Φυσικοί Πόροι και Συγκρούσεις

Το κατά πόσον μια κοινωνία που βρίσκεται σε πόλεμο δύναται να διατηρήσει την ειρήνη μετά σύγκρουση εξαρτάται από ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων

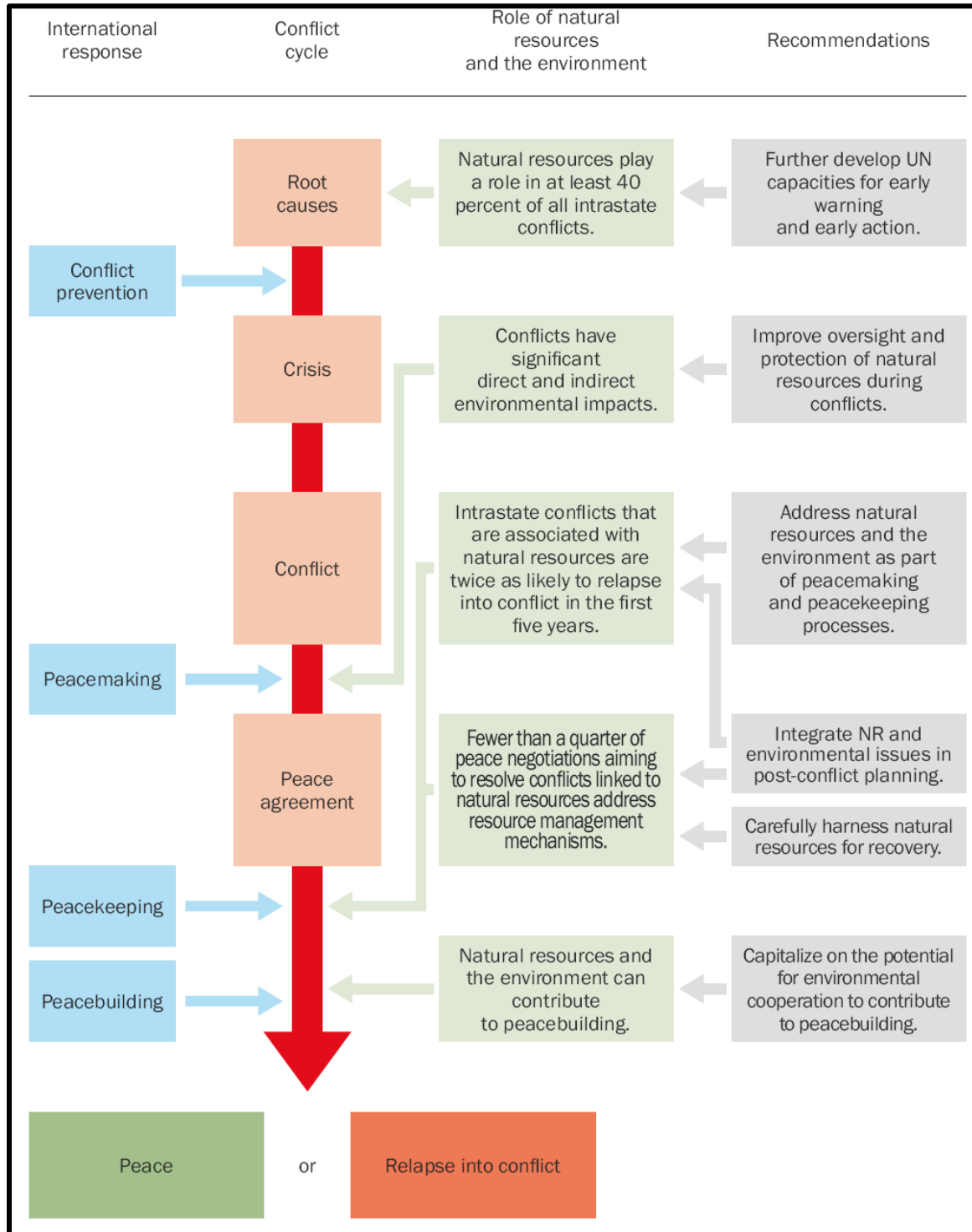
των συνθηκών που οδήγησαν στην έναρξη του πολέμου, τα χαρακτηριστικά της ίδιας της σύγκρουσης, τη φύση της ειρηνευτικής συμφωνίας και την επίδραση των εξωτερικών δυνάμεων (δηλ. παγκόσμια οικονομική ή πολιτικές πιέσεις) .

Οι φυσικοί πόροι μπορεί να αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα που συμβάλλει στην εστία των συγκρούσεων, στη πυροδότηση και τη διατήρηση των συγκρούσεων, καταστρέφοντας τις προοπτικές αποκατάστασης της ειρήνης. Η αύξηση της ζήτησης για τους πόρους, η αύξηση του πληθυσμού και οι περιβαλλοντικές πιέσεις συμπεριλαμβανομένης της κλιματικής αλλαγής, κατά πάσα πιθανότητα ενώσουν αυτά τα προβλήματα. Την ίδια στιγμή, οι συγκρούσεις προκαλούν σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν με γνώμονα την προστασία της υγείας και των συνθηκών διαβίωσης του ανθρώπου.

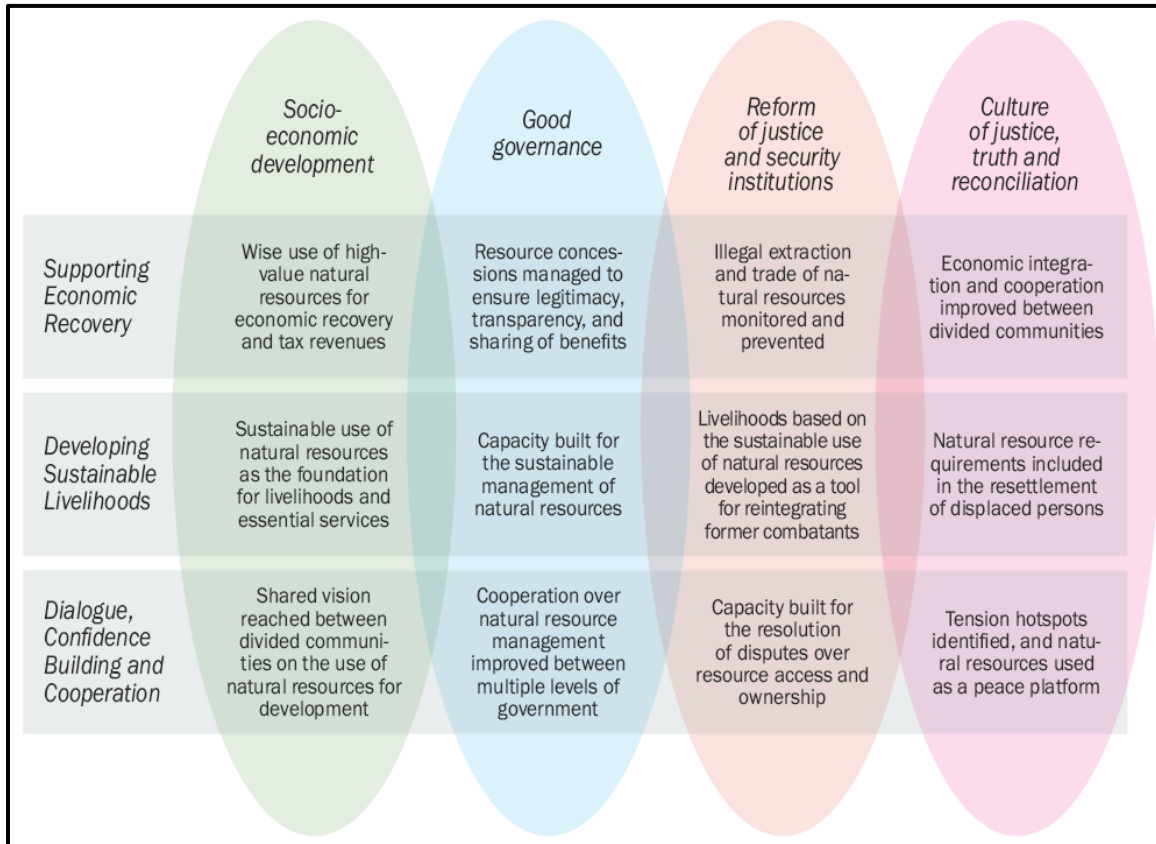
Στην οικοδόμηση της ειρήνης, είναι επομένως ζωτικής σημασίας οι περιβαλλοντικοί οδηγοί και οι επιπτώσεις της σύγκρουσης, να διαχειρίζονται με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να εκτονώνονται οι εντάσεις, και οι φυσικοί οικονομικοί πόροι να χρησιμοποιούνται με βιώσιμο τρόπο, για τη στήριξη της σταθερότητας και της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης (Nitzschke & Studdard, 2005). Δεν είναι δυνατόν αν υπάρξει διαρκής ειρήνη, εάν οι φυσικοί πόροι που στηρίζουν τα νοικοκυριά και τις υπηρεσίες του οικοσυστήματος καταστραφούν ή υποβαθμιστούν. Όπως προαναφέρθηκε, οι συγκρούσεις που σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους έχουν διπλάσιες πιθανότητες να υποτροπιάσουν τη σύγκρουση κατά τα πρώτα πέντε έτη. Παρ 'όλα αυτά, λιγότεροι από το ένα τέταρτο των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων με στόχο την επίλυση των συγκρούσεων που συνδέονται με τους φυσικούς πόρους έχουν ασχοληθεί με τους μηχανισμούς διαχείρισης των πόρων (Binningsbø & Rustad, 2008).

Η εξασφάλιση της επιτυχούς ένταξης όλων των θεμάτων του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων οικοδόμησης της ειρήνης (Σχήμα 2 & 3), είναι ζωτικής σημασίας ώστε να μην αντιμετωπίζονται μεμονωμένα, αλλά, αντίθετα, να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των αναλύσεων και αξιολογήσεων που καθοδηγούν τις παρεμβάσεις οικοδόμησης της ειρήνης. Έτσι μέσω αυτής της προσέγγισης είναι δυνατή η αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων, στο πλαίσιο των

μέτρων οικοδόμησης της ειρήνης για την αντιμετώπιση των παραγόντων που μπορεί να προκαλέσουν υποτροπή της βίας ή να εμποδίσουν τη διαδικασία εδραίωσης της ειρήνης (Matthew, R., et al., 2009).

Σχήμα 2: Από τη σύγκρουση στην οικοδόμηση της ειρήνης: Ο ρόλος των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος, Πηγή: Matthew, R., et al., 2009

Σχήμα 3: Περιβαλλοντικές ευκαιρίες για την οικοδόμηση της ειρήνης

Πιο κάτω ακολουθούν τρεις σοβαροί λόγοι και υποστηρικτικές μελέτες για να δείξει πώς το περιβάλλον και οι φυσικοί πόροι μπορούν να συμβάλουν συγκεκριμένα στην οικοδόμηση της ειρήνης (Matthew, R., et al., 2009):

α) Βιωσιμότητα και Οικονομική Ανάκαμψη: Η σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων (π.χ. υδρογονανθράκων, ορυκτών, μετάλλων, ξυλείας) έχει ως προοπτική τη θετική οικονομική ανάπτυξη, την αύξηση της απασχόλησης και του προϋπολογισμού των εσόδων. Ο κίνδυνος, ωστόσο, έγκειται στο γεγονός ότι το οικονομικό κέρδος μπορεί να οδηγήσει σε ταχεία και ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση των πόρων αυτών, χωρίς τη δέουσα

προσοχή στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα και τη δίκαιη κατανομή των εσόδων. Όταν τα οφέλη δεν είναι κοινά ή όταν εμφανίζεται η υποβάθμιση του περιβάλλοντος ως συνέπεια της εκμετάλλευσης, υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο σύγκρουσης.

β) Η ανάπτυξη βιώσιμων μέσων διαβίωσης: Η διαρκής ειρήνη εξαρτάται ουσιαστικά από την ανάπτυξη βιώσιμων μέσων διαβίωσης, την παροχή βασικών υπηρεσιών, καθώς και από την ανάκτηση και την σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων. Ως εκ τούτου, οι περιβαλλοντικές ζημίες που προκλήθηκαν από τις συγκρούσεις, οι στρατηγικές αντιμετώπισης και τα χρόνια περιβαλλοντικά προβλήματα που υπονομεύουν τα προς το ζην, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν από την αρχή. Η ελαχιστοποίηση της ευπάθειας στις φυσικές καταστροφές, η κλιματική αλλαγή, μέσω της διαχείρισης των βασικών φυσικών πόρων και της εισαγωγής κατάλληλων τεχνολογιών θα πρέπει επίσης να αντιμετωπιστούν.

γ) Συμβολή στο διάλογο, τη συνεργασία και την οικοδόμηση εμπιστοσύνης: Το περιβάλλον μπορεί να είναι μια αποτελεσματική πλατφόρμα ή να λειτουργεί ως καταλύτης για την ενίσχυση του διαλόγου, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, αξιοποιώντας κοινά συμφέροντα και τη διεύρυνση της συνεργασίας μεταξύ των αντιμαχόμενων ομάδων, εντός και μεταξύ των κρατών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^{ΟΝ} ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

4.1. 1^η Μελέτη Περίπτωσης – Σουδάν (Νταρφούρ)

Το Σουδάν υπήρξε ο τόπος των ένοπλων συγκρούσεων και πολιτικών διαταραχών για περισσότερο από μισό αιώνα. Στο Νταρφούρ, η περιοδική ξηρασία, η αύξηση της δημογραφικής πίεσης και η πολιτική περιθωριοποίηση είναι μεταξύ των παραγόντων που ώθησαν την περιοχή σε ένα φαύλο κύκλο ανομίας και βίας, οδηγώντας σε περισσότερους από 300.000 θανάτους αλλά και στη μετακίνηση περισσότερων από δύο εκατομμύριων ανθρώπων από το 2003 (Holmes, J., 2008).

Παρότι τα αίτια της σύγκρουσης στο Νταρφούρ είναι πολλά και πολύπλοκα , το διαπιστώθηκε ότι το περιβάλλον έπαιξε και παίζει καθοριστικό ρόλο στη σύγκρουση. Η μεταβλητότητα του κλίματος, η λειψυδρία και η σταθερή απώλεια εύφορης γης είναι σημαντικοί παράγοντες που συνδέουν το περιβάλλον με τις συγκρούσεις στην περιοχή αυτή (UN Environment Programme., 2007).

Η μείωση στη διαθεσιμότητα της εύφορης γης και του νερού έχει επιδεινωθεί από την άφιξη των ανθρώπων που μετανάστευσαν από τις περιοχές που πλήγηκαν από τις συγκρούσεις στο νότιο Σουδάν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.

Η υπερβόσκηση και η αποψίλωση των δασών έχουν μειώσει τη φυτοκάλυψη, που οδηγεί με τη σειρά της σε μείωση του όγκου και της ποιότητας της φυτικής γης. Η έλλειψη καταφύγιων δέντρων και βλάστησης έχει με τη σειρά του υπονόμευσει τη φυσική άμυνα εναντίον της κινούμενης άμμου. Επιπλέον, η περιοχή πλήττεται επίσης από το φαινόμενο της ανομβρίας. Στο βόρειο Νταρφούρ, έχουν καταγραφεί δεκαέξι από τα είκοσι ξηρότερα έτη που έχουν συμβεί από 1972 (Tearfund., 2008).

Με την αύξηση της πυκνότητας του πληθυσμού και την αυξανόμενη ζήτηση για πόρους και την επαναλαμβανόμενη ξηρασία υπό συνθήκες σχεδόν πλήρους αναρχίας έχουν ενθαρρύνει το βίαιο ανταγωνισμό μεταξύ των γεωργών , των νομάδων και των κτηνοτρόφων σε μια περιοχή όπου περίπου το 75 τοις εκατό του πληθυσμού εξαρτώνται άμεσα από τους φυσικούς πόρους για την επιβίωσή τους.

Με την ραγδαία αύξηση του πληθυσμού των ανθρώπων και των ζώων, (UN Environment

Programme., 2007) οι αδυναμίες των θεσμών που διέπουν την πρόσβαση στο νερό και στη γη, γίνονται όλο και πιο ορατοί, και κάποιες ομάδες ανθρώπων βρίσκονται σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση (UN Environment Programme. (2007).

Η προκληθείσα φτώχεια, περιθωριοποίηση και μετανάστευση, ωστόσο, δημιουργούν τις συνθήκες που κάνουν τη βία μια ελκυστική επιλογή για τους αδύναμους νέους άνδρες. Οι περιθωριοποιημένες ομάδες νομάδων κτηνοτρόφων, για παράδειγμα, έχουν προσληφθεί ως πολιτοφυλακή για την καταπολέμηση των πολέμων διαμεσολάβησης, όπου ήταν σε θέση να λεηλατήσουν τα βοοειδή. Νομάδες, των οποίων η εκτροφή καμήλας αποτελούσε τη μόνη πηγή εσόδων για την κάλυψη των προς το ζην, έχει πληγεί από την ξηρασία και την απερίμωση, έχοντας επίσης ως εύκολη διέξοδο τη συμμετοχή στις ένοπλες ομάδες της περιοχής (UN Environment Programme. (2007).

Δεδομένου ότι η αλλαγή του κλίματος μπορεί να επιδεινώσει περαιτέρω τα ύδατα και το έδαφος τονίζει, το Νταρφούρ και μάλιστα ολόκληρη η περιοχή του Σαχέλ, που πρόσφατα ονομάστηκε "σημείο μηδέν" για την αλλαγή του κλίματος (Εικόνα 11) θα πρέπει να επικεντρωθούν στα σχέδια πρόληψης των συγκρούσεων και της ανάπτυξής τους.. Εκτός από την επίλυση των μακροχρόνιων εθνοτικές εντάσεις και συγκρούσεων στο Νταρφούρ, η σταθεροποίηση και μονιμότητας της ειρήνης θα εξαρτηθεί και από την αντιμετώπιση του υπάρχοντα ανταγωνισμού για το νερό και το έδαφος.

Εικόνα 11. Πλημμύρες στην Bama, δυτική Μπουρκίνα Φάσο. Ο Egeland είπε ότι η περιοχή του Σαχέλ αντιμετωπίζει ένα «θανατηφόρο μίγμα» απειλών όπως η κλιματική αλλαγή, η αύξηση των τιμών των τροφίμων και η εμπορία όπλων και ναρκωτικών

4.2. 2^η Μελέτη Περίπτωσης

Η σύγκρουση του 1999 στα Βαλκάνια πυροδοτήθηκε από την κατάρρευση των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων στο Rambouillet, το οποίο απέτυχε να βρει μια διπλωματική λύση στην κρίση του Κοσσυφοπεδίου. Το ΝΑΤΟ άρχισε βομβαρδισμούς από αέρος με στόχο την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, στις 24 Μαρτίου, με αναστολή της εκστρατείας του στις 10 Ιουνίου. Παρά το γεγονός ότι η σύγκρουση ήταν σχετικά σύντομη, δημιούργησε σοβαρές βλάβες σε στρατηγικές υποδομές και βιομηχανικούς χώρους της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Σερβίας και του Μαυροβουνίου (UN Human Settlements Programme & UN Environment Programme., 1999).

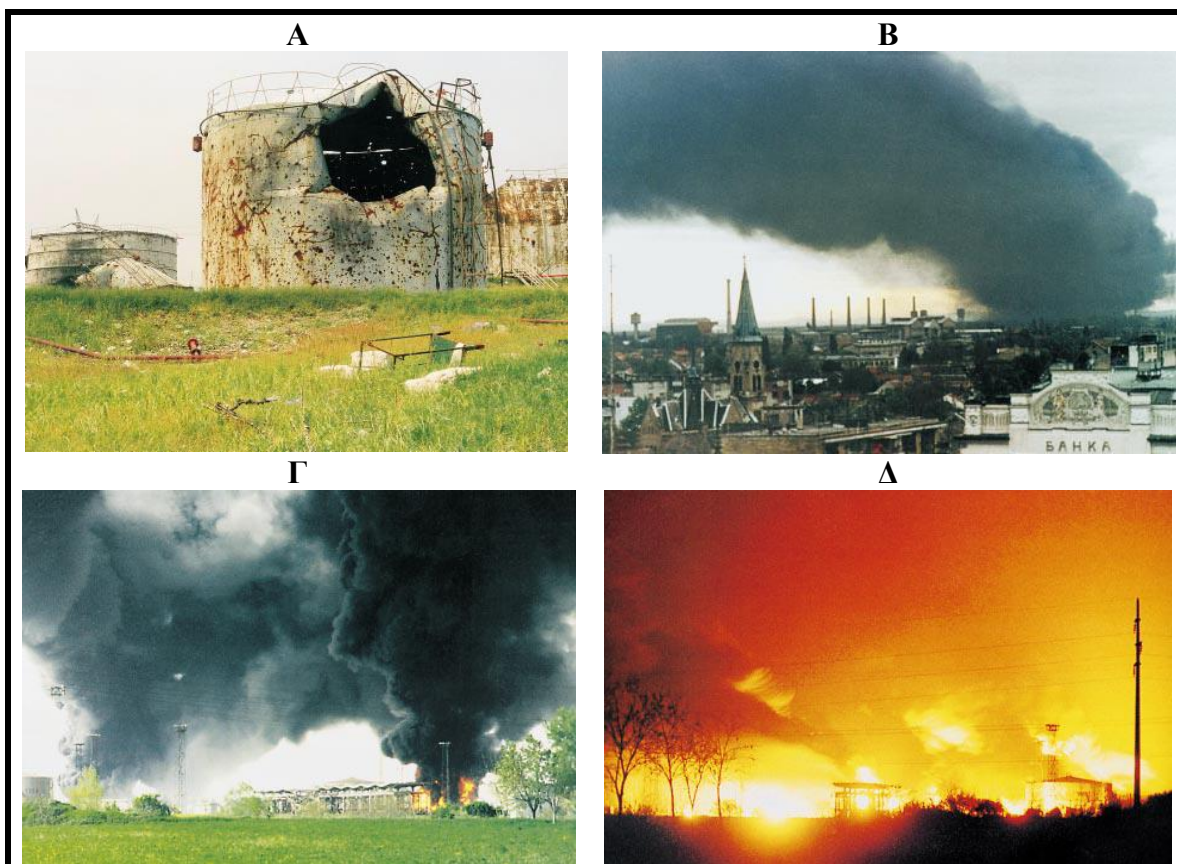
Το βιομηχανικό συγκρότημα στο Πάντσεβο, μία από 50 περισσότερο βομβαρδισμένες περιοχές, χτυπήθηκε δώδεκα διαφορετικές χρονικές στιγμές κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης, με αποτέλεσμα την απελευθέρωση των 80.000 τόνων πετρελαίου στο περιβάλλον. Σύμφωνα με πληροφορίες έπεσε μαύρη βροχή πάνω σε γειτονικές πόλεις και

χωριά (UN Human Settlements Programme & UN Environment Programme., 1999)

Επιπλέον, ένα τοξικό μίγμα, ενώσεων και ουσιών, διέρρευσε στον αέρα, το έδαφος και το νερό γύρω από Πάντσεβο, συμπεριλαμβανομένων 2.100 τόνων αιθυλενοδιχλωριδίου (μια ουσία που προκαλεί νεφρών, του ήπατος και των επινεφριδίων βλάβη), οκτώ τόνους μεταλλικού υδραργύρου (είναι γνωστό ότι προκαλούν σοβαρές γενετικές ανωμαλίες και εγκεφαλικές βλάβες), 460 τόνους μονομερές βινυλοχλωρίδιο (ένα γνωστό είναι καρκινογόνο για τον άνθρωπο και αποτελεί πηγή διοξινών κατά την καύση), και 250 τόνων υγρής αμμωνίας (η οποία μπορεί να προκαλέσει τύφλωση, νόσο των πνευμόνων και θάνατο) (UN Human Settlements Programme & UN Environment Programme., 1999) (Εικόνα 12 α, β, γ & δ).

Η πιθανή μόλυνση του περιβάλλοντος και οι κίνδυνοι για την ανθρώπινη υγεία ήταν σαφώς πολύ σοβαρή. Οι γειτονικές χώρες, δηλαδή η Βουλγαρία και η Ρουμανία εξέφρασαν την βαθιά ανησυχία τους για τη διασυνοριακή ρύπανση του αέρα και την πιθανή τοξική λάσπη στο ποταμό Δούναβη.

Αν και το NATO υποστήριξε ότι η περιβαλλοντική ζημία ελαχιστοποιείται με τη χρήση εξελεγμένων όπλων και επιλεκτικής στόχευσης, η ένταση των αεροπορικών επιδρομών, η στόχευση των βιομηχανικών εγκαταστάσεων και η δραματική κάλυψη του γεγονότος από τα ΜΜΕ συνδυάζονται στην αύξηση των φόβων ότι επήλθε μια περιβαλλοντική καταστροφή στις χώρες αυτές από την τεράστια ρύπανση του αέρα, του εδάφους και του νερού.

Εικόνα 12. Α. Βόμβα σε εγκατάσταση αποθήκευσης πετρελαίου, Β, Σύννεφο καπνού πάνω από το Pancevo, Γ. Φλεγόμενο Βιομηχανική Συγκρότημα στο Pancevo, Δ. Διυλιστήριο Πετρελαίου,

Για την αντιμετώπιση αυτών των ισχυρισμών, ο Δρ. Klaus Törfel, στη συνέχεια, ως εκτελεστικός διευθυντής του Προγράμματος για το Περιβάλλον των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) και Αναπληρωτής Εκτελεστικός Διευθυντής του Προγράμματος Ανθρωπίνων Οικισμών των Ηνωμένων Εθνών (UN- HABITAT), καθιέρωσε ειδικό απόσπασμα στα Βαλκάνια να αναλάβει μια ουδέτερη και ανεξάρτητη αξιολόγηση των επιπτώσεων της σύγκρουσης σχετικά με την καταστροφή του περιβάλλοντος και των οικισμών. Μια ομάδα διεθνών εμπειρογνομόνων, μαζί με δύο κινητά εργαστήρια από τη Δανία και τη Γερμανία, είχαν δημιουργηθεί προκειμένου να διερευνήσουν την υποτιθέμενη περιβαλλοντική ζημία. Η αξιολόγηση πεδίου που διεξήχθη από την ειδική ομάδα βρήκε την αλήθεια και για τις δύο πλευρές. Τα επιστημονικά δεδομένα έδειξαν ότι, ενώ στο περιβάλλον υπήρχε πράγματι ρύπανση, η κατάσταση όμως δεν θα μπορούσε να

ονομασθεί μια ως «περιβαλλοντική καταστροφή». Από τις 50 βομβαρδισμένες βιομηχανικές περιοχές, τέσσερις θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα (Pancevo, Kragujevac, Novi Sad και Bor) (Εικόνα 13), όπως οι τοξικές χημικές ουσίες που απελευθερώθηκαν εκεί παρουσίασαν σοβαρούς κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία και απαιτούν επείγουσα αντιμετώπιση για ανθρωπιστικούς λόγους (UN Human Settlements Programme & UN Environment Programme, 1999).

Εικόνα 13. Τέσσερις περιοχές με τη μεγαλύτερη περιβαλλοντική καταστροφή. Πηγή: UN Human Settlements Programme & UN Environment Programme., 1999

Η έκθεση του UNEP κατέληξε επίσης στο συμπέρασμα ότι ορισμένες εστίες μόλυνσης εντοπίστηκαν σε διάφορες θέσεις που σαφώς προηγήθηκαν της σύγκρουσης του Κοσσυφοπεδίου (UN Human Settlements Programme & UN Environment Programme., 1999). Αυτή η διαπίστωση ανέδειξε σοβαρές βιομηχανικές ελλείψεις στην επεξεργασία και την αποθήκευση των επικίνδυνων αποβλήτων και τον έλεγχο της ρύπανσης που έπρεπε να αντιμετωπιστούν ως μέρος της διαδικασίας ανοικοδόμησης. Εκτός από την επείγουσα απορρύπανση των περιβαλλοντικών εστιών μόλυνσης, το UNEP συνιστά τη διεξαγωγή περαιτέρω αξιολογήσεων των πιθανών κινδύνων που προκαλούνται από τη χρήση όπλων απεμπλουτισμένου ουρανίου.

Οι περιβαλλοντικές εκτιμήσεις του UNEP στα Βαλκάνια απάντησαν σε μια ανάγκη κατανόησης και αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της σύγκρουσης. Αυτή η ικανότητα θεσμοθετήθηκε το 2001, με τη δημιουργία της υπηρεσίας UNEP μετά από συγκρούσεις και Διαχείρισης Καταστροφών. Το 2008, η 10η ειδική σύνοδος του Διοικητικού Συμβουλίου του UNEP ενέκρινε την πρόταση για την αξιολόγηση και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών αιτιών και συνεπειών των συγκρούσεων και των καταστροφών, και γίνεται μία εκ των έξι νέων στρατηγικών προτεραιοτήτων της οργάνωσης (UN Environment Programme., 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^{ΟΝ} ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τον Ratner, 2004 η αντίληψη της χρήσης του περιβάλλοντος διέπεται από ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά κριτήρια. Η αλλαγή του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, όσον αφορά στην ύπαρξη περιβαλλοντικής ασφάλειας, θα είναι σημαντική εάν επιτευχθεί η μετατόπιση της παρούσας έμφασης και του επιμερισμού των πόρων από την παραδοσιακή στρατοκρατούμενη προσέγγιση για την ασφάλεια, προς μια βιώσιμη ανάπτυξη, ως τον βέλτιστο τρόπο αντιμετώπισης των ποικίλων τοπικών και διακρατικών απειλών για την ανθρώπινη ασφάλεια.

Ο ρόλος των κυβερνήσεων και κρατών είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τη μέριμνα και διασφάλιση των ιδιωτικών ελευθεριών καθώς και για την περιβαλλοντική ασφάλεια. Η ανθρώπινη ασφάλεια και ανάπτυξη, δίνοντας έμφαση στον άνθρωπο ενισχύουν τον κοινωνικό πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης και τονίζοντας τη σημασία της άμεσης βελτίωσης των ικανοτήτων και των ευκαιριών των ατόμων (Khagram et al., 2003).

Η έγκαιρη αντιμετώπιση της υποβάθμισης της ποιότητας του περιβάλλοντος και η επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης στηρίζει την ανθρώπινη ασφάλεια, περιορίζει τις συγκρούσεις και θεμελιώνει την ειρήνη. Η περιβαλλοντική ασφάλεια ενισχύει τη βιωσιμότητα για τους παρακάτω λόγους:

- 1) Η περιβαλλοντική ασφάλεια δίνει έμφαση περισσότερο από τη βιωσιμότητα στην ισότητα των μεταξύ των γενεών και την πρόκληση ζημιών στις τοπικές κοινωνίες.
- 2) Η Περιβαλλοντική ασφάλεια διερευνά τις αλληλεπιδράσεις της ασφάλειας/ εξωτερικής πολιτικής και του περιβάλλοντος και
- 3) Η περιβαλλοντική ασφάλεια ασχολείται με τις περιβαλλοντικές επιδράσεις των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Η αξία της «βιωσιμότητας» έγκειται στην ικανότητα της να προσφέρει τη δυνατότητα να διερευνηθούν οι πραγματικές, δυναμικές και σύνθετες σχέσεις μεταξύ των κοινωνιών, των οικονομιών και του φυσικού περιβάλλοντος, όπως και μεταξύ του παρελθόντος, του

παρόντος και του μέλλοντος. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης υποδηλώνει ότι η μακροχρόνια αποτελεσματική ανάπτυξη τόσο για τις ανεπτυγμένες όσο και για τις αναπτυσσόμενες χώρες πρέπει να βασίζεται σε τρεις διακρατικούς πυλώνες: την προστασία του περιβάλλοντος, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

“Sahel: Region is ‘ground zero’ for climate change.” (2008, 2 June). Integrated Regional Information Networks. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Geneva. <http://www.irinnews.org/report/78515/sahel-region-is-ground-zero-for-climate-change-egeland>

Alcamo, J., J.M. Moreno, B. Nováky, M. Bindi, R. Corobov, R.J.N. Devoy, C. Giannakopoulos, E. Martin, J.E. Olesen and A. Shvidenko (2007), «Europe. Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change», M.L. Parry, O.F. Canziani, J.P. Palutikof, P.J. van der Linden and C.E. Hanson, Eds., Cambridge University Press, Cambridge, UK, 541-580. Available at: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg2/en/ch12.html

Alkire S., 2003. “A conceptual Framework for Human Security”, Centre for Research on inequality, Human Security and Ethnicity(CRSE), Working Paper 2, London: University of Oxford, Available at: <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/crisewps/workingpaper2.pdf>

Baechler G. 1999. Violence Through Environmental Discrimination, Volume 2, Available at: http://books.google.gr/books?id=ZS5RctnIMcMC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Bajpai K. 2000. Human Security: Concept and Measurement. Kroc Institute Occasional Paper #19:OP:1. Available at: http://www.hegoa.ehu.es/dossierra/seguridad/Human_security_concept_and_measurement.pdf

Barbier E. & Homer-Dixon T. 1999. Resource Scarcity and Innovation: Can Poor Countries Attain Endogenous Growth? *Ambio*, Vol. 28, No. 2, pp. 144-147, Available at: <http://www.homerdixon.com/wp-content/uploads/1999/03/Resource-Scarcity-and-Innovation-Can-Poor-Countries-Attain-Endogenous-Growth.pdf>

Barry Buzan, *People*, 1983. States and Fear, στο Williams P. D, 2008. *Security Studies: An Introduction*, p.p. 4, Available at: <http://books.google.gr/books?id=ykKsyNbkAgAC&pg=PA4&lpg=PA4&dq=People,+States+and+Fear,+1983,+Paul+D.+Williams&source=bl&ots=F9-Znc0a0A&sig=ORRy34KUzv8OxFnXUunlhwhm3K8&hl=el&sa=X&ei=5nt3Usb1LZOR0QXQnIHwBw&ved=0CDYQ6AEwAQ#v=onepage&q=People%2C%20States%20and%20Fear%2C%201983%2C%20Paul%20D.%20Williams&f=false>

Bates, Diane C. (2002). «Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change», *Population and Environment*, 23 (5): 465 – 477.

Available at:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/27503806?uid=3738128&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103380802843>

Binningsbø, H. & Rustad, S. A. (2008). PRIO working paper: Resource conflicts, resource management and post-conflict peace. Uppsala University & International Peace Research Institute, Oslo.

Brauch G. 2005. Environment and Human Security: "Towards Freedom from Hazard Impacts", Interdisciplinary Security Connections, Publication Series of UNU-EHS, No. 2/2005, Available at: <http://www.ehs.unu.edu/file/get/4031>

Bruderlein C., 2001. People's security as a new measure of global stability. RICR Juin IRRC June 2001 Vol. 83 No 842, Available at: [http://www.icrc.org/WEBGRAPH.NSF/Graphics/353-366_Bruderlein.pdf/\\$FILE/353-366_Bruderlein.pdf](http://www.icrc.org/WEBGRAPH.NSF/Graphics/353-366_Bruderlein.pdf/$FILE/353-366_Bruderlein.pdf)

Clark, W., Munn, T. (Eds.), 1986. Ecologically Sustainable Development of the Biosphere. Cambridge University Press, Cambridge.

Dalby S. 2002. Security and Ecology in the Age of Globalization. ECSP Report, Issue 8, Available at: http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Report_8_Dalby.pdf

De Soysa I., Gleditsch N. , Gibson M. & Sollenberg M. 1999. To Cultivate Peace: Agriculture in a World of Conflict. Available at: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/feature2.pdf>

Diaz Maurin, F. 2011. "Fukushima: Consequences of Systemic Problems in Nuclear Plant Design". Available at: https://www.academia.edu/820734/Fukushima_Consequences_of_Systemic_Problems_in_Nuclear_Plant_Design

EEA Report No 2/2007. 'Air pollution in Europe 1990–2004'. Available at: <http://www.env-edu.gr/Documents/Air%20pollution%20in%20Europe%201990%E2%80%932004.pdf>

Eldering M. 2010. Measuring Human (In-)Security, Human Security Perspectives, Volume 7, Issue 1, Available at: http://www.etc-graz.at/typo3/fileadmin/user_upload/ETC-Hauptseite/human_security/hs-perspectives/pdf/V7-I1/HSP7_2_ELDERING.pdf

EMEP Report 4/2013. EMEP Co-operative Programme for Monitoring and Evaluation of the Long-Range Transmission of Air Pollutants in Europe. Transboundary particulate matter in Europe Status report 2013. Available at: <http://www.nilu.no/projects/ccc/reports/emep4-2013.pdf>

Essam El-Hinnawi (1985). «Environmental Refugees», United Nations Environment

Programme, Nairobi.

Ezeonu I. & Ezeonu F., 2000. The environment and global security, *Environmentalist*, March 2000, Volume 20, Issue 1, pp 41-48. Available at: <http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1006651927333#>

Floyd, R (2008) 'The Environmental Security Debate and its Significance for Climate Change' *The International Spectator*, 43(3), pp. 51- 65. Available at: http://wrap.warwick.ac.uk/1083/1/WRAP_Floyd_Floyd_The_Environmental_Security_Debate_WRAP.pdf

Frances S. 2004. "Development and Security", Centre for Research on Inequality, Human Security, and Ethnicity (CRISE), Working Paper 3, London: University of Oxford, Available at: <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/crisewps/workingpaper3.pdf>

Ghanbari S., 2011. Problems of development and human security in Nigeria, University of Pune, Xii, 266pp, Available at: <http://shodhganga.inflibnet.ac.in/handle/10603/2001>

Gleditsch, Nils Petter (1998) Armed Conflict and the Environment: A Critique of the Literature , *Journal of Peace Research* 35(3): 381–400

Gropa R., 2003. Functional Borders and Sustainable Security: Integrating the Balkans in the European Union. Working Paper No. 1 – State of the Art Report, Available at: <http://www.eliamep.gr/old/eliamep/files/IBEU-WP1.State%20of%20the%20Art.final.pdf>

Groumpos P. 2013: Ενέργεια & Περιβάλλον (Energy & Environment). Agenda of the 2nd transnational event. Διαθέσιμο στο: http://www.innova-net.eu/files/2ndTE_UoP_Groumpos.pdf

Hartmann E. 2002. Strategic scarcity: the origins and impact of environmental conflict ideas. Thesis in Development Studies Institute London School of Economics and Political Science. Available at: http://www.betsyhartmann.org/pdf/hartmann_lse_thesis.pdf

Hastings D. (2012). "The Human Security Index: An Update and a New Release". HumanSecurityIndex.org Documentation Report V.1.1. Available at: http://www.humansecurityindex.org/wordpress/wp-content/uploads/2012/02/hsiv2-documentation-report1_1.pdf

Hastings D. 2009a. "Describing the Human Condition – from Human Development to Human Security", GIS-IDEAS 2008 Conference "Towards a Sustainable and Creative Humanosphere", 2008 online <<http://wgrass.media.osaka-cu.ac.jp/gisideas08/viewabstract.php?id=299>

Hastings D. 2009b From Human Development to Human Security: A prototype human security index. Available at: <http://www.unescap.org/publications/detail.asp?id=1345>

- Hastings D. 2009c. "Filling Gaps in the Human Development Index". United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, Working Paper WP/09/02
- Hecker J. H. 2011. A Methodology for Environmental Security Assessments Environmental Security for Poverty Alleviation Programme. Available at: http://www.envirosecurity.org/espa/PDF/IES_ESPA_ESA_Methodology.pdf
- Holmes, J. (2008). Report to the Security Council on the conditions in Western Sudan. United Nations Security Council. New York.
- Homer-Dixon T. 1996. The Project on Environment, Population and Security: Key Findings of Research. Available at: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/136177/ichaptersection_singledocument/ced0aa86-2907-465b-8256-c5e746b7ed6e/en/ch_10.pdf
- Homer-Dixon T.F., 1994. Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases, International Security, Vol. 19, No. 1, pp. 5-40, Available at: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/summer/IA2009_readings/MD1.pdf
- Homer-Dixon T.F., 2000. Scarcity and Conflict. Academic journal article from Forum for Applied Research and Public Policy, Vol. 15, No. 1, Available at: <http://www.questia.com/library/journal/1G1-64457771/scarcity-and-conflict>
- HSJ, 2006. The Journal of the Center for Peace and Human Security, Issue 1, Revue de Sécurité Humaine / Human Security Journal - Issue 1 - April, Available at: http://www.securitehumaine.univ-cezanne.fr/fileadmin/IEHI/Documents/REVUE_1/HSJ_1_FULL_VERSION.pdf
- I.O.M. 2009. International Organization for Migration. Κλιματική αλλαγή, περιβαλλοντική υποβάθμιση και μετανάστευση: Προστασία των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού- απαντώντας στις προκλήσεις. Διαθέσιμο στο: http://publications.iom.int/bookstore/free/HSN_Quadrilingual_Report.pdf
- IISD 2010. Environment, Conflict and Peacebuilding at IISD, Available at: http://www.iisd.org/pdf/2010/brochure_environment_conflict_peacebuilding.pdf
- IUCN/UNEP/WWF/FAO/UNESCO, 1980. World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development. International Union for the Conservation of Nature, Gland, Switzerland.
- Jeong Ho-Won (2003): Conceptual Analyses of Human Security. The Workshop of the Project on Conflict and Human Security, South Asian Conference Room, School of International and Public Affairs (SIPA), Columbia University, New York. 30-31 May Available at: <http://www.gmu.edu/programs/icar/hsp/Jeong.htm>
- Khagram, Sanjeev, William C. Clark, and Dana Firas Raad. 2003. "From the Environment and Human Security to Sustainable Security and Development."

- Journal of Human Development 4(2): 289-313. Available at: http://www.hks.harvard.edu/sustsci/ists/docs/khagram_etal_jhd03.pdf
- Klubnikin K. & Causey D. 2002. Environmental Security: Metaphor for the Millennium. Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations. Available at: http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/31604/ichaptersection_singledocument/aa8aa849-3128-4f42-bb05-32f37709b929/en/07_Klubnikin-Causey.pdf
- Levy M. 1996. "Debate" Environmental Change and Security Program Report 2, Part 1, Available at: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ACF2F1.pdf>
- Levy M. A. 1995. Is the Environment a National Security Issue? International Security, Vol. 20, No. 2., pp. 35-62. Available at: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/political_science/shared/political_science/9957/Levy%201995.pdf
- Lietzmann K. & Vest G. 1999. Environment and Security in an International Context, Executive Summary Report: NATO/Committee on The Challenges of Modern Society Pilot Study. Available at: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Report5-Sect2-a.pdf>
- M.F.A.J. 2010. Global Issues Cooperation Division, Ministry of Foreign Affairs of Japan. The Trust Fund for Human Security For the "Human-centered" 21st Century, February 2010. Available at: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/sector/security/pdfs/t_fund21.pdf
- Macfarlane S. N. & Foong Khong Y. 2007. Human Security and the UN: A Critical History. Human Security Journal, Volume 4, Available at: http://www.securitehumaine.univ-cezanne.fr/fileadmin/IEHI/Documents/REVUE_4/REVIEW_MCFARLANE_FOONG_KHONG.pdf
- Matthew R. & Fraser L. 2002. Global Environmental Change and Human Security: Conceptual and Theoretical Issues. Available at: <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/389710/publicationFile/4505/17-GF-Matthew.pdf>
- Matthew, R., Brown, O., & Jensen, D. (2009). From Conflict to Peacebuilding, The Role of Natural Resources and the Environment. Nairobi: United Nations Environment Programme. Available at: http://www.unep.org/pdf/pcdmb_policy_01.pdf
- Maxwell J. & Reuveny R. 2001. Continuing Conflict, School of Public and Environmental Affairs. Available at: <http://www.bus.indiana.edu/riharbau/RePEc/iuk/wpaper/bepp2004-27-maxwell-reuveny.pdf>
- Millennium Ecosystem Assessment (MEA), (2005), "Ecosystems and Human Well-Being: Biodiversity Synthesis". World Resource Institute, Washington, DC, USA. Available at: <http://www.maweb.org/documents/document.354.aspx.pdf>

- Millennium Ecosystem Assessment. (2003). Chapter 2: Ecosystems and Their Services, Ecosystems and Human Well-being: A Framework for Assessment. Washington D.C.: Island Press, Available at: http://pdf.wri.org/ecosystems_human_wellbeing.pdf
- Muhammad Arif 2011. Environmental Security through Sustainable Development: National Resilience as a Modality for Indonesia to Lead ASEAN
- Myers N. 2004. Consultant in Environment and Development, Special Advisor to The Hague Conference on Environment, Security and Sustainable Development. Available at: http://www.envirosecurity.org/activities/What_is_Environmental_Security.pdf
- Nitzschke, H. & Studdard, K. (2005). “The legacies of war economies: Challenges and options for peacemaking and peacebuilding.” *International Peacekeeping*. 12(2), pp. 222-239.
- OECD, 1991. Environmental Indicators: A Preliminary set, OECD, Paris. Available at: <http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=40&InstrumentPID=37&Lang=en&Book=False>
- Page E., 2000. Theorizing the Link Between Environmental. Change and Security. Review of European Community & International Environmental Law, Volume 9, Issue 1, pages 33–43, Available at: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/page/publications/reciel.pdf>
- Pirages D. & DeGeest T. 2004. Ecological Security: An Evolutionary Perspective on Globalization. Available at: http://books.google.ca/books?id=SFA2CcXvwSkC&printsec=frontcover&hl=en&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Pitsuwan Surin 2007. Regional Cooperation for Human Security. Keynote address to the International Development Studies Conference on Human Security: The Asian Contribution. October. Available at: <http://humansecurityconf.polsci.chula.ac.th/Documents/Transcriptions/Keynote%20Speech%20on%20Regional%20Cooperation%20for%20Human%20Security.pdf>
- Ratner, B.D. 2004. ““Sustainability” as a Dialogue of Values: Challenges to the Sociology of Development.” *Sociological Inquiry* 74(1):50-69. Available at: <http://www.mun.ca/oceannet/content/articles/Ratner.pdf>
- Roosevelt Franklin D., 1941 State of the Union Address (“The Four Freedoms”). Available at: <http://voicesofdemocracy.umd.edu/fdr-the-four-freedoms-speech-text/>
- Schwartz D. & Singh A. 1999. Environmental Conditions, Resources, and Conflicts: An Introductory Overview and Data Collection, Available: http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/conflict/schwartz_singh_1999.pdf
- Tadjbakhsh S. & Chenoy A.M. 2006. Human Security: Concepts and implications ,

London: Routledge, Available at: http://www.securitehumaine.univ-cezanne.fr/fileadmin/IEHI/Documents/REVUE_4/REVIEW_TADJBAKHSN_CHE NOY.pdf

Tadjbakhsh S. 2008. "Human Security", 'Human Development Insights Issue 17, New York: UNDP HDR Networks, Available at: http://hdr.undp.org/en/media/hdinsights_feb2008.pdf

Tearfund. (2008). Relief in a vulnerable environment. Tearfund Media. Teddington, UK. Available at: <http://www.tearfund.org/webdocs/website/Campaigning/Policy%20and%20research/Relief%20in%20a%20vulnerable%20environment%20final.pdf>

Thomas C. 2001. "Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links", Third World Quarterly, Vol. 22, No. 2, pp 167-168, <https://woc.uc.pt/feuc/course/MRI/2007-2008/Thomas%20-%20Global%20governance,%20development%20and%20human%20security.pdf>

Trevor C. Salmon and Mark F. Imber (2008), Issues in International Relations 2nd Edition, Available at: <http://en.calameo.com/read/000670969db432a57683b>

UN Environment Programme. (2007a). Sudan post-conflict environmental assessment. UNEP. Geneva.

UN Environment Programme. (2008). UNEP medium-term strategy: 2010-2013. UNEP. Nairobi.

UN Human Settlements Programme & UN Environment Programme. (1999). The Kosovo conflict, consequences for the environment. UN Habitat & UNEP. Geneva. <http://www.grid.unep.ch/btf/final/finalreport.pdf>

UNDP, 1994: Human Development Report 1994 (New York: Oxford University Press).

United Nations Development Programme, (1999), Human Development Report 1999. Globalization with a Human Face.

UNTFHS 2009. United Nations Trust Fund for Human Security "Human Security in Theory and Practice." Available at: http://hdr.undp.org/en/media/HS_Handbook_2009.pdf

Walter Lippmann 1943. U.S. Foreign Policy.

WCED (World Commission on Environment and Development), 1987, Our Common Future (the Brundtland report), Oxford University Press, Oxford. Available at: http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf

Westing A. 1989 Comprehensive Human Security and Ecological Realities. Environmental Conservation / Volume 16 / Issue 04, Available at: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract;jsessionid=1AD2DA162114E08>

F6CDCAE08D1BE07A6.journals?fromPage=online&aid=5925924

Westing, A., 2013. Pioneer on the Environmental Impact of War. Springer. Available at: http://books.google.ca/books?id=l-MauhNN-SAC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Williams P. D, 2008. Security Studies: An Introduction, Second Edition p.p. 4. Available at: <http://books.google.gr/books?id=ykKsyNbkAgAC&pg=PA4&lpg=PA4&dq=People,+States+and+Fear,+1983,+Paul+D.+Williams&source=bl&ots=F9-Znc0a0A&sig=ORRy34KUzv8OxFnXUun1hwhm3K8&hl=el&sa=X&ei=5nt3Usb1LZOR0QXQnIHwBw&ved=0CDYQ6AEwAQ#v=onepage&q=People%2C%20States%20and%20Fear%2C%201983%2C%20Paul%20D.%20Williams&f=false>

World Commission on Environment and Development, 1987. Our Common Future. Oxford University Press, Oxford.

World Commission on Environment and Development, 1987. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press. Available at: http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βέλλα Ε., Κυριακοπούλου Ε., Ξεπαπαδέας Α., Τσιαούση Β., Δουλγέρης Χ., Κεμιτζόγλου Δ., Παπαδήμος Δ., Σεφερλής Μ. & Χρυσοπολίτου Β. 2010. Κίνδυνοι και Επιπτώσεις της Κλιματικής Μεταβολής στη Βιοποικιλότητα και στα Οικοσυστήματα. Διαθέσιμο στο:

<http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/%CE%9A%CE%B9%CE%BD%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%B9%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%80%CF%84%CF%89%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%CF%83%CF%84%CE%B7%20%CE%92%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%83%CF%85%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BCE%CE%B1%CF%84%CE%B1.pdf>

Γενική Γραμματεία Ισότητας, 2008. Πιο ευάλωτες οι γυναίκες στις επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών. Ουσιαστική η συμβολή των γυναικών στην αντιμετώπισή τους

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006), «Η Ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας έως το 2010 - και μετέπειτα. Η υποστήριξη των υπηρεσιών οικοσυστήματος με στόχο την ευημερία του ανθρώπου», Ανακοίνωση, COM (2006) 216 τελικό

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007), «Η προσαρμογή της Ευρώπης στην αλλαγή του κλίματος – επιλογές δράσης για την ΕΕ». Πράσινη Βίβλος που υποβάλλεται από την Επιτροπή

προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, COM (2007) 354 τελικό.

Ζαγοριανάκος Ε. 2002. Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Βασικές έννοιες της επιστήμης των οικονομικών του περιβάλλοντος. Κείμενο δημόσιας διάλεξης: Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος. Διαθέσιμο στο: http://www.ekke.gr/estia/Cooper/EZagorian/Econ_Env_SustDevel.htm#_ftn1

Πανά Ε. & Νιννή Β. 2004. Η σημασία του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης για την Ελλάδα: Μια οικονομετρική εφαρμογή στους νομούς της χώρας. ΣΠΟΥΔΑΙ, Τόμος 54, Τεύχος 3ο, Διαθέσιμο στο: http://digilib.lib.unipi.gr/spoudai/bitstream/spoudai/74/1/t54_n3_107to153.pdf

Τζίκα-Χατζοπούλου Α. Ντούγια Ε. & Γερασίμου Σ. 2005. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. Διαθέσιμο στο: http://www.envirom-develop.ntua.gr/uploads/k_12.pdf

Τσιχριντζής Β. Α. 2013. "Ελλάδα – Βουλγαρία: πιλοτικό σύστημα παρακολούθησης διασυνοριακής λεκάνης ποταμού Νέστου». Διαθέσιμο στο: http://eet.env.duth.gr/Docs/Nestos_Brochure.pdf

Χατζηπαρασκευαΐδης Α. 2007. Εφαρμογή Τοπικών Ατζέντα 21 σε νησιωτικές περιοχές. Διαθέσιμο στο: www.diktioaigaiou.gr/contents/media/File/xatzhparaskeyaidis.doc